

T.C.

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ORTAÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI EĞİTİMİ BİLİM DALI

**NECATİ CUMALI'NIN HİKÂYE VE ROMANLARINDA
EĞİTİM DEĞERLERİ**

Emine YADİGAR

YÜKSEK LİSANS

TEZİ

Danışman

Yrd. Doç. Dr. METİN OKTAY

Konya-2017

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin

Adı Soyadı Emine YADIGAR

Numarası 108308041010

Ana Bilim / Bilim Dalı Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi / Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi

Programı Tezli Yüksek Lisans

Tezin Adı Necati Cumali'nin Hikaye ve Romanlarında Eğitim Değerleri

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin imzası
(İmza)

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Emine YADIGAR
	Numarası	108308041010
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi / Türk Dili
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ve Edebiyatı Eğitimi
	Tez Danışmanı	Yrd. Doç. Dr. Metin OKTAY
	Tezin Adı	Necati Cumali'nin Hikâye ve Romanlarında Eğitim Değerleri

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan *Necati Cumali'nin Hikâye ve Romanlarında Eğitim Değerleri* başlıklı bu çalışma ~~2.1.../07/2017~~ tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı

Yrd. Doç. Dr.

Danışman ve Üyeler

Mehmet Oktay

İmza

Doç. Dr. Mehmet Göçer

Yrd. Doç. Dr. Gülsün Koger

ÖZET

Cumhuriyet dönemi sanatçılarından olan Necati Cumalı şiir, hikâye, roman, deneme, tiyatro, hatıra gibi çeşitli alanlarda eserler vermiştir. Elli beş yıllık sanat hayatına, altmış sekiz eser sığdıran üretken bir sanatçıdır. Bu çalışmamızda Cumalı'nın hikâye ve romanlarındaki eğitim değerlerini ele almaya çalıştık.

Cumalı, “biz” den bir ses olduğu için, eserlerinde toplumun gelenek ve göreneklerine, düşünce biçimine, eğitim anlayışına dair unsurlara bolca yer vermiştir. Cumalı'ya bir de bu açıdan bakmanın faydalı olacağını düşünerek yola çıktık. Çalışmamızın ilk bölümünde Necati Cumalı'yı sizlere tanıtmayı amaçladık. İkinci bölümde, çalışmamızın konusu olan hikayelerin ve romanların özetlerini paylaştık. Son bölümde ise sanatçının romanlarında bulduğumuz eğitim değerlerini alfabetik olarak ele aldık.

Eserlerinde bu kadar bol eğitim değerini, okuyucuyu nutuk havasına sokmadan, etkili bir biçimde vermiştir. Bunu başarmasının altında, kahramanları ders verir gibi konuşturmaktan çok, onların davranışlarının sonucunda başlarına gelen iyi ya da kötü durumla örnek teşkil etmek yatar. Cumalı, artık bizim için şair, yazar, senarist, çevirmen olmanın yanında bir eğitimcidir.

Konya-2017

Emine YADİGAR

SUMMARY

Necati Cumali, one of the artists of the Republican Period, gave works on various fields such as poetry, story, novel, essay, theater, memorabilia. He is a productive artist who fits sixty-eight works into his fifty-five-year-old art life. In this study, we tried to address the educational values of Cumali's stories and novels.

Since Cumali is a voice called "we", he has included plenty of elements in his works about the traditions and customs of society, the way of thinking, and the understanding of education. We did this study about Cumali, thinking that it would be useful to look at it from this angle. In the first part of our study, we aimed to introduce Necati Cumali to you. In the second part, we shared the summaries of the stories and novels which are the subject of our study. In the last part, we discussed the educational values we found in the novels of the artist in alphabetical order.

In his works, the education of values were effectively conveyed to the readers without putting them in the air of speech. The reason for the success of the artist is to exemplify the good or bad situations that come to heroes' heads as a result of the behavior of them, rather than make the heroes speak like they give a lecture. Cumali is now an educator besides being a poet, writer, scriptwriter, translator for us.

Konya-2017

Emine YADİGAR

ÖNSÖZ

“Eğitim” ve “değer” kavramları birçok araştırmacı tarafından tanımlanmaya çalışılmışsa da bunlar soyut kavramlar olduğu için tanımlar birbirinden çok farklıdır.

Davranışlarımız, tutumlarımız, ifadelerimiz ve hatta hayallerimiz içimizde yaşattığımız değerlerle ilgilidir. Yaşamımıza kaynaklık eden değerleri bireysel ve toplumsal olarak iki grupta sınıflayabiliriz. Bireysel değerleri özümsemiş ve hayatını bu değerler çerçevesinde şekillendirmeye çalışan bireyler sayesinde, kültürün de katkısı ile toplumsal değerler oluşur.

Sosyal, ekonomik ve teknolojik gelişmelerle toplum hızla değişmektedir. Bu hızlı değişimin sonucu olarak sosyal çatışmalar baş gösterir. Hem kişiler ve nesiller arasındaki bu çatışmaları sorunsuz atlatabilmek hem de yeni nesillere toplumun değerlerini aktarabilmek için eğitime ihtiyaç vardır. Bu süreçte öncelikle eğitimin başladığı yer olan aileye, sonra eğitim kurumlarına büyük görev düşmektedir. Millî Eğitim Bakanlığı’nın “Değerler Eğitimi” kapsamında ele aldığı ve her dersin programına yerleştirdiği değerler şunlardır: Adalet, aile birliği, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, dini değerler, duyarlılık, dürüstlük, estetik, hoşgörü, misafirperverlik, özgürlük, sağlıklı olma, saygı, sevgi, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik, yardımseverlik.

Çocuklarımızın ailede başlayan ve okullarda devam eden değerler eğitimi bir ömür devam etmelidir. İşte tam da bu noktada toplumun önderlerinden sayılan sanatçılar devreye girer. Eserlerinde bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde, birçok değer üzerinde durarak toplumun eğitimine katkı sağlarlar. Bazen toplumsal değerleri kabullenemeyen bir kahramanın yalnızlığına işaret ederler, bazen bir olay örgüsünde yalan söylemenin hazin sonuna okuyucuyu şahit tutarlar, bazen de vatanını seven kahramanın fedakârlığı ile millî değerlerimizi hatırlatırlar.

Biz de bu çalışmamızda toplumsal duyarlılığı yüksek bir sanatçı olan Necati Cumalı’nın hikâye ve romanlarında yer alan değerleri gün yüzüne çıkarmaya çalıştık. Yazarın avukatlık tecrübesi ile toplumsal değerlere bakış açısı biraz daha eleştiri boyutuna geçmiştir. Bu nedenle eserlerinde olumlu örnekler yerine, değerleri özümsemeyen insanların mutsuzlukları daha çok yer almaktadır. Yazarın bu yaklaşımı da etkileyicidir.

Çalışmanın birinci bölümünde Necati Cumalı’nın hayatı ve sanat anlayışı ele alındı. İkinci bölümünde, çalışmada ele aldığımız hikâye ve romanların özetleri verildi. Çalışmanın ana kısmını oluşturan üçüncü bölümde ise Necati Cumalı’nın hikâye ve romanlarında tespit edebilen eğitim değerleri incelendi.

Bu çalışmada sabrıyla beni hayran bırakan tez danışmanım Yrd. Doç. Metin OKTAY Hocama yolumu aydınlattığı için teşekkür ederim. Vakitlerinden çaldığım aileme de anlayışlarından dolayı teşekkür ederim.

KISALTMALAR

a.g.e. : Adı Geçen Eser

C : Cilt

S : Sayı

s : Sayfa

vb : Ve Benzeri

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI.....	i
TEZ KABUL FORMU.....	ii
ÖN SÖZ.....	iii
ÖZET.....	iv
SUMMARY.....	v
KISALTMALAR.....	vi
I. BÖLÜM	
I. 1. NECATİ CUMALI'NIN HAYATI, EDEBİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ	1
I. 1. 1. HAYATI.....	1
I. 1. 2. SANAT ANLAYIŞI	5
I.1.3. ESERLERİ.....	7
I.1.3.1.Şiirleri.....	7
I.1.3.2.Hikayeleri.....	8
I.1.3.3.Romanları.....	9
I.1.3.4. Oyunları.....	9
I.1.3.5. Denemeleri.....	10
I.1.3.6. Senaryo.....	11
I.1.3.7.Hatıra.....	11
I.1.3.8. Çevirileri.....	11

I.1.3.9. İnceleme Kitapları.....	11
II. BÖLÜM.....	12
II.1.NECATİ CUMALI'NIN HİKÂYELERİNİN ÖZETLERİ.....	12
II.1.1.DEGİŞİK GÖZLE.....	12
II.1.2.AY BÜYÜRKEN UYUYAMAM.....	15
II.1.3.MAKEDONYA 1900.....	23
II.1.4.YAKUBUN KOYUNLARI.....	26
II.1.5.REVİZYONİST.....	33
II.1.6.SUSUZ YAZ.....	40
II.1.7.YALNIZ KADIN.....	44
II.1.8.KENTE İNEN KAPLANLAR.....	48
II.2.NECATİ CUMALI'NIN ROMANLARININ ÖZETLERİ.....	52
II. 2. 1. ZELİŞ (TÜTÜN ZAMANI 1).....	52
II. 2. 2. YAĞMURLARLA TOPRAKLAR (TÜTÜN ZAMANI 2).....	52
II. 2. 3. ACI TÜTÜN (TÜTÜN ZAMANI 3).....	53
II. 2. 4. UÇ MİNİK SERÇEM.....	53
II. 2. 5. AŞK DA GEZER.....	54
II. 2. 6. VİRAN DAĞLAR.....	54
III. BÖLÜM	57
III. NECATİ CUMALI'NIN ROMANLARI VE HİKÂYELERİNDE TESPİT EDİLEN EĞİTİM DEĞERLERİ.....	57

III.1.BİREYSEL DEĞERLER.....	57
III. 1. 1. Affetmek.....	57
III. 1. 2. Alçakgönüllülük.....	57
III. 1. 3. Aşırı İsteklerden Uzak Durmak.....	57
III. 1. 4. Azimli Olmak.....	61
III. 1. 5. Bencil Olmamak.....	64
III. 1. 6. Cimriliğin Kötülüğü.....	69
III. 1. 7. Cinsel Merak.....	70
III. 1. 8. Cömertlik.....	70
III. 1. 9. Çalışkanlık.....	71
III. 1. 10. Doğa Sevgisi.....	73
III. 1. 11. Dürüst ve Açık Sözlü Olmak.....	75
III. 1. 12. Eğitimin Önemi.....	81
III. 1. 13. Farklı Bakış Açısına Sahip Olmak.....	83
III. 1. 14. Fedakârlık.....	85
III. 1. 15. Hakkını Aramak.....	88
III. 1. 16. Hatasını Anlamak.....	89
III. 1. 17. Hayvan Sevgisi.....	94
III. 1. 18. İlahi Güce Olan Güven.....	97
III. 1. 19. İsyandan Uzak Durmak.....	99
III. 1. 20. İyi Bir Eğitimde Bulunması Gereken Özellikler.....	99

III. 1. 21. Kalp Kırmamak.....	102
III. 1. 22. Kanaat Etmek.....	103
III. 1. 23. Kitap Okumak.....	105
III. 1. 24. Kötü Alışkanlıklardan Uzak Durmak.....	107
III. 1. 25. Olumlu Bakmak.....	111
III. 1. 26. Öz Değerlendirme.....	114
III. 1. 27. Özür Dilemek.....	116
III. 1. 28. Sabırlı Olmak.....	116
III. 1. 29. Sağlıklı ve Güçlü Olmak.....	119
III. 1. 30. Savurganlığın Kötülüğü.....	122
III. 1. 31. Şükretmek.....	124
III. 1. 32. Umutsuzluğa Düşmemek.....	125
III. 1. 33. Yalan Söylemenin Kötülüğü.....	128
III. 1. 34. Yardımseverlik.....	130
III. 1. 35. Yaşama Sevgisi.....	134
III.2. TOPLUMSAL DEĞERLER.....	136
III.2.1. Ahlak Kurallarına Uymak.....	136
III.2.2. Arkadaşlık.....	139
III.2.3. Batıl İnançların Kötülüğü.....	142
III.2.4. Birlik Beraberliğin Önemi.....	143
III.2.5. Emanete Sahip Çıkmak.....	147

III.2.6.Engellilere Sahip Çıkmak.....	148
III.2.7.Görgü Kurallarına Uymak.....	148
III.2.8.İnsan Sevgisi ve İnsanın Değerli Oluşu.....	151
III.2.9.Kitle Psikolojisi ile Hareket Etmenin Kötülüğü.....	156
III.2.10.Konukseverlik.....	158
III.2.11.Sadakatin Önemi ve İhanetten Uzak Durmak.....	161
III.2.12.Vatan Sevgisi.....	165
SONUÇ	167
KAYNAKÇA.....	171
Özgeçmiş.....	175

I. BÖLÜM

I. 1. NECATİ CUMALI'NIN HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

I. 1. 1. HAYATI

Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatının “*Yaşlanmaz Şair Çocuk*”u Necati Cumalı, seksen yıllık ömrünün elli beş yılından fazlasını sanata adanmıştır. Yirmi üç tiyatro, on dört şiir, sekiz hikâye, altı roman, altı deneme, beş çeviri, iki inceleme, bir senaryo, bir uyarlama ve bir anı olmak üzere altmış sekiz eser kaleme almıştır.

Mustafa-Fitnat çiftinin ilk çocuğu olan Cumalı 13 Ocak 1921’de Florina’da dünyaya gelmiştir. Dedesi İbrahim Efendi, erkek çocukları ve torunları için kendi eliyle yazdığı Kur’an-ı Kerim’in arkasına onun doğumunu “*Ahmet doğdu.*” şeklinde tarih atmıştır. Yazarın babası Mustafa Bey, babası ile arası pek iyi değildir, sonradan Necati’yi eklemiştir. Soyadı olan Acar’ı kendine yakıştıramamış ve mahkeme kararı ile “*Cumalı*” yapmıştır. Bu tercihini de şöyle açıklar: “*Kayalar şimdiki adıyla Ptolemais, annemin kasabasıydı. Soyadımın geldiği Cuma da Kayalar’ın biraz daha güneyinde, kasabanın ilk merkezinin adı.*”¹

Büyükbabası İbrahim Efendi’nin konağında doğan sanatçının eserlerinde, üç yaşındayken ayrılmak zorunda kaldığı bu ev ve Florina’nın coğrafyasının izlerini bolca görmek mümkündür. Lozan Antlaşması’nda mübadele kararı alınır. Batı Trakya Türkleri ile Batı Anadolu Rumları yer değiştireceği için yollara düşülür. Bu göç İbrahim Efendi’yi sağlığından eder. Doksan üç yaşındaki dede, Selanik’ten zorla vapura bindirilirken ayaklarına felç iner. İzmir’in Urla ilçesine yerleşen aile, üç yıl sonra İbrahim Efendi’yi kaybeder.²

İlkokulu Urla’da bitiren sanatçı, yetmiş kişilik sınıftan ortaokula gitme şansını yakalayan tek isimdir. Ona bu şansını veren İzmir’de yaşayan yengesidir. İzmir’de yengesinin yanında üç yıl kalır. Ortaokulun son sınıfında şiirle tanışan Cumalı, Necip Fazıl’ın şiirlerinden oldukça etkilenir. Nazım Hikmet şiirleriyle şiir

¹ Cumalı, Necati. ‘*Kayalar Rehberim*’, Revizyonist, Tekin Yayınevi, Ankara, 1979, s. 198.

² Taş, Songül. *Necati Cumalı ve Oyunları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s. 4.

sevgisi, aşka dönüşür. 1935-1938 yılları arasında İzmir Atatürk Lisesinde okur. Okuduğu şairlere iki isim daha ekler: Ahmet Haşim ve Yahya Kemal. Lise son sınıfta, onu bu dar çerçeveden Hüseyin Batu kurtarır. Yeni yayınlar ve şairler tanınmasında, şiir yazmaya başlamasında arkadaşı Hüseyin Batu'nun katkısı çok olmuştur.

Liseyi bitiren Cumalı, İstanbul Hukuk Fakültesine kaydolar. Bu okulda çok bunalımlı günler geçirir ve kaydını Ankara Hukuk Fakültesine alır. Burada da şiir aşkı ile başı derttedir. En iyisi bir an önce mezun olup işine bakmaktır. Aksatmadan okulunu bitirir. Şiiri “*Sözcükler dizisidir.*”³ diye tanımlayan Cumalı'nın şiirlerini yayımlama zamanı gelmiştir artık.

İlk şiiri “*Ümitlerimin Gemisi*” Urla Halkevi dergisi olan Ocak'ta, 1939'da yayımlanır. Bu şiiri taklit bir eser olduğu için pişman olur. Yazdıklarını hemen yayımlamaktan kaçınan sanatçı bunun gerekçesini şöyle açıklar: “*Diyebilirim ki bu kırık yılın içinde kendimden daha acımasız bir eleştirmenim olmadı benim!... Kendi kendime yönelttiğim saldırılarda, yine kendimin dürüst bir dostu olarak kalabildiğim için, haklılıklarını kabul edebilecek cesareti gördüm kendimde. Kusurlarımı böyle böyle azaltmaya çalıştım.*”⁴

1940 yılında Varlık dergisinde yayımlanan “*Netice*” adlı şiiri ilk önemli adımındır. Türk ve dünya edebiyatının önemli isimlerini okuyarak kendini geliştirmeye devam eden Cumalı, zamanla kendi üslubunu bulur. 1941'de Ankara Toprak Mahsulleri Ofisinde çalışmaya başlar. 1943'te “*Kızılçullu Yolu*” şiir kitabını yayımlar. Askerlik zamanı gelmiştir. Yedek subay olarak vatani görevini Çanakkale ve Ezine'de yapar. “*Harbe Gidenin Şarkıları*” (1944) askerlik hatırasıdır.

Şiir yazmaya ve yayımlamaya devam ederken hikâye türünde de eser vermeye başlar. İlk hikâyesi olan “*Aysız Geceler*”i 1945'te yayımlar. Bu süreçte Orhan Veli Kanık, Oktay Rifat Horozcu, Cahit Sıtkı Tarancı, Nurullah Ataç, Sabahattin Eyüboğlu, Ahmet Hamdi Tanpınar, Pertev Naili Boratav, Halil Vedat

³ Cumalı, Necati. *Yeşil Bir At Sirtında*, Can Yayınları, İstanbul, 1990, s. 286

⁴ Cumalı, Necati. a.g.e., s .291.

Fıratlı ile eşi Nahit Hanım gibi kalemi güçlü birçok isimle arkadaşlık etmiş onlardan güç ve ilham almıştır.⁵ Buna rağmen taklide düşmemiş, eserleriyle edebiyat dünyasında ses getirmeyi başarmıştır. Kendisi de bu durumu şöyle ifade etmiştir: *“Anlıyorum ki iyi bir iş ancak tek başına başarılabilir.”*⁶

1950-1957 yılları arasında İzmir ve Urla’da avukatlık yapar. Birçok eserine mekân seçtiği Urla’da bunalır. *“Aylı Gece”* şiiri için *“Benim Urla’da geçen yalnızlık günlerimin ve yitirilmiş gençlik günlerimin şiiri bu. Benim, daha benim gibi taşranın geniş bir cezaevine benzeyen kasabalarının, durgun yaşamının erittiği binlerce aydının ya da olanaksızlar içinde yitip gitmiş taşra gençliğinin...”*⁷ Eserlerinden de anlaşıldığı gibi hem basit davaların kısır döngüsü hem kafasını dağıtacak bir arkadaşın bile olmadığı küçük bir kasaba... Şair ruhundan Urla’ya isyanı, şöyle dile gelir:

URLA

...Bütün mahfuz kasabalar

Küçük ölü kentler

Soyulan tarla tarla

Onlardan biridir Urla

Yavaş yavaş sarhoş oluyorum...

Güzel Aydınlık (1951), *İmbatla Gelen* (1955) ve *Güneş Çizgisi* (1957) şiir kitaplarını yayımlar. 1956’da yazdığı *“Değişik Gözle”* kitabıyla 1957 yılında Sait Faik Hikâye Armağanını kazanır.

1957’de avukatlığı bırakıp Paris’e gider. Bunun sebebini kendisi şöyle izah eder: *“Avukatlıkta yokuşu çıktıktan sonra bıkkınlık getirdim. Öğreneceğim bir şey*

⁵ Savaş, Yasemin. (2010). *Necati Cumalı’nın Eserlerinde Halk Edebiyatı ve Kültürü Unsurlarının İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, s. 8.*

⁶ Cumalı, Necati. a.g.e, s. 32.

⁷ Cumalı, Necati. a.g.e., s.33

kalmamış, yazacağım çok şey birikmişti.”⁸ Altı ay boyunca ekonomik sıkıntı çeker, borç harç yaşar. Munis Faik Ozansoy’un yardımıyla Paris Basın Ateşeliğinde radyo dinleme görevlisi olarak iş bulur. Bu iş ona sadece bir öğrenci aylığı kadar gelir sağlar. 1959’da İstanbul Basın Yayın Müdürlüğünde yine Munis Faik Ozansoy’un yardımıyla çalışmaya başlar.

“*Evlilik, adamına başarı getirir.*” diyen Cumalı 1960’ta Berin Teksoy ile evlenir. Berin Hanım’ın atandığı yerlere onunla birlikte giden yazarın eserlerinde, buraların izlerini görmek mümkündür. Önce Tel-Aviv (İsrail) sonra Paris’e giderler. 1966’da sanatçının yazıları yüzünden eşi görevden alınır ve İstanbul’a dönerler. Bundan sonra da çok sayıda yurt dışı gezisi bulunan sanatçı, bu gezilerdeki gözlemlerini eserlerine yansıtır.

Hayatını dolu dolu geçiren, çalışmaktan ve yazmaktan yorulmayan Cumalı edebiyatımızın önemli isimlerinden biri olarak edebiyat tarihine adını yazdırmıştır. Birçok ödüle layık görülmüştür. “*Makedonya 1900*” ile 1970 yılında ikinci kez Sait Faik Hikâye Armağanı, “*Yağmurlu Deniz*” adlı kitabıyla Türk Dil Kurumu 1969 Şiir Ödülü, “*Dün Neredeydiniz*” adlı oyunuyla Kültür Bakanlığı 1981 Tiyatro Ödülü, “*Tufandan Önce*” kitabıyla 1984 Yeditepe Şiir Armağanı, “*Viran Dağlar*” romanı ile 1995 Orhan Kemal Roman Armağanı, Yunus Nadi Roman Ödülü ve Ömer Asım Aksoy Ödülü’nü kazanır.⁹

Türk tiyatrosuna katkılarından dolayı kendisine 2000 yılında Tiyatro Yazarlar Derneği tarafından “Onur Ödülü” verilir

“*Yaşlanmaz Şair Çocuk*” Necati Cumalı 10 Ocak 2001’de İstanbul’da kansere yenik düşerek hayata gözlerini kapar. 12 Ocak 2001’de Zincirlikuyu Mezarlığı’na defnedilir. Ölümünden sonra “*2001 yılı Şiir Büyük Ödülü*” ne değer görülür ve ödülü eşi Berin Cumalı’ya sunulur. Berin Hanım da 2006 yılında hayata veda eder. Yazarın

⁸ Cumalı, Necati. a.g.e., s. 238.

⁹ Temel, Tamer. (2007). Necati Cumalı’nın Oyunlarındaki Kadın Karakterlerin İncelenmesi, *Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Erzurum*, s. 8.

çocukluğunu geçirdiği Urla'daki ev "*Necati Cumalı Anı ve Kültür Evi*" olarak ziyarete açılmıştır. Cumalı, Urla'da her yıl 10 Ocak'ta anılmaktadır.

I. 1. 2. SANAT ANLAYIŞI

Necati Cumalı, şiir okumaya ve yazmaya ilkokul yıllarında merak sarmıştır. Gazete, kitap ve bolca Kur'an-ı Kerim okunan bir evde büyümek, onun için büyük bir kazanç olmuştur. Sait Faik, Ömer Seyfettin, Sabahattin Ali gibi birçok güçlü kalemin eserlerini okuyarak büyür. Başta şiiri pek sevemese de kalemini ilk kez birkaç manzume için oynatmıştır ve zamanla şiir tutkuya evrilecektir.

Şairin şiir hayatını, iki dönemde ele almak doğru olacaktır. İlk döneminde bireyselliği tercih eden şair, aşk, yalnızlık, buhran, iç hesaplaşmalar gibi konuları ele almıştır. İkinci dönemde ise toplumsal duyarlılığı ön plana alır. Anadolu insanının sıkıntılarını, kaygılarını dile getirmeye çalışır. "Umutsuz" olduğu yönünde kendisine yöneltilen eleştirilere verdiği cevap, bize şiire bakış açısını ipuçlarını da verir: "*Haksızlıklar, bayağılıklar, eşitsizlikler, ezilmişlikler...Bu ortamda insanın üzüntü duymaması için taş yürekli olması gerek...*"¹⁰

İlk şiirlerini beğenmediği için eserlerine almaz. 1939 yılında şiir yayımlamaya başlar. Şiirleri beğenilir ve art arda gelen şiir kitapları ilgi uyandırır. "*Ölçü, bayıldığım tutumdur benim...Ölçü, tutuculuk değildir. Güçlüklerden kaçınmamak, kendini düzene sokmak demektir benim anlayışımla.*"¹¹ Şairin ölçüye yaklaşımı böyleyken şiirlerinin bir kısmını ölçsüz yazmayı da tercih etmiştir. Şiir dili için de şair şunları söyler: "*Açıklık değil korunmamız gereken. Kapalılığa düşmekten ise kaçınmamız gerekir.*"¹²

Cumalı için şair kimliğine yazar kimliğini ekleme zamanı gelmiştir. Ancak hikâye yazma niyetiyle masa başına otursa da şiire akmıştır önceleri kalemi. Nihayet ilk hikâyesi olan "*Aysız Geceler*" i 1945'te yayımlar. Hikâyelerinde genellikle yaşadığı coğrafyayı ve bu yörenin insanını ele alır. Yaşam tarzıyla, ağzıyla,

¹⁰ Cumalı, Necati. a.g.e., s. 44.

¹¹ Cumalı, Necati. a.g.e., s. 42.

¹² Cumalı, Necati. a.g.e., s. 123.

ekonomik geliriyle Ege insanını anlatmaya gayret eder. Olay örgüsünü, etkileyici betimlemelerle verir.

Ortaokul yıllarında oyun yazarı olmayı kafasına koymuştu Cumalı. Bunda Muhsin Ertuğrul'un "Unutulan Adam" tiyatrosu için çekilmiş bir fotoğrafının etkisi vardı. Ve yıllar sonra hayranlık duyduğu o ismin şu cümlesi içindeki ateşi fitilleyecektir: "*Şiirlerini okuyorum, tiyatroya ne zaman geçeceksin?*"¹³

Cumalı'nın oyun yazarlığını hazırlık dönemi (1949-1960) ve olgunluk dönemi (1960-1970) olmak üzere iki dönemde inceleyebiliriz. Hazırlık dönemi, kişisel üslubunu oluşturmaya çalıştığı ¹⁴ dönemdir. Olgunluk dönemi ise teknik kusurların giderildiği, dilin olgunlaştığı, konu çerçevesinin genişlediği dönemdir.

Necati Cumalı'ya göre roman yazarının görevi: "**Bize bu dünyanın değişmesi gerektiğini duyurmakla üstüne düşen görevi yerine getir.**"¹⁵ mektir. Okuyucuyu boş hayaller ve mutlu sonlarla avutmak yerine hayatın gerçeklerini, haksızlıkları, ezilmişlikleri anlatmalı ki bu dünyayı değiştirmek için bir duyarlılık oluşturmalı. Bu nedenle Cumalı, romanlarında toplumsal konuları eleştirel bir bakış açısı ile ele almıştır.

Yazar öykülerini gerçekçi bir tutum, samimi bir dil ve gözlemler üzerine inşa etmeyi ilke edinir. Aile büyüklerinden dinlediği anıları öykü hâline dönüştürüp hemen yayımlamaz. Öykü yazmayı ciddi bir iş olarak görür, uzun bir süre anlatacağı konular üzerine çalışır. Yazacağı öykülerin planını çıkarır, neyi nasıl anlatacağını kurgular. Zihninde tasarladığı hikâyelere mekân olan coğrafyayı görmeden, tanımadan; o coğrafya ile ilgili notlar almadan eserini kitap hâline getirmek Cumalı'nın pek içine sinmez. Nihayet doğduğu topraklara 1967 senesinde gitme fırsatı bulur.¹⁶

¹³ Cumalı, Necati. a.g.e., s. 93.

¹⁴ Taş, Songül. *Necati Cumalı ve Oyunları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s. 12.

¹⁵ Cumalı, Necati. a.g.e., s. 31.

¹⁶ Oktay, Metin. (2014). Necati Cumalı'nın "Makedonya 1900 adlı Eserinde İnsan- Zaman-Mekân", (Editör: Salih Ünver). 19. Uluslararası Türk Kültürü Sempozyumu Bildirileri, Ankara: Halk Kültürü Araştırmaları Kurumu Yayınları, 178.

“Ben genel olarak yakından tanıdığım, gördüğüm olayları yazarım. Bu tutumumdan bu hikâyelerde de hiç ayrılmamış gibiyim. Çünkü yakınlarım aracılığıyla kendim yaşamış gibiyim onları. Kaldı ki 1967 ve 1973’te iki gezi yaptım. Hikâyelerin geçtiği yerleri gördüm. Selanik’ten başlayarak Karaferia, Yenice, Vodina, Eksisu, Kaylar (Pitolamais), Florina, Manastır; Ohri’yi gezdim. Bazı küçük köylerde durdum. Hatta bazı yerlerdeki eski tanıdıklarla karşılaştım. Florina’da babamın gençlik arkadaşlarını buldum. Florina’dan göç ettiğimiz gün bizi istasyona götüren arabacının oğlu beni hatırladı.”¹⁷

I. 1. 3. ESERLERİ

I. 1. 3. 1. Şiirleri

Kızılçullu Yolu (1943)

Harbe Gidenin Şarkıları (1945)

Mayıs Ayı Notları (1947)

Güzel Aydınlık (1951, 1971)

Denizin İlk Yükselişi (1954)

İmbatla Gelen (1955)

Güneş Çizgisi (1957)

Yağmurlu Deniz (1968)

Başaklar Gebe (1970)

Ceylan Ağıdı (1974)

Aç Güneş (1980)

Bozkırda Bir Atlı (1981)

¹⁷ Cumalı, Necati. a.g.e., s. 152.

Yarasın Beyler (1982)

Bütün Şiirleri I(Tufandan Önce, Bozkırda Bir Atlı, Aç Güneş, Huri ile Süleyman 1983)

Sonradan bütün şiirleri toplu hâlde yayımlanır:

Aşklar ve Yalnızlıklar. Toplu Şiirler I (1985)

Kısmeti Kapalı Gençlik. Toplu Şiirler II (1986)

Cumalı, *Yağmurlu Deniz* adlı kitabıyla 1968 yılında Türk Dil Kurumu Şiir Ödülü'nü, *Tufandan Önce* şiir kitabı ile de 1984'te Yeditepe Şiir Armağanı'nı kazanır.

I. 1. 3. 2. Hikâyeleri

Yalnız Kadın (1955-1970)

Değişik Gözle (1957)

Susuz Yaz (1962)

Ay Büyürken Uyuyamam (1969)

Makedonya 1900) (1976)

Kente İnen Kaplanlar (1976)

Aylı Bıçak (1981)

Necati Cumalı, *Değişik Gözle* hikâye kitabı ile 1957'de, *Makedonya 1900* ile 1977'de Sait Faik Hikâye Armağanını alır.

Susuz Yaz adlı hikâye 1963 yılında Metin Erksan tarafından beyaz perdeye aktarılır. İlginç konusu ile 1964 yılında "Berlin Film Festivalinden Altın Ayı Ödülünü" kazanır. 1968 yılında da sahneye aktarılır.

I. 1. 3. 3. Romanları

Tütün Zamanı (1959, ikinci baskı “Zeliş” adıyla 1971)

Yağmurlar ve Topraklar (1973)

Acı Tütün (1974)

Aşk da Gezer (1975)

Uç Minik Serçem (1990)

Viran Dağlar (1995)

Zeliş 1960’ta sinemaya, 1973’de televizyona aktarılır. “Arkası Yarın” programına uyarlanarak radyoda birçok kez yayınlanır.

Viran Dağlar, 1995 yılında *Yunus Nadi Roman Ödülü* ile 1995 *Orhan Kemal Roman Ödülü*’ne layık görülür.

I. 1. 3. 4. Oyunları

Boş Beşik (1949)

Mine (1959)

Nalınlar (1962)

Derya Gülü (1963)

Oyunlar 1 (Boş Beşik, Ezik Otlar, Vur Emri 1969)

Oyunlar 2 (Susuz Yaz, Tehlikeli Güvercin, Yeni Çıkan Şarkılar ya da Juliette 1969)

Oyunlar 3 (Nalınlar, Masalar, Kaynana Ciğeri 1969)

Oyunlar 4 (Derya Gülü, Aşk Duvarı, Zorla İspanyol 1969)

Oyunlar 5 (Gömmü, Bakanı Bekliyoruz, Kristof Kolomb'un Yumurtası 1973)

Oyunlar 6 (Mine, Yürüyen Geceyi Dinle, İş Karar Vermekte 1977)

Yaralı Geyik (1981)

Dün Neredeydiniz (1983)

Bir Sabah Gülererek Uyan (1990)

Vatan Diye Diye (1990)

Devetabanı (1992)

Bütün Oyunları I (2000)

Bütün Oyunları II (2000)

Ayrıca Necati Cumalı, Reşat Nuri Güntekin'in "*Çalılıkısu*" romanını 1963 yılında oyunlaştırır.

İş Karar Vermekte adlı eser 1957'de Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nün kısa radyo oyunu yarışmasında ikincilik ödülünü; *Yaralı Geyik*, 1978'de Muhsin Ertuğrul Oyun Ödülü'nü; *Dün Neredeydiniz* ise 1981'de *Kültür Bakanlığı Tiyatro Ödülünü* kazanır. *Boş Beşik*, *Mine*, *Susuz Yaz* beyaz perdeye uyarlanır.

I. 1. 3. 5. Denemeleri

Niçin Aşk (1971)

Senin İçin Ey Demokrasi (1976)

Etiler Mektupları (1982)

Niçin Af (1989)

Şiddet Ruhü (1990)

Ulus Olmak – Atatürk Denemeleri (1995)

I. 1. 3. 6. Senaryo

Bağımsızlık ya da Ölüm (1990)

I.1.3.7. Hatıra

Yeşil Bir At Sirtında (1987)

I. 1. 3. 8. Çeviri

Gottfried Keller, Yedi Efsane (1946) Dora Güney ile birlikte.

Theodor Storm, Meşe Ağaçlı Köşk (1946) Dora Güney ile birlikte.

Longston Hughes, Memleket Özlemi (1961)

Merime Prosper, Altın Araba (1963)

Guillaume Apollinaire, Şiirler (1965)

I.1.3.9. İnceleme Kitapları

Muzaffer Tayyip Uslu, Şiirleri, Yazıları ve Kendisi İçin Yazılanlar (1956)

Guillaume Apollinaire, Yaşamı Sanatı ve Şiirleri (1986)

II. BÖLÜM

II. 1. 1. NECATİ CUMALP'NİN HİKÂYELERİNİN ÖZETLERİ

II. 1. DEĞİŞİK GÖZLE

II .1. 1. DEĞİŞİK GÖZLE BAKINCA

Bir barda çalışan Lale ile onun müşterilerden biri olan Günay ile yaşadığı aşkı konu edinmektedir. Son zamanlarda Lale, Günay'ın kendinden uzaklaştığını hisseder. Gerçekten de öyledir. Günay bulunduğu bara ve âşık olduğu kadına değişik gözle bakınca hepsinin kendinden çok uzak olduğunu anlar.

II. 1. 2. GENE YENİK DÜŞSEM DE

İki gündür birlikte olan bir çiftin geriye dönük konuşmalarını içerir. Erkek, kadını her hâliyle tanıyıp izlemiştir. İlk görüşmelerinde yaşananları da detaylı konuştuktan sonra adamın evine giderler ve aşklarını yaşamaya devam ederler.

II. 1. 3. AKLİM ARKADA KALACAK

Doğup büyüdüğü memlekete kısa süreliğine gelen Saim'in sokaklara bakarken geçmişi hatırlamasıyla başlar hikâye. Karşı komşuları Boşnak Nuri'nin başından geçenler; elektrik makinisti Halit ustanın, eşi eve gelmeden elektriği kesmemesi; Melahat Ablanın aşk macerası; bahçesinde yetiştirdiği yeşillikleri satarak geçimini sağlamaya çalışan Hatice Nine'nin cömertliği; İsmet Ablanın varmak istemediği sözlüsü tarafından bıçaklanması gibi anıları hatırlar. Aklı arkada kalsa da gidecektir.

II. 1. 4. GECENİN ŞARKISI

Delikanlı içinde bir sevinç bir de "I love Paris" diye başlayan şarkıyla uyanır. Gece, sevgilisinin kulağının dibinde mırıldandığı şarkıdır bu. Yeni öğrenmişti bu şarkıyı. Tıraş olurken de bu şarkıyı söyler. Kardeşi şarkının çoktan beri meşhur olduğunu söyleyince tüm keyfi kaçır. Demek ki o yeni öğreniyordu.

II. 1. 5. KAYBOLAN

Karı koca, on günlük memleket ziyaretinden sonra evlerine dönerler. Evin kedisi Ayvaz'ı bir türlü bulamazlar. En son öldüğünü düşünerek umutlarını keserler.

II. 1. 6. BUNLAR HEP AYNI OLACAK

Hikâyenin kahramanı isimsiz bir üniversite öğrencisidir. Selim ve Asım'la aynı odada kalmaktadır. Oda oda gezmeleri, arkadaşlıkları, açlıkları ile üniversite yılları hikâye edilir. Okuldan sonra hiç görmediği Asım'ın evlendiğini öğrenir. Selim, Balıkesir'in bir ilçesinde savcı olarak görev yapar ve evlidir. Kendisi de bir bankada çalışmaya devam eder ve edebiyata ilgilidir. Hikâyenin kahramanı, tüm bunları, tek ısınma kaynağı olan yün eldiveni bulunca anımsar.

II. 1. 7. DENİZE BAKIYORUM

Ailesi, yargıç ya da avukat olmasını istediği için hukuk okumaya çalışan bir genci anlatır Necati Cumalı. Ailesinin gençten tek isteği okumasıdır, başka hiçbir iş güç beklemezler ondan. Genç artık sıkılmış fakat onların hayallerini suya düşürmemek için çok çalışır. Birkaç gün nefes almak için denize kıyısı bulunan bir yerde oturan teyzesine gider. Teyzesinin çocuklarıyla denize girer, eniştesiyle sohbet eder, kahvede zaman geçirir. Denize bakarken onun ruh halini çözen teyzesinin oğlu ona eşlik eder.

II. 1. 8. BENİM KALBİM

Ellerinde zimmet defteri; aralarında üçü çift, biri tek kelepçelenmiş çocuklarla ilerleyen iri kıyım jandarmalar... Bu manzarayı izleyen bir adamın özellikle de o tek kelepçeli çocuğa üzülmekten öte sahip çıkma, salıverme isteği vardır. Fakat oradan bir akıl hocası çıkıp hak ettiklerini söyleyince kendini zor zapt eder. Hırsızlıkmiş, banka soymadılar ya! Olayı büyütmemek için oradan arkadaşlarıyla birlikte uzaklaşır.

II. 1. 9. KARŞIKI TARLA

Tedavi gördükleri odanın penceresinden gördükleri tarlayla ilgilenen birkaç hastanın hikâyesidir. Hastalardan Dursun Gür, çiftçilikten anlayan biridir. Tarlanın tam tavında olduğunu bildiği için dört gözle çiftçinin gelmesini bekler. Hasta arkadaşlar çiftçinin tarlayı sürmesinden, ekmesine ve hatta yağmurun bereketini saçmasına kadar tüm sırayı dikkatle takip ederler.

II. 1. 10. GÖRÜŞME

Hikâyenin isimsiz kahramanı olan kadın, eşini hastanede ziyaret eder. Adam, karısını üzmenin verdiği hüznle; kadın üzüntüsünü belli etmemenin çabasıyla eşiyile görüşür. Adam en sonunda bilezikleri satmak zorunda kalmanın üzüntüsünü karısıyla paylaşır. Kadın, eşinin ona olan sevgisinin farkındadır.

II. 1. 11. ANI

Ciğerlerinden rahatsız olan Hamit, yatağında anılarıyla avunur. Bir gemide er olan Bandırmalı Hamit çok iyi yüzücüdür. Bir gün çok sevdikleri Yüzbaşının karısı ve arkadaşları gemiye ziyarete gelirler. Dönerken kadınlardan biri tek taş yüzüğünü denize düşürür. Tabi ki bu işin üstesinden sadece Hamit gelebilir. Komutan emretmez, rica eder. Hamit tüm kurnazlığıyla kadınları kendine hayran bırakarak yüzüğü denizden çıkarır. Sonrasında bir peynir üretim yerinde çalıştığı için ciğerleri hastalanır.

II.1.12. TABURCU

Tüberkülozdan tedavi gören iki hasta adamın arkadaşlığı anlatılır hikâyede. Gece uyuyamazlar. Biri taburcu olmak üzere, diğeri ona iş bulma telaşında, sağlam adam iş bulamazken, bir hastanın iş bulması oldukça zor. Vedalaşıp ayrılırlar.

II. 1. 13. KENDİNİ YİYEN

Ciğerlerinden tedavi gördüğü sanatoryumdan taburcu olalı tam on gün olan Turan, işine başlatılmaz, sendikadan da çıkarılır. Aç sefil bir şekilde İzmir'de iş arar

ama nafîle... Ömründe sadece dokuz ay rahat edebildiği sanatoryuma, arkadaşlarını ziyarete geldiğinde altı kilo vermiştir. Günde yarım ekmek, biraz zeytin, bir de kendinden katar azıklarına.

II. 1. 14. ARTIK DEĞER

Hüseyin gelene kadar röntgen odasının bekleme salonunda, hüznü ve sıkıcı bir hava vardır. Bir neşe topu gibi Hüseyin'in odaya girmesiyle herkesin yüz ifadesi değişir. Hâl hatır sorulur, Hüseyin'in eski işine dönmesi herkesi sessizliğe boğar. Hamit, taze yaralı ciğerlerini yormadan çalıştığını anlatınca diğerleri de öyle bir patronun kendilerine denk gelmesi için dua ederler.

II. 2. AY BÜYÜRKEN UYUYAMAM

II. 2. 1. AY BÜYÜRKEN UYUYAMAM

Bu hikâye, uzun taşra akşamlarının yalnızlığından dertli bir genç adamın hikâyesidir. Rıhtımda doktorun evi önünden geçerken ilk gençlik çağlarının heyecanı kaplardı adamı. Doktorun kızı balkondan bir baksa, yüreğinin vuruşları hızlanırdı. Yalnızlığını ay ışığıyla bozmaya çalışır fakat ay ışığı da onu yalnızlığına son vermek için deli ediyordu. O da kiraladığı eve geldi ve ev sahibi kadının hallerinde davet gördü. Genç adam, davete icabet etti. Meğer kadın da ay büyürken uyuyamazmış.

II. 2. 2. SOLUK ALMAK

Günlerdir dalgın dalgın gezen adamın kafasında hep aynı soru: “Neden karım beni terk etti?” Biraz düşününce kendinden yirmi iki yaş küçük karısına artık yetmediğine kanaat getirir. Karısıyla geçirdiği eski mutlu günleri hatırlar. Karısı, tütün işlerine yardım etsin diye aldıkları genç yardımcıyla kaçır. Adam, İzmir'e giden karısının kapısına dayanır. Adam neden böyle yaptığını bile sormaz, kadın da çocukları için geri döner. Kadın yolda kendisi cevaplar adamın aklındaki soruyu. Çok bunalmış, soluk almak için gitmiş, pişman da değilmiş.

II. 2. 3. İĞNECİ

Şükriye, köyden kasabaya gelmenin şaşkınlığıyla keline bir oyun bulur. Sokaktan geçen her aracı, her bineği sesinden tanır. Onlar da Şükriye'yi fark eder. Şoförler açık açık ona el bile sallarlar. Evlenmeden önce niye bilmiyordu, dünyada bu kadar yakışıklı erkek olduğunu. Kasabaya yeni atanan iğnecinin (sağlık memuru) motoru farklı bir sestir, sahibi gibi. Şükriye ona gönlünü kaptırdı. Yalandan hastalanıp yanına gitti. Yarın öğlen, sen gel bizim eve iğne yapmak için dedi iğneciye. Ve karşılık buldu ilgisine.

II. 2. 4. YÜK

Çoban Musa, evlenememenin verdiği ıstırapla akşama kadar kızları, kadınları hayal eder. Diğer taraftan da Gurbetçi Selman'ın karısı Şehnaz'ı bekler. Sırtında bir eşek yüküyle çıkıp gelen Şehnaz'ı, kendini dinlemeye ikna edemez ve boğuşmaya başlarlar. Başta çok direnen kadına bir ılıkılık gelir ve salar kendini. Suçluluk duygusu da çabuk geçer. Yükünü sırtlanıp gider.

II. 2. 5. HOVARDA

Beyşehirli bir genç iş için Ankara'ya gidecektir. Bir hemşerisi, Ankara'da eğlenip dinleneceği bir hemşeri ismi verir: Dursun Ali. *“O çalar karısı oynar; biraz daha gönlünü edersen kadın yatağına bile girer.”* der. İple çektiği akşam nihayet olur. Adamı bulur, evlerine giderler, adam çalar kadın oynar, sonra şarabın da etkisiyle karı-koca sarılıp yatarlar. Beyşehirli şaşkındır, canı sıkılır, uyku tutmaz, sonra birkaç adam gelir. Hovardalığına toz kondurmaz ama öğrenir ki ona söyleyen yanlış söylemiş. Zeynep'in eline, Dursun Ali'den başka erkeğin eli değmemiş.

II. 2. 6. VASFİYE

Bir yıl evli kalmış, genç bir dul kadındır Vasfiye. Her gün evlerinin önünden geçen ismini bilmediği delikanlıya vurulur, delikanlı da ona tutkun. Gencin evinde ona yardım eden, aynı zamanda ev sahibi olan Hatice Teyze aracılığıyla mektuplaşırlar. İki ay hemen her gece görüşürler. Bir gece Vasfiye, birkaç gün misafiri olacağı için görüşemeyeceklerini söyler. Genç, arkadaşlarından öğrenir ki

Vasfiye nişanlanıyor. Diğer gün görüşürler. İstanbul'a gidip ses sanatçısı olmayı umar Vasfiye.

II. 2. 7. MISIRLAR KIMILDIYOR

Köye gelen sarı tespihli siyah cübbeli Hoca, köylüyü birbirine düşürüp köye korku salar. Dini kullanarak insanları hep korkutur, bu arada kendine hizmet ettirir. Onun dediklerini yapamayan Halil artık köylü tarafından dışlanır. Bir gün Kolcu'nun mısır tarlasının yanından geçerken, bir bölgede mısırların sürekli hareket ettiğini görür. Meraklanır ve yavaşça oraya gider. Bir de ne görsün; altta Kolcu'nun karısı, üstte Hoca. Onlar fark edene kadar Hoca'nın tespihini kadının yazmasını alıp kaçar. Hoca akşam kapısına dayanır, yalvarır, para teklif eder ama kâr etmez. Halil, Cuma hutbesinde tespihle yazmayı vereceğini söyler. Birkaç gün Hoca görünmez, hasta olduğu söylenir. Cuma namazından hemen önce kalp krizinden öldüğü haberi gelir.

II. 2. 8. ÇİZME DELİL SAYILMAZ

Hamza'nın karısı Hanife, Sefer Kızgın'ın gençliğinde peşinden koştuğu kızlardan biridir. Sefer, erkekliğini kanıtlayıp hapisten çıktığında, Hanife de Hamza'yla evlendiğine pişman. Bir yolunu bulup iki üç ay cevizlerin altında görüşürler. Tütün zamanı geçince, Hanife bir gece Hamza'yla kavga bahanesi bulup mutfakta yatar ve Sefer'i yatağına alır. Durumdan şüphelenen Hamza, odaya girer, tabi Sefer camdan atlamıştır. Sefer'in çizmelerini gören Hamza, çılgına döner. Hanife kaşla göz arasında Sefer'in çizmelerini de aşağıya atar. Olay, Muhtar'a, akrabalara kadar uzasa da Hanife çizmeyi delilden saymaz ve Hamza sakinleştirilip gönderilir.

II. 2. 9. ACI

Fahriye, kendine kuma geleceği için çok acı çekmektedir. Yirmi yıldır Bayram'la uyuduğu döşeği sırtlayıp çardağın dışına atmak ona çok acı verir. Etrafindakiler ona acır, oğlu Nuri ise acımak şöyle dursun, erkek olduğu için babasını haklı görür. Kumasıyla kocasının ilk gününe şahit olup onlara hizmet etmek çok zordur. Yerden gazelleri toplarken bir akrep elini sokmuş, o kıvrılırken

kumasıyla kocası kıllarını bile kıpırdatmamışlardır. Oğlu Nuri ise “*Akrepten değil, bırakın ağlasın.*” der.

II. 2. 10. KAYACIK’IN KADINLARI

Kayacık köyünden sık sık geçen adamın gözlemlerini anlatır hikâye. Şoför, kadınlar için hiç iyi konuşmaz. Şoföre göre yabancıya belli etmezler ama birbirinin karısıyla birlikte olmayan erkek yoktur o köyde.

II. 2. 11. HOROZ

Genç bir adamla Kaptan, gemilerinin ihtiyacını karşılamak için bir koya girerler. Sonra tırmanarak bir köye ulaşırlar. Bir gelinle kaynanası ekmek yaparken yanlarına giderler. Adam, genç kıza ilgi gösterir kız da ona. Bu sırada bir ihtiyar çıkagelir, işleri bozar. İhtiyar, adamlardan huylanmıştır. Su, ekmek alıp giderler. Kaptan kadınları tavuğa, ihtiyarı da horoza benzeterek durumu izah eder.

II. 2. 12. BAYIRDA İKİ ÇARDAK

Cumalı, Ali Şahin adında bir hovardanın hikâyesini anlatır. Ali Şahin, oğlu Rıfat’ı on yedi yaşındaki Suna’yla evlendirir. Ama Rıfat’ın gözü denizden, balıktan başka bir şey görmez. Her gün sabah sahile iner, akşam eve döner. Suna’yı da kayınbabası Ali Şahin rahat bırakmaz. Ali Şahin büyük oğlunun karısıyla da basıldığı hâlde rahat durmaz. Ali Şahin de arkasını dönse onları görecek ama sadece denize bakar. Komşu çardaktakiler her şeye şahit olur. En sonunda Suna, altın dişini de yaptırır, Rıfat hâlâ denize bakar.

II. 2. 13. DERTLİ

Girdiği her ortamı canlandıran, esip gürleyen Emin yoktur artık. Sessiz, sakin, bedeni kendine yük bir Emin dolaşır ortalıkta. Belli ki sevdalıdır. Abisi ve babası haysiyetsiz insanlardır. Onlar Emin’le hiç ilgilenmezlerdi ta ki Emin’in Havva’ya sevdalı olduğunu öğrenene kadar. Emin, Havva’yı ister ve askerden dönünce evleneceklerdir. Emin’in babası ve abisi, o askerdeyken kız kendilerine kalsın diye Emin’i kızını kaçırmaması için ikna ederler. Emin, kızını kaçıtır ve evlenirler, Emin askere

gider. Abisi ve babası altı ay sonra kızını sıkıştırmaya başlarlar. Havva'dan yüz bulamayınca evi basarlar. Havva'dan, Emin'in duymaması şartıyla kendilerinin gönlünü etmesini isterler. Havva bunu asla kabul etmez ve baba evine kaçar, durumu anlatır. Emin, duyduklarına inanmayıp izin alıp gelir. Bütün köyün ortasında yalanlarını ortaya çıkarıp karısını aklar. Eski Emin olarak askere döner.

II. 2. 14. ABDOŞ NE HABER?

On üç yaşında orta bir öğrencisi üç arkadaştan biridir Abdoş. Okulu bırakmış ve birkaç gündür de oyun oynamaya gelmez. Arkadaşları Abdoş'un evleneceğini duyunca çok şaşırırlar. Üstelik kız da kendinden altı yaş büyükmüş. Düğünden iki üç gün sonra arkadaşlarının yanına gelir ama onlara katılamaz. Sadece izler, izler ve *“Ne mutlu size. Ben çocukluğuma doyamadım işte! Hiç acele etmeyin, uçurtma uçurmak, meşe oynamak evlenmekten daha iyi...”*

II. 2. 15. GÖZLERİ ÇAKIR

Mehmet, Bey'in oğlu; Hüsnüye, Kahya'nın kızı. Her ikisi de sekiz yaşında, Kız, Mehmet'i çağırır, karı koca oyunu oynarlar. Yerlerde yuvarlanıp birbirlerini öperlerken Mehmet, kızın gözlerinin çakırlığına dikkat eder. Bey Çağırınca ayrılırlar.

II. 2. 16. TANRININ KIRLARINDA

Tanrının kırlarında bir avcı bir oduncuyu vurur. Olayı aydınlatmak için avukat, savcı, yargıç, şahitler bir kamyonu doluşup köye doğru yola çıkarlar. Kamyon birden durur. Dört yaşlarında, üstünde önu açık bir gömlekten başka bir şey bulunmayan bir erkek çocuğu ağlamaktadır. Şoför yanına gittiğinde çocuğun kirletildiğini anlar. İşin ehilleri, bir sürü prosedür gerektirdiği için bir şey yapamayacaklarını düşünürler. Uzaktan seslendikleri bir kadına, yine uzaktan emanet edip çekip giderler.

II. 2. 17. AKHİSARLI

Bir tren yolculuğundaki muhabbeti anlatmış yazar bu hikâyesinde. Bir hoca, bir üniversite öğrencisi, bir de Akhisarlı asker. Akhisarlının gözü kızlarda kadınlarda.

Yediği naneleri gururla anlatır yanındakilere. Komşunun karısıyla işe başlamış vesselam. On sekizinde üç çocuk sahibi ederek, başka işlere fırsat bulamayacağından emin karısının. Öğrenci ise kadına üzülmemektedir.

II. 2. 18. GÖZ AÇMAK

Çocuk, çiftliğe gider ve dayısının oğlu Kerim Abi'yle ava çıkar. Hep onun gibi olmaya özenmiştir. Kerim, konuyu kıza karıya getirir. Siftahı olmamasına çok şaşırır. Onun gözünü açmak için, kocasıyla arası kötü olan hep takıldığı bir kadına götürür. Kadımla ilk tecrübesini yaşar.

II. 2.19. KAYMAK KIZ

Bir annenin namus kavramını unutarak kızını nasıl peşkeş çektiğini anlatan dramatik bir hikâyedir. Bir sirkte başlar kaymak gibi beyaz, çocuk yaştaki kızın hikâyesi. Annenin bakışlarıyla umutlanan bir kaptan, ona açtıkları davayı izleyen savcı, sonra avukatları, ardından muayenesini yapan doktor kızıdan istediklerini alırlar. Kız, mahallenin ağzını kapatmak için, elektrik borçlarını öderken tanıştıkları memurla evlenir, iki hafta sonra ayrılır. Sonuç bir gazinoda şarkı söyler, istediği erkeği elde eder. Annesi de genç yaşta dul kalmanın ezikliğini yaşamadığı için sevinir.

II. 2. 20. ANASI KIZINDAN MAYA

Otuz beş yaş civarında bir kadın, on altısındaki kızıyla her akşamüzeri akrabaları ziyarete gidip dönerlerdi. Önünden geçtikleri kahvedeki erkeklerin içi gider, aleni asılırlardı onlara. Ama Cemal'inki onlardan farklıdır. Kıza tutkundur ve ilk adımı atıp kızını ister, anası da verir. Buna rağmen Cemal'in ateşi sönmez, meğer Cemal kıza değil anasına vurgunmuş. En sonunda kadını, evinin samanlığına götürür. Duruma bakılırsa kadın da halinden memnundur.

II. 2. 21. HELVACI GÜZELİ

Helvacı, rüşvetten hapse girer. Karısı iki çocuğuyla yolunu gözler. Nihayet kocası hapisten çıkar. Kocasının hapisten çıktığı ilk gece hiç de umduğu gibi

geçmez. Artık yatakta iki yabancıldılar. Adam, yanına çırak olarak hep güçlü, yakışıklı delikanlıları almaya başlayıp belli saatlerde ikisi birden ortadan kaybolunca mahallenin diline düşer. Kadın zamanla durumu kabullenip başının çaresine bakar. Son gelen çırak Vehbi, kadının bile dikkatini çeker. Vehbi helvacı, karısı ve derken dul kızıyla birlikte olur. En sonunda da evin okumaya meraklı küçük kızı Melahat'ı istemeye gider. İş çıkırından çıkar, Melahat diğerleriyle ilişkisini bilmediği halde kabul etmez. İstanbul'a gitmeye karar veriler, babası hariç.

II. 2. 22. HALİM GELECEK

Çocukluğundan beri güler yüzüyle gönüllere su serpen Belkıs, askerden yeni gelen Halim'le evlenir. Hikâye, Belkıs'ın Halim'e olan aşkı ve onu bekleyişi işler. Halim, İzmir'e şoförlük yapmaya gider gelir. Kendine bulaşan karıya kıza yüz vermez. Belkıs da "Halim gelecek." diye bekler.

II. 2. 23. PAN

Hikâye, gençliğinde kır bekçiliği yapmış Yusuf'un bir delikanlıya, hovardalık maceralarını anlatmasından oluşur. Kadınların Yusuf Onbaşı dediği gencin bir işaretiyle uygun olan kadınlar dama çıkar, o da içlerinden gönlünün istediğini seçmiş. İki tatlı dil, birkaç pembe yalanla koynuna almadığı kadının kalmadığını övünerek anlatır.

II. 2. 24. HANIM

Köyünden kasabaya bir kaptıkaçtı ile gelen Hanım'daydı tüm kasabalının gözü. Yine kâhyasını değiştirdiğini görürler ve aralarındaki ilişkinin ne olduğunu konuşurlar. Geçtiği yoldaki her işyeri her ev onu konuşur. Hanım önce tarım memuruna, oradan Özel Saymanlığa sonra da bakkala manava uğrayarak çay bahçesine oturur kâhyası ile. Yine kaptıkaçtıyla döner köyüne, ardında dedikoduları bırakarak.

II. 2. 25. UZUN BİR GECE

Kadının, kasabanın kahvesinde Selman'ı beklerken hatırladıklarıyla başlar o uzun gece. Selman'a henüz on altıındayken teslim olmuştu. Selman'ın karısı o zaman üçüncü çocuğuna hamileydi. Sonra annesinin durumu öğrenmesiyle alelacele börekçi Zekeriya Usta ile evlendirildi. Evleneli altı ay olmuştu; ama akli da bedeni de hep Selman'ı istiyordu. Selman'la bir oyun kurarlar. Anasının hastalandığı mektubunu kadın, kocasına gösterir. Güç bela izni alır, yola düşerler. Zekeriya Usta, karısını otobüse bindirirken tesadüfen (!) Selman'ın da o otobüsle aynı köye gideceğini öğrenir, karısını ona emanet eder. Kasabaya indiklerinde köye gidecek araç ararken Selman, kadın bunları düşünür. Fırsatçı, dilekçeci bunları evine alır, bir süre sonra da "Sıra bende." diye kapıya dayanır, ortağı da gelir. Kadın kaçar, sonra da Selman. Kadın, Selman'a kızgındır. Adamlar kadını istediğinde, izin verirsene, der gibi kendine baktığı için ondan soğur.

Zekeriya Usta'ya dilekçeci haberi uçurmuştur. Zekeriya Usta, dilekçecinin ağzından çıkanlardaki tutarsızlığı fark eder. Karısını alıp evine gider. Karısı olanları sonra anlatacaktır.

II. 2. 26. AYLI BIÇAK

Kırk beşinde, karısını bir hastalık nedeniyle kaybedip hayata küsen bir adamın hikâyesidir Aylı Bıçak. Etraf evlenmesi için seçenekler sunar, dokuz yaşındaki kızıyla rezil olmamasını teklif eder. O hep burun kıvrır. Ta ki on altıındaki Firdevs'i ona gösterene kadar. Önce denk değil, dese de sonra gönlü Firdevs'e kayar. Firdevs'in Kenan'ı sevdiğini bile bile onunla evlenir. Kenan ilk gün hapisten ona dokunmaması yönünde tehditler gönderir. Firdevs de buna izin vermez zaten. Her gece hapisten çıkan Kenan'la çardağın yakınında görüştiklerini bilir. En sonunda ilk dediği yere gelir: "Dengim değil." Son gece karısının dönmemek üzere gittiğini bilir, nemli gözlerle uğurlar onu.

II. 3. MAKEDONYA 1900

II. 3. 1. EVİMİZ

Anlatıcının babası, bir grup subayla evinin harem bölümünde gizli görüşür. Evin çocukları da bu gize çok meraklıdırlar. Delikanlı bir gün, kimse yokken hareme girer ve bir defterden babası ile arkadaşlarının hürriyet için uğraştıklarını anlar. Beş yıl sonra hürriyet ilan edildiğinde de babasına saygısı daha çok artar.

II. 3. 2. BABAM

Anlatıcının babası; dürüst, açık sözlü, sert tutumlu, azimli, inat, Kur'an'a düşkün bir Makedonyalıdır. Oğlu ise genellikle onun zıttı özellikler taşıdığı için pek anlaşamazlar. En sonunda toprakları, Osmanlıdan çıkar ve istemeye istemeye Urla'ya yerleşirler. Fakat o acı, babaya felç indirir.

II. 3. 3. DAYIM

Anlatıcının çocukluğuna, gücü ve eve getirdiği farklılığıyla dayısı iz bırakır. Babasının hoşgörüsüz tutumuna karşı, dayısı onlara çok daha yakındır. Onlara şekerlemeler, meyveler getirir. Onları öper, okşar, kucağında uyutur. Annesi bile, kardeşinin sevincini ağırbaşlılıkla karşılamak zorundadır.

II. 3. 4. DİLA HANIM

Arnavut Bey'in ölümü, eşi Dila Hanım'da büyük bir üzüntünün yanında acı bir intikam duygusu uyandırır. Kâhyasına, katili olduğu söylenen Rıza Bey'i diri getirmek şartıyla, büyük bağışlarda bulunur. Kâhya iki yıl iz sürer fakat hiçbir sonuç elde edemez. Bu arada Dila Hanım, kâhyadan umudu kesip kendisi erkek kılığında Rıza Bey'in izini sürer. Bir yolculukta konakladıkları handa ayaküstü gördüğü bir adama içi ısınır.

Altı ay sonra aynı adamı başka bir handa görür. Tahmin ettiği gibi bu adam Rıza Bey çıkar. Onu vuramayacağını anlar. Gece odasının kapısı açılır. Rıza Bey odaya girer ve kendisini vurmasını söyler. Fakat Dila Hanım bunu yapamayıp

omzuna yaslanıp ağlar. Rıza Bey'in karısı olma teklifini de uygun bulmaz. Dila Hanım evine döner dönmez, Rıza Bey onu istemeye gelir. Dila Hanım odasından çıkmaz ve o evden ayrılır ayrılmaz kalbine sığıdığı bir kurşunla canına kıyar.

II. 3. 5. ZOLE KAPTAN'IN ÖLÜMÜ

Zole Kaptan, Bulgar çetelerinden birinin başıdır. Dağlarda eşkıyalık edip Türk ve Rum köylerini yakıp yağmalamaktadır. Kadınların namusuna göz diker, çocukların bile canına kıyar. Bir gün Sadettin'in babasını da köyün meydanında döve döve öldürür. Bir süre sonra silahsızlanma ve barış umuduyla tüm eşkıyalar affedilir. Zole Kaptan ve sekiz adamı Florina sokaklarında özgürce dolaşmaya başlar. Bu durum, o kadar canını yaktığı insanların özellikle de Sadettin'in zoruna gider. Sadettin çok iyi bir avcıdır, aylarca sabreder ve karakol komutanının cesaretlendirmesiyle hazırlığını yapar. Beklediği gibi börekçide ağzında lokması ile tam da ağzının içinden vurup öldürür. Kendisi de dağlarda gizlenir ve tutuklanmayacağı sözünü de almıştır zaten.

II. 3. 6. KURT KANI

Zole Kaptan'ın katili Sadettin, artık dağlarda bir kaçak olarak yaşar. Bir adamı, haklı olduğunu düşünerek, öldürmeyle başlayan macerasına çok insanının kanı bulaşır. Artık her yerde onun adı korkuyla anılır. Mesela iki masum oduncuyu öldürenleri bulamayınca, kana kan deyip katillerin köyünden sekiz genci kurşuna dizmesi dilden dile dolaşır. Artık insanî vasıflarını kaybetmiştir. Sanki kanı bir kurt kanıdır, tehlikeyi çok önceden sezer olmuştur. Ta ki bir komitacı için hiç yapmaması gereken bir şeyi yapana kadar. Âşık olana kadar...

Yolda ailesiyle yolculuk yapan bir kıza âşık olunca kendi hayatını sorgular. Ne kadar duygusuz, acımasız olduğunu görür. Kızın peşini bırakmaz, aileyi bulur ve babasından kızı ister. Kız da gönüllüdür fakat baba, kızını bir komitacıya vermektense evini barkını terk eder. Sadettin peşlerine düşer. Gözünü bürüyen hırs yüzünden ilk defa tedbirsizdir ve düşmanları yolda pusudadır. Zole Kaptan'ın tayfaları tarafından pusuya düşürülerek öldürülür.

II. 3. 7. ARİF KAPTAN İLE OĞLU

Arif Kaptan ile oğlu, savaş sırasında iki düşman askerini öldürmekle yargılanırlar. Hâkimin pek acımasız olduğu bu davada, idama mahkûm edilir. Hâlbuki hâkim dinlememiştir onları. Evlerine düşen bir top mermisi karısını, kızını ve bir tayını almıştı ondan. O acıyla karıştığı ilk Yunan birliğine ateş açmış, sıktığı iki mermi de iki Yunan askerinin canını almıştı. Mahkemeden sonra idam edilecekleri yere varmak için iki jandarma ile biraz trenle biraz yaya yolculuk ederler. Yolda uykuya yenik düşen jandarmaların silahlarını alarak kaçarlar. Kurtuluş Savaşı sırasında birçok yararlılık göstermişler ve İzmir'e ilk girenler arasında yer almışlardır.

II. 3. 8. MAVİ TENCERE

Siyasi çekişmelerin Balkanlar'ı kasıp kavurduğu bir dönemdir. Çok aile gibi anlatıcının ailesi de geçici bir süre evlerini terk etmeye ve akrabalarında kalmaya karar verirler. Göç hazırlığını yapan anne, değerli takılarını bir tülbente bağlar, onu da mavi bir tencerenin içine koyar. Evin avlusundaki gübre yığınının ortasına da tencereyi gömer. Birkaç gün sonra yağın şiddetli yağmur gübreyi dağıtır ve tencere meydana çıkar. Komşuları Vasil ve Panayot, bir ay boyunca birbirlerinden gizli bir şekilde tencereye ulaşmaya çalışırlar fakat başaramazlar. Ev sahipleri gelince içinde ne olduğunu öğrenirler. Bu olay da aralarında bir şaka konusu olarak sürer gider.

II. 3. 9. UÇAK

Florina Müslümanları çocuklarının okumak için başka şehre gitmesine şiddetle karşı çıkarlar. Bunu bir ihanet olarak değerlendirirler. Mustafa'nın İstanbul'a okumaya gidecek olmasına aynı tepkiyi gösterirler, fakat Mustafa'nın babası kararından vazgeçmez. Mustafa, iki yıl sonra kasabaya bir geldiğinde etrafına toplanan kalabalık ondan uçağı anlatmasını ister. Mustafa anlattıkça suratları asılır ve onun Müslümanlığını sorgulamaya kalkarlar. Onlara göre Kur'an'da böyle bir şey yazmaz, fakat üç ay sonra kasabalarını bombalayan uçakları kendi gözleriyle

görürler. Yine de kimse Mustafa'ya haklı olduğunu söylemez. Onlar hâlâ “Allah'ın işine burunlarını sokuyorlar. “ diye söylenirler.

II. 3. 10. KORKU

Florina'da yaşayan genç Mustafa, Soloviç'e iş için gidecektir. Fakat anasının uyarısına rağmen yola geç çıkar. Yanında kendinden neredeyse yirmi yaş büyük olan Yasin de vardır. Zevk ve sefasına düşkün olan Mustafa biraz oyunda, biraz sazda sözde eğlenir. Bu sırada Fikriye'ye tutulur. Nihayet yola çıkarlar, her yerde Fikriye'yi göre göre yol alır. Kısa bir mola verdiklerinde bir Yunan birliğinin yaklaştığını fark ederler fakat mesafe kısa olduğu için koşamazlar. Hazırlıklarını yapıp büyük bir korkuyla beklerler. Askerler selam verip sigara isterler ve yollarına devam ederler. Artık savaş ve ırk ayrımı bitmiştir.

II. 3. 11. BAZEN BİR SAVCI

Mustafa, Florina'da yaşayan bir Türktür. Dağlarda savaş devam ederken şehrin hızlı hayatına kapılanlardandır. Bir eğlence sırasında da Fikriye'ye gönlünü kaptırır, oysa evlidir ve iki çocuk babasıdır. Kurtuluş savaşı yılları gelir çatar. Florina'da birçok ırk ve din bir arada sorunsuz yaşarken, Mustafa Kemal'in Rumlara karşı aldığı zaferler bir grup Rum'u rahatsız eder. Rumlar, Müslüman mahallesini basmaya karar verirler. Bunu duyan dost Rumlar Müslüman komşularına haber verirler. Onlar da hazırlıklarını yapıp beklerler. Bu sırada Florina'ya yeni gelen savcı, azgın Rumların arasına girip onları yatıştırır ve baskını önler. Delinin biri, bir kuyuya bir taş atmış da kırk akıllı çıkaramamış ya, bazen de bir savcı tek başına bu taşı çıkarabilirmiş demek ki.

II .4. YAKUBUN KOYUNLARI

II. 4. 1. İSRAİLİ DÜŞÜNDÜM

Yom Kipur gününde, Yahudiler evlerine kapanıp Yahudi tarihini düşünür ve kendiyle hesaplaşır. Hikâyenin kahramanı, Yahudilerin bu dini gününe saygı duyar. Diğer Müslümanlar gibi evinden çıkmaz ve günü İsrail'i düşünerek geçirir. Çocukluk arkadaşı Yahudi Salamon'u hatırlar. Ayrım yapmayan bir çocuktur, fakat bencildir.

Kırcalı ile birlikte hikâyenin kahramanını dövmeye kalkışır fakat her iki arkadaşının da ne gönlünü yapabilir ne de birinden birini kırabilir. Bir olay daha hatırlar: Arkadaşları Yahudi çocuklarını dövmek için onu da çağırır, fakat o ayrıma karşı olduğu için gitmez. Sonra bir Yahudi gencini hatırlar. Tıpkı halk gibi o da Hitler’i savununca şaşırır. Anlar ki bu genç borsanın liderleri ile ters düşmemek ve paracıklarını kaybetmemek için, yani sırf kendini düşündüğü için, dindaşlarını yakan Hitler’i savunur.

II. 4. 2. PİS YAHUDİ

Cumalı bu hikâyesinde olaylardan çok durumlar üzerinden gitmiştir. Yahudileri dışlayıp eleştiren insanlara tepkiyle başlayan eserin sonunda, yazar onlara hak verir. Çünkü yaşadıkları, onu, Yahudilere yakıştırılan “Pis Yahudi” adını haklı bulmaya kadar götürür. Yahudiler için şu sıfatları kullanır: Dönek, bencil, korkak, para ve zevk düşkünü, itici, zavallı...

II. 4. 3. VENEDİKLİ TEFEÇİ

Yazar bu bölümde, Yahudi dini ve bu dinin kutsal kitabı Tevrat’la artık ilişkisi kalmamış, akli sadece ticarete çalışan ve dünyanın neresine giderse gitsin tipinden tanınan Yahudi’yi anlatmaktadır. Eskiden derebeylerin uşaklığını yapan Yahudiler, ticaret yolları devreye girip Amerika’nın altını Avrupa’ya akmaya başlayınca sınıf atlayıp yol kat etmişlerdir.

II. 4. 4. GÜLEN SAM

Yazar bu başlıkta ise farklı yazarlardan aldığı Yahudi hikâyelerini yorumlar. Gorki’nin “Çocuklar” adlı eserinde Yahudi bir çocuk, diğer çocuklardan dayak yer. Sırtındaki kanın hikâyesi diğerlerini etkiler. Yahudi çocuk babası ile cambazlık yaparken trapezden düşüp yaralanmıştır. Şimdi babasıyla çalışmadığı için sokaklara düşmüştür. Saroyan’ın “Gülen Sam”ı da ilginçtir. Küçük yaşta çalışmak zorunda kalmış, Yahudi olduğu için dışlanmıştır. Buna rağmen yüzü hep güler. Asansör boşluğuna düşüp öldüğünde de yüzü gülmektedir. Yahudiler savaş hikâyelerine ilgi duymaz, bu yüzden korkak olarak anılırlar. Azınlık oldukları için zayıftırlar.

Varlığını Kudüs'e döneceği güne saklar. Vefa, özveri, bağlılık gibi kavramlar da sadece kendi işlerinde geçerlidir.

II. 4. 5. EMEKÇİNİN DÖNÜŞÜ

Yazar, "İsraili" ile "Yahudi" ayrımını anlatmaya çalışır. Dışarıda görüp tanıdığı pis Yahudi tipi ile İsrail'de gördüklerinin farklı olduğunu belirtir. İsrail'dekilerin çalışma azmi, rahatlığı, düzeni dikkatini çeker. Çöl ortasındaki meyve bahçeleri, sabırlarıyla başarıya ulaşan Yahudileri örnek verir. Dışarıdan ne kadar etkilenselerse etkilensinler bir Ortadoğu ülkesidir İsrail.

II. 4. 6. GÜLMİYEN ŞLOMA

İsrail gözlemlerini paylaşan Cumalı, İsrail'e giden pis Yahudi tipinin huyunu da beraberinde götürdüğünü belirtir. İsraililer ile bu grubu ayırmak gerek. Çifte vatandaşlıkla menfaatine göre davranan, para aklayan, üstelik yatırımlarını dışarıya yapan bencil Yahudiler, İsrail'e zarar verir. İsrail'de sayılarının on üç milyonu bulduğunu söyleyerek inandırıcılıktan uzaklaşır. İsrail'e dönenler, alışamayıp vazgeçerler, İsraili olduğu farklı dinlerde olanlar vardır.

II. 4. 8. RAŞİT İLE DOMA

Yahudi dininin kuralları anlatılır bu başlıkta. Yom Kipur gibi bir gün olun Şabat'ta her yer kapanır. Paraya dokunulmaz, ateş yakılmaz. Kurallar konusunda Kudüs daha tutucudur. Esnek olan yerler de vardır. Bir Yahudi aynı dinden olmayan biri ile evlenemez. Ünlü bir futbolcu, bu hatayı yaptığı için İsrail vatandaşlığından çıkarılır. Kibutzlar da kurallar bu kadar sert değildir, Araplar da üye olabilirdi. Arap Raşit bu sayede Yahudi Donna ile evlenir.

II. 4. 9. KİBUTZLARIN BEKÇİLERİ

Yazar, eşinin görevi nedeniyle gittiği İsrail'de bir Kibutzdaki gözlemlerini anlatır. Kibutz, Yahudilerin katı din kurallarında uzak ama komünizme yakın görüştekilerinin kurduğu bir örgüttür. Bu örgütten birinin kendi içinde bir devlet gibi işleyen Kibutzusu çok ilginçtir. Çocuklar küçük yaşta ailelerinden ayrılır,

Kibutzunun içindeki imkânlarla yetiştirilir, hafta sonu birkaç saat ailesiyle vakit geçirir. Amaç bağımsız kişilik göstermeleridir.

Kibutzdaki anaokulu, ilk ve ortaokulu bitiren çocukların liseye gönderilip gönderilmeyeceğine yönetim kurulu karar verir. Çocukların bisiklet gibi ihtiyaçlarına bile yönetim karar verir. Yine yönetim, üyelerini on beş günlüğüne masrafı Kibutzya ait olmak üzere tatile gönderir. Çiftlikteki hayvanlar bile bu kurallara tabidir, verimi çok da olsa düşkün hayvan hemen kesilir. Doğum evi, anaokulu, otel, okuma salonu, kutu fabrikası gibi kuruluşlar vardır Kibutzda. Kadın-erkek herkes asgari eğitim de alır. Yemeklerini yemekhanede hep beraber yerler, sadece yatmaya ebeveynler küçük evlerine gidebilirler. Para pek önemsizdir. Otele gelen yabancılardan bile para alınmaz, dört saat kutu fabrikasında çalışarak borçlarını ödemeleri istenir. Çok okurlar. Diğer Yahudilerden farkları anlatılır.

II. 4. 10. İSRAİL EVİ

İsrail halkı, İsrail'i hep beraber yaşadıkları bir ev olarak görür. Yazar, bu evdeki gözlemlerini, okuyucularıyla paylaşmaya devam etmektedir. İsrail kurulunca, dünyanın çeşitli ülkelerindeki Yahudiler, İsrail'e göçer. Başlangıçta herkes geldiği yerin adetleriyle yaşadığı için birlik olamazlar. Bu da gelinen yerin özlemini artırır. Fakat zamanla bu, ortadan kalkar ve İsrail'i "ev" gibi düşünürler. İsraililer, yabancılara evlerini gezdirmeyi çok severler. Bu çöl evinde sıcakla mücadele etmek zordur. Yenik düşmemek için günde altı öğün yerler. Kendilerine iyi bakarlar. Her İsraili yılda üç gün hastanede kalır, kontrolden geçer, çok hızlı hareket ederler ve özgüvenleri çok yüksektir.

II. 4. 11. YAKUBUN KOYUNLARI

Tevrat'taki bir hikâyede Yakup Peygamber, dayısı Leban'ın kızlarından küçük olanı sever. Dayısı yedi yıl kendine çobanlık yapma şartını koyar, o da yapar. Sonrasında dayısı sözünde durmaz ve büyük kızını verir. Yedi yıl daha çobanlık yaparak sevdiğini alır. Dayısı ona nasıl hile yaptıysa kendisi de koyunlarla ilgili bir konuda dayısını aldatır.

Bu hikâyeden yola çıkan Cumalı Yahudilerin çıkar konusunda hep aynı davrandığını söyler. Para konusunda sadece kendilerini düşünürler. Dürüst davranmazlar. Aynı durum bir Yahudi'nin değil başka bir kişi için söz konusu olsa yine haklı olan kendileridir. İsrail halkı toprak konusunda da çok bencil düşünür. İki bin yıl önce sahip oldukları topraklarda hak iddia ederken, kendilerinden sonra oralara sahip olanların da hak iddia edebileceği akıllarına bile gelmez.

II. 4. 12. UFUKTAKİ GÖZLER

Bir Yom Kipur günü, yazar da İsrail hakkında düşünür ve düşündüklerini bizimle paylaşır. İsrail halkı ne kadar sağlıklı bir toplumdur? Birkaç olay anımsar: Amerikalı bir Yahudi rehber, üzerine İSRAİL yazısı yazılmayacak kadar küçük bir kara parçası olmasına dikkat çeker. Artık halkın büyük bir kesimi dinden uzaklaşmıştır, şabatlarda bile şehri terk ederler. Kibutzların bir etkisi kalmaz, orada yetişenler bile Tel Aviv'in ışıklı hayatına dalar. Araplarla arabalarında ciddi çatışmalar vardır. Araplar, topraklarından gelip geçen diğer milletler gibi, İsraililerin de gideceği günü sabırla beklerler.

II. 4. 13. SUNU YERİNE

Cumalı, bu başlıkta İsrail halkının birlik beraberliğine dikkat çeker. Arap ve İsraili artık kaynaşmıştır. İsrail'e uzaktan yönelmeye çalışanlar da bu gerçeği görmelidir. İsrail'de eşitlik ilkesine dayalı bir sosyalist devlet, tüm sorunların çözümü olacaktır.

II. 4. 14. SODOM NEREDE

Yazar ,Tanrı tarafından lanetlenen Sodom'u merak eder. En azından oraya gidip bir gün kalarak, Sodom'u horlamamış olacaktır. Karısıyla, sıcak ve zorlu bir yolculuktan sonra Sodom'a ulaşırlar. Bir gece kalırlar. Yolculukları ve Sodom ziyareti yazarı mutlu eder.

II. 4. 15. HİKÂYE SEVERSENİZ

Necati Cumalı bu başlıkta birkaç hikâyeyi bir araya getirmiştir.

İsrail’de bir gençlik kampına giden Cumalı çifti, orada yaşlı bir çift ile tanışır. Çiftin oğulları İsrail-Suriye savaşında ölmüştür ve o kampa gencin ismi verilmiştir. Yaşlı çift burada oğullarıyla aynı yaştaki gençlerle vakit geçirerek kendilerini avuturlar.

İkinci hikâyede; bir kız çocuğu, annesi ile Odesa’dan İstanbul’a kaçak olarak gitmek için bir tekneye binerler. Kaptan, Karadeniz’in ortasında motoru durdurur ve kadınlardan ziynetlerini ister. Bir kadın itiraz edecek olunca küpesini çekerek alır, canı yanan o kadın ve diğerleri tüm ziynetlerini kaptana verirler.

Felix adındaki Yahudi’nin kısa hikâyesiyle devam eder Cumalı. Felix Tunus’ta yaşayan bir Fransızca öğretmenidir. İsrail kurulunca oraya gitmeye karar verir. Samimi arkadaşı Tunuslu Habip ona engel olamaz. Felix ise kısa sürede arkadaşının sözünü dinlemediğine pişman olur. Para kazanamaz, kendi de çocukları da rezil olur.

Romanya göçmeni bir yazarın hikâyesi var sırada. Yazarın karısı Yahudi bir ses sanatçısıdır. İsrail kurulunca o da dönmek ister, oğlunu İsrail’de yetiştirmek ister. Adam engel olamaz, ailece rıhtıma inerler. Daha iner inmez bir kavganın içine düşerler. Kaçışırken bir duvara kafasını vuran kadın orada hayatını kaybeder. Adam karısını düşünerek oğlunu İsrail’de büyütür.

İsrail’e göçen Yahudiler genellikle doğdukları ülkenin özlemiyle yaşarlar. Alman Nazi kamplarından, kollarına dağlanan numaralarla dönen kadınlar hariç. Bir Kibutzda yemekhanede çalışan Arjantinli göçmen, bir yıl geçmesine rağmen hâlâ İspanyol şarkılarıyla iş yapar. Zamanla o da alışacak, şarkıları susacaktır.

Yazar, son hikâyede, tanıştığı yalancı bir İsrailiyi anlatır. Adam, ona tiyatronun tenoru olduğunu söyler. Daha sonra bir berberde karşılaşırlar. Berberden, manav olduğunu ve yalancı olduğunu öğrenir.

II. 4. 16. BOĞAN DENİZ

Hanna adlı genç kız, Hayfa’dan Tel-Aviv’e gitmek için tren bekler. Üçüncü vagondaki sarışın adam, daha trene binmeden dikkatini çeker ve o vagona biner. Adamın cevabını beklemeden kaptan olduğuna kanaat getirir. Uzun uzun ama sadece

kendisi konuşur. Denizin onu nasıl boğduğunu, Tel-Aviv’i, hayatını anlatır. Adamın da yıllardır kendini kurtaracak olan, evleneceği kaptan olduğunu düşünür. Kalacağı yeri öğrenir, numarasını da adama verir.

II. 4. 17. ESKİYEN ADAM

David ve Nathan, İsrail savaşında omuz omuza vermiş iki arkadaştır. Nathan yaralandığında David onu bir saat omzunda bile taşımıştır. Savaştan sonra da kısa süre Histatrut’ta birlikte çalışırlar. Sonra Nathan “Yeter bu kadar!” diyerek ayrılır. On üç yıl sonra David’in çalıştığı iş hanının asansöründe karşılaşırlar. Nathan en iyi firmalardan birindedir ve çok iyi durumdadır. David’e:” Hâlâ Histatrut’ta mısın?” diyerek bir bakıma onu aşağılamıştır. Bu konuşmadan sonra yola çıkan David, yol boyunca Nathan’ın kurduğu cümleyi ona kuran birkaç kişiyi, durumlarından memnun olmayan karısı ve çocuklarını hatırlar, şiddetli savaşlarını, ölen İsrail askerlerini sıkıntılı geçen günleri düşünür ve arkadaşlarını nankörlükle, sonradan görmüşlükle suçlar. Kendisi gibi “Hâlâ Histatrut’ta” olmadıklarına üzülür.

II. 4. 18. ELİ’NİN EVİNDE

Bu başlık üç bölümden oluşur: Göç, Domatesler, Yahudi Olmak Güçtür.

“Göç”te Eli gibi Türkiye’den göçen Yahudilerin umutsuzluğu, Sandaris’in onları motive etme çabası işlenir. Sandaris’in çabalarıyla ilk zorlu günler geçer ve kendilerine verilen araziye taşından kumundan ayırıp evlerini yapmaya başlarlar.

“Domatesler’ ’de ise Eli ve karısının bahçelerine attıkları domates tohumlarını sabırla bekleyişleri ve filizleri görmeleri işlenir.

“Yahudi Olmak Güçtür” başlığında ise yazarın Eli ile sohbeti vardır. Türkiye göçmenleri, ormanlarına “Atatürk” adını verirler. Çünkü onun sayesinde, Dünyanın hiçbir yerinde göremedikleri adaleti görmüşlerdir. Eli artık çiftçilikten çok memnundur, kendine de zaman ayırabilmektedir.

II. 5. REVİZYONİST

II. 5. 1. REVİZYONİST

Yugoslavya'nın savaştan sonraki mücadelesini anlatır yazar.

Tito adındaki genç, ustası ve bir profesörün de bulunduğu bir grupta yıllarca dağlarda mücadele verir. Savaş bittiğinde, Tito bir belediyenin başına getirilir. Yapılacak çok iş vardır fakat para yoktur, üstelik ortam da müsait değildir. Yirmi yılın sonunda çok yol kat etmişlerdir. En önemlisi de ülkeye hedefledikleri sosyalizmi yerleştirmişlerdir. Hikâyede sosyalizm öğretileri ve Rusya'daki sosyalizmin yanlışlığı üzerinde durulur.

II. 5. 2. İNSANLAR KARDEŞTİR

Zagreb'e doğru yol alan yazar ve eşi, uyuyan bir kamyon şoförü yüzünden ölümle burun buruna gelirler. Arabalarının tamiri için bir hafta Zagreb'te kalan çift, kaza da dâhil olmak üzere, birçok yerde karşılaştıkları insanları hep bir tanıdıklarına benzetirler. "En sonunda insanlar kardeştir, birbirlerine benzeyebilirler" yargısına varırlar.

II. 5. 3. GEYİK ÇIKAR

Eşiyle, Paris'e gitmek için bir kış günü yola çıkan yazar, karşılaştıkları zorlukları anlatır. Otobana çıktıklarında rahatlamıştır, hava da ısınmıştır. İlk kez gördükleri "Geyik çıkabilir" levhası ikisini de heyecanlandırmıştır. Her levhada, geyik görme umutlarıyla hayaller kursalar da geyik göremeden yolculuklarını tamamlarlar.

II. 5. 4. DEĞİŞMEYEN BİR YÜZ

Yazar, sosyalist bir ülkenin devrim müzesini gezerken fotoğrafların arasında tanıdık bir yüze rastlar. Ülkenin o günkü başbakanıdır. Yazar, birkaç kareden yola çıkarak yorumda bulunur. Azimli, kararlı, sabırlı, acıyla karışık bir umudu olan bir

adam vardır orada. Aynı gün akşam bir yemekte başbakanla tanışır. Yirmi beş yıl önceki ifade vardır yine karşısında.

II. 5. 5. ŞARKILI GÜNLER

Sofya’da on gün kadar, bir otelde konaklayan yazar, gözlemlerini paylaşır. İlk gün, uyumasını dahi güçleştiren şarkılı türkölü bir eğlence geceye damgasını vurur. Sabah, bunun liselilerin, mezuniyet şerefine yaptıkları kutlama olduğunu öğrenir. Liselilerin eğlenceleri her gece devam eder. Yazar, eğlenen gençleri hoşgörü ile karşılar. Onuncu gün otele, yanında polisle kızgın bir kadın gelir. Danışmadan birini sorar, gider. Meğer liseli kızı eğlenceye dalıp eve gelmemiş. Yazar ve yanındakiler bunun normal olduğunu düşünür.

II. 5. 6. ÇARMIHINI YÜKLENEN

Cumalı, otuz üç yaşındayken Nazilerin kurşuna dizdiği bir şairi anlatır. Şair için düzenlenen müzeyi gezmeye gider. Şairin karısı yirmi beş yıldır, ziyaretçilere kocasını anlatır. Bu hikâye, anlatıla anlatıla ruhunu yitirmişdir. Üstelik dram eklenerek gerçekten de uzaklaşmaya başlamıştır. Şair gerçekten, bedeni ve ruhu bir olan mutlu ve azimli bir inanmış.

II. 5. 7. ZALİMİN ALLAH’I YOKTUR

Cumalı, Bulgar Mitko ile arkadaşlığını anlatır. Mitko, arkadaşlıklarına gölge düşürebilecek bir konuya takılmıştır. Türklerin Bulgarlara eziyet ettiğini, Bulgaristan’da katliam yaptıklarını söyleyip durur. Yazar, önce konuyu geçiştirmek istese de olmaz. Sonunda anlatır. Bulgaristan’daki katliamın daha acısı Anadolu’da yaşanmıştır. Bunun dinle, ırkla ilgisi yoktur. Zalim her yerde zalimdir ve onun Allah’ı yoktur.

II. 5. 8. LENİNGRAD RÜYASI

Yazar, Leningrad garında trenden inişiyile başlayan ve Moskova garında uyanışıyla son bulan rüyasını anlatır. Hayalle gerçek arası, kesik kesik bir hikâye: Garda bir taksiye biner, otele gitmek ister. Yollar kapalıdır, her yerde direniş vardır.

Dostoyevski'nin Suç ve Ceza'sındaki kahramanlarla kısa bir mavera yaşadktan sonra, bir şair ve eşinin evine konuk olur. Zaman zaman direnişçilerin içinde bulur kendini. Tanıdığı bir çevirmenle kısa bir konuşması olur. Taksi şoförünün yüzünü gördüğünde Moskova garındadır.

II. 5. 9. MEKRASSOV'UN YEĞENİ

Yazar ve eşi, sisli bir Moskova sabahında trenle şair Nekrossov'un doğup büyüdüğü şehre gitmek için gardadırlar. Kompartımanlarında şair Nekrassov'un yeğeni de vardır, şairin yüz ellinci doğum yıldönümünde tanışmışlardır. Yeğen, dayısını her anlattığında bir şoförün ona hayranlığına vurgu yapar. Yazara bu gayet normal gelmektedir. Herkesin okuduğu bir memlekette, duygularını dile getiren bir şaire hayranlık duymuştur. Çok da olağanüstü olmasa gerek. Yazar bu arada başından geçen bir olayı hatırlar. Arabasının tekeri patladığında, yedi inşaat işçisi yardımına yetişmişler ve teklif ettiği parayı da almamışlardır. Buradan yola çıkan yazar, onlarla aynı davada olmaktan gurur duyar.

II. 5. 10. RUS GECESİ

Cumalı, bir Rusya gezisinde yaşadıklarını paylaşır. Volga Nehri'nin kıyısındaki garda trenden inen yazar, Rus yazarların romanlarından anlattıkları manzara ile karşılaşır. Sonra otobüsle, kalacakları otele giderler. Yaroslav'da bulunma nedeni şair Nekrassov'u anmaktır. Bu amaçla şehre gelen otuz davetli akşam ve hatta gece, tam bir Rus gibi eğlenirler. Son paragrafta yazar, Yaroslavlı bir ünlüyü anmadan edemez: ilk uzay kozmonotlarından V.N. Trenchkova.

II. 5. 11. BÜTÜN GÜZEL KENTLERLE KARDEŞ (TİFLİS)

Cumalı, Moskova'dan on saat rötarla da olsa Tiflis'e ulaşır. Tiflis'i ilk görüşüdür ve ilk izlenimi olumsuzdur. Sabahın erken saatinde uyanıp penceresinden Tiflis'i izlemeye başlamasıyla dönüş için uçağa binene denk Tiflis'i birçok güzel şehre benzetir: Paris, Ankara, Bursa, Budapeşte... Havaalanında da kendisiyle benzer düşünen bir kızla tanışır.

II. 5. 12. STALİN ÜSTÜNE BİR KONUŞMA

Cumalı, arkadaşı Yori ile birlikte Stalin'in kasabası Gori'ye giderler. Stalin için yapılan müzeyi gezerler. Yazar anlatılanları ve sergilenenleri çok yapmacık ve romantikleştirilmeye çalışılmış bulur. Sonrasında bindikleri taksi şoföründen yola çıkarak halkın Stalin'i menfaatleri icabı sevdiklerini düşünür. Sonra Stalin'in adına bile tahammül edemeyenleri, onu davasında yalnız bırakanları hatırlar. Her devrim kan akıtır, bu doğaldır. Stalin üzölmüş bile olsa işe koyulmuştur artık.

II. 5. 13. TOMADA

Cumalı, bu gezi yazısında arkadaşları ile Gürcistanlı Şair Abaşıze'nin evine konuk olduklarını anlatır. Abaşıze ailesi onları çok sıcak karşılar ve çok güzel ağırlarlar. Abaşıze'nin çocukları, gelin ve damatları da masadadır. Bu evde huzur ve mutluluk vardır. Hepsini okumuş, belli makamlara gelmişlerdir. Ayrıca Abaşıze'den aldıkları eğitimi de unutmamak gerek. Masanın tam odası Abaşıze'dir, yani içmeyi o yönetir. Abaşıze'nin üç yaşındaki torunu bile içer. Yazar en son bu huzura, sosyalist rejimin başarısına bağlar.

II. 5. 14. KİLİSELER

Yazar bu başlıkta gezdiği kiliselerdeki gözlemlerini okurla paylaşır. Liseyi İzmir'de yatılı okuyan yazar, okulun yanındaki kiliseden dolayı bu konuya merak salmıştır. Aileleriyle kiliseye gelen kızlar için liseliler kiliseye giderler. Yazar kilise ile cinselliği bu anlamda eleştirmeye başlamıştır. Sonraki gözlemleri de bu fikrini pekiştirir. Hayat kadınları genelde kiliselerin önünde çalışır, pazar ayinlerinde satmak için getirilen cinsel içerikli fotoğraflar... Yazar da bir ayin çıkışı, Alman bir kızla tanışıp birlikte olur. Kilise ile içindekilerin farklı olduğunu düşünür. Meryem ve İsa heykelleri cinselliği çağırıştır. Kiliselerdeki resimleri yapanların bile dinle ilgisi olmadığı sonucuna varır. Gezdiği kiliselerin mimari yapısına da değinen yazar, Hıristiyan olanların da olmayanların da ayinlerden hiçbir şey anlamadığı yargısına ulaşır.

I. 5. 15. SİNCAP

Cumalı, bir kış günü Klev’de karşılaştığı sincabı anlatır. Onlardan oyun bekleyen Sincap, insanın içini ısıtacak kadar cana yakındır. Daha sonra bir direğin altında siyah kürküne bürünmüş, yalnız erkeklerden ilgi bekleyen bir hayat kadını, bu Sincap’a benzetir.

II. 5. 16. KÖYLÜ

Rusya’da Devrim Müzesi’ne girerken gördüğü bir köylü ile ilgili gözlemlerini anlatır yazar. Dış camekândan içerdeki tavırlarına bakarak bu yaşlı köylü nasıl savaştıklarını yanındaki gence anlatmaktadır. Tüm köylüler gibi, normal hayatını bırakıp görevine gitmiştir. Tüm köylüler gibi yukarıda neler olduğunu bilmez, hesaplamaz sadece savaşır. Yanındaki genç de bir köylü olduğu için pür dikkat dinler.

II. 5. 17. SESSİZ ZENCİ

Cumalı, New York’a indiğinde havaalanından başlayarak zencileri gözlemler. Havaalanında eşya taşıyan zenciler sokakta gördükleri, arkadaşının anlattıkları genellikle insan değil insan gölgesi gibi sessiz yaşamaktadırlar. Hatta sadece kavga etmek için beyazların kendisine bulaştığı bir Zenci, onları bile sessizlikle karşılamıştır. Neden? Arkadaşı verir cevabını: Onlar bu sessizliklerini birkaç yerde bozup günlük hayatta beyazlara veremedikleri cevabı verirler. Atletizmde, boksta ve basketbolda hep zenciler öndedir.

II. 5. 18. NEHİR İNSANLARI

Cumalı, Amerika’nın New Orleans şehrini ziyaretini anlatmaktadır. Yaşamın iki yüzü dikkat çekicidir. Gösterişli, lüks bir hayat süren bir kesim vardır. Büyük mağazalarda, lüks lokantalarda onlarla karşılaşır. İkinci kesimi ise otobüs duraklarında yorgun, bitkin görülür. NewOrleans’ta en dikkat çekici şey ise her kapının ardından bir müzik sesi gelmesidir. Özellikle de caz. Bir de bu müziklere

eşlik eden, kendini ifşa etmekten hoşlanan dansçı kızlar. Yazar son gün çıktığı Misissipi Nehri turunda bu enerjinin ve müziğin kaynağının bu nehir olduğu sonucuna varır.

II. 5. 19. ŞİRAZLILAR

Cumalı, Şiraz gezisini bizlerle paylaşmaktadır. Bir sanat festivali nedeniyle Şiraz'a giden Cumalı, kaldığı otelde yalnızlığı tercih eder. Tek arkadaşı başgarsondur. Ondan Şirazlılar ve otelde kalanlar hakkında fazlasıyla bilgi almaktadır. Sanat üzerine tartışanların ukalalıklarını dinlemeye hiç niyeti yoktur. Fırsat buldukça gezdiği kenti anlatır. Caddeleri, doğal yapıları, çarşılarından çok insanları ile ilgilenir. Şirazlılar sessiz ama hareketli bir hayat sürerler. Kitap okurlar, Sadi ve Hafız gibi büyük ustalarına değer verirler, şarap içip bir türkü tutturlar. Özgüvenleri yüksekti; on, on iki yaşlarındaki çocuklar boyundan büyük işler becerir, gecenin bir yarısı korkusuzca caddelerde gezebilirler. Son dönemdeki bozulmaların yazarın hoşuna gitmese de başgarsona hiçbir şey söylemez. Yüksek binalar, çoğalan araçlar eğlencelerini bozacaktır.

II. 5. 20. BEN İRANDAYKEN

Yazar, bir önceki gezi yazısında atlandığı yerleri bu başlıkta da anlatır. Bir festival için gittiği İran'ın Şiraz kentinde bir terörist, bir yüzbaşını öldürüp bir eri yaralamıştır ve idama mahkûm edilmiştir. Yazar bu olaydan yola çıkarak İran halkını tahlil eder. İran bir değişim içindedir. Halk iki kesimden oluşur. Bir kesim Avrupa ile ticari ilişkileri ilerletmiş, ülkelerinin sömürülmesine izin vermiş üst tabakadır. Bunlar kültürlerine ve halklarına ihanet içindedirler. Diğer kesim de aşırı tutucu İranlılardır. Genel olarak İranlılar duygusal, sabırlı ve ölüme karşıdırlar. Her zaman öldürülenden yanadırlar. Komutana üzüldükleri kadar teröriste de üzürlü. Festivale katılan Fransız bir yazar, teröristin cezasının müebbet hapse çevrilmesi için Şaha telgraf çeker fakat sonuç değişmez.

II. 5. 21. ŞAHBANU

Yazarın, İran Şahının eşi Şahbanu hakkındaki gözlemleri yer alır bu başlıkta. Şiraz'daki Sanat Festivali nedeniyle Şiraz'a gelen Şahbanu, bir kraliçe edasıdır. Eşi ve diğer devlet erkânı baskıcı yönetimine pek karıştırmazlar. O, özgürlükçü fikirleri ile sanat, eğitim gibi sosyal alanlara yönelmiştir. Her ne kadar İranlar ondan yana görünseler de Şah'tan korktukları için en ufak tehlikede taraf değiştirirler. Festival çerçevesinde katıldığı etkinliklerden sonra, festivale katılan sanatçıların şerefine bir yemek verir. Günlerdir gözlemlenen gösteriş yerine sadelik ve samimiyet vardır gecede. Şahbanu, konuklarının gidişini hüznle izler ve yine beyaz köpeği ile yalnızlığını gidermeye hazırlanır.

II. 5. 22. KARDEŞ TOPRAK

Yazar, eşiyle on gün kaldıkları Yunanistan'ı anlatır. Özellikle de Türk- Yunan düşmanlığını sorgular. Topraklarını, esnafını, doğasını hep Türkiye 'ye benzetir; fakat düşmanlığı anlamaz. Siyasetçiler, diğer ülkeler, eğitimciler, yalancı bürokratlar bu konuda hep parmağı olanlardır. Yazarın yaşadıkları iki millet birbirini tanıdıkça çok iyi anlaştıklarını gösterir. Mutlaka bir gün sorunların hallolacağını, iki milletin toprakları gibi kardeş kardeş yaşayacağını düşünür.

II. 5. 23. KAYALAR REHBERİM

Cumalı ve eşi, Cumalı'nın ailesinin yaşadığı yerleri görmeye giderler. Yazar daha çok kendilerine rehberlik eden ihtiyardan söz eder. Dört ihtiyardan biri sadece tarifile değil eşlik ederek onlara yardımcı olur. Kayaları anlata anlata, annesinin bir dönem yaşadığı eve kadar götürür onları. Ev sahipleri çık iyi ağırlar konuklarını. Dönüşte, bu kez de rehberleri olan ihtiyar bırakmaz. Eşi ve ihtiyar da çok sıcakkanlıdırlar. Bir dosttan ayrılır gibi zor olmuştur ayrılık.

II. 5. 24. ROSSANA

Yazar, Verona ziyaretinde hep eski hikâyeleri anımsayarak dolaşır. Akşam otelin camından dışarıyı izlerken hayat kadınlarına çok da benzemeyen Rossana'yı görür. Onu almak için duran otomobillerle bir türlü anlaşamaz. Sonra bisikleti ile

yazarın aşığı olduğunu tahmin ettiği Mario gelir. Konuşmalarına ve beden hareketlerine bakarak birbirlerine tutkun oldukları bellidir. Sonra orta yaşlı iri bir kadın çocuğu ile gelir, onları gözlemler uzun süre sonra da bir otomobile dek konuşmadan biner gider. Yazar, artık Verona'nın eski hikâyelerine yeni bir hikâye eklemiştir.

II. 5. 25. BİR DAHA GÖRECEK MİYİZ?

Yazar, eşiyle gittiği İtalya'da bir gecelerini anlatır. Akşam olmaktadır, gitmeyi düşündükleri kamp kapanmıştır. Tarif üstüne yeni bir kamp alanı bulurlar. Aile kantini işleten bir İtalyan aile ile tanışırlar. Onlarla yer içerler. Aile çok az bir para alır. Arabada sabahlarlar. Uyandıklarında gördükleri manzara şahanedir. Tekrar buraları görmeyi umarak yola düşerler.

II. 5. 26. ROTTERDAM'IN MAVİSİ

Yazar, caddenin birinde Simone ile karşılaşır. Yalnızlığını haykırır gibidir. Yazar, kendisinde ona, bunu söyleyecek cesareti bulamadığını söyler, ertesi gün gideceği Rotterdam'dan kendisine bir parça mavilik getirmesini ister. Yazar, Rotterdam'ın hep mavilik arayarak gezer, fakat şehir alabildiğine boz hatta karanlıktır.

II. 5. 27. PARİS'TE ÖLMEK

Üç haftadır Paris'te kalan Cumalı ve eşi için artık veda vakti gelmiştir fakat o kadar seviyorlardı ki Paris'i bir türlü ayrılamazlar. Önce otelci kadın, sonra kahve içtikleri kafenin sahibi sanki onları geçiştiriyorlardı. Ne kadar zor gelse de ayrılığı Paris'te ölmekle bir görseler de hızla uzaklaşırlar ondan.

II. 6. SUSUZ YAZ

II. 6. 1. SUSUZ YAZ

Hasan ve Osman kardeştir. Hasan'ı karısı yeni ölmüş, Osman da Bahar'ı yeni kaçırmıştır. Onların bahçesinden kaynayan bir su, aşağı taraftaki havuza dolar ve beş

bahçe oradan sulanır fakat Hasan bencillik edip suya sahip çıkar ve bahçesine yaptırdığı havuz dolduktan sonra aşağı bahçelere gönderir. Yaz sıcak geçtiği için de alt bahçelere su gitmez ve bahçeler kurur. Mahkemelik olurlar dava uzayıp giderken alt bahçe sahiplerinde Veli ile Musa, onların bahçesindeki ağaçları keser. Hasan ile Osman onların üstüne ateş açar, onlar da karşılık verir. Gün ağardığında Veli'nin ölüsü bulunur, diğerinin kim olduğu bile anlaşılmaz. Veli'yi Hasan'ın kurşunu öldürse de Hasan itiraf etmez. Hapse girerler, Hasan bir sürü gerekçe sunarak Osman'ı suçu üstlenmesi için ikna eder.

Osman dokuz yıl ceza alır. Hasan gerçek emeli olan Hasan'ın taze çocuklu karısına sahip olmak için çabalar. Önce Osman'ın harçlığını azaltır. Sonra keser, mektubunu yırtıp atar. Bir süre sonra gazetede çıkan bir ölüm haberinin kardeşi Osman olarak anlaşılmasına izin verir. Yaşadığını öğrense de kimseye söylemez çünkü artık Bahar onundur. Üstelik kendisinden de bir oğlu vardır. Çıkan af ile cezası azalan Osman, bir gün çıkar gelir. Bahar çok şaşkındır ve bütün oyunu anlar. Osman ona değil abisine kızgındır. Abisinin üstüne yürür, abisi onu vuracakken Bahar, Hasan'ı vurur.

II. 6. 2. ÖÇ

Şerif Ali köyün en işe yaramaz gençlerindedir. Kadınlara düşkünlüğü ile, anne ve babasına kötü davranışları ile tanınır. Köydeki birçok kadınla kızla adı çıkmıştır.

Şerif Ali bu kez de kancayı, Gülsüm Kadın'ın kızı Hacer'e takmıştır. Hacer de onun bu gösterişli hallerine kanmış gönlünü ona kaptırmıştır. Gülsüm Kadın durumu fark ettiğinde kıyameti koparır, engel olmak için türlü yollar dener fakat başaramaz. Hacer annesinin baskısına dayanamayıp Şerif Ali'ye "Beni kaçır!" der fakat Şerif Ali cesaret edemez. Bu olaydan sonra ona gönül koyan Hacer, ondan vazgeçmiş gibi davranır ama değil vazgeçmek gönlü de ayakları da hep Şerif Ali'ye kayar. Onu kıskandırmak için başkasına gönlün kaptırmış gibi görünür. Şerif Ali bu kıskançlıkla kine kapılır. Öç almak ister. Aracı kadınla Hacer'e haber salar: Onu kaçıracaktır.

Hacer kabul etmese de denilen saatte, denilen yerde bulur kendini ve kaçarlar. Başta Hacer'in kardeşi Ömer olmak üzere, Şerif Ali'nin namusuna göz diktiği adamlar ellerinde silahlarla peşlerine düşerler. Şerif Ali'nin kardeşi Mahmut dağda çobandır. Onları uzaktan görmüştür fakat görmediğini söyler. Oralardan geçtikleri anlaşılınca Ömer, silahını çekip Mahmut'u vurur.

II. 6. 3. YENİLMEYEN

Türlü, sadece Urla kasabasının değil bölgenin, Ankara'da gösterdiği başarı ile de Türkiye'nin yıldızı olmuş bir devedir. Urlalılar, en az sahibi Hasan kadar onunla gurur duyar. Katıldığı tüm güreşlerde birinciliği alan Tülü, güreşin tüm oyunlarını ve inceliklerini çözmüştür. O, meydanlara çıkana kadar, birinciliği alan Ulaşlı'nın devesi ile güreşeceği günü herkes sabırsızlıkla bekler. Ulaşlı'nın devesini mağlup eden Tülü, ardından Ankara'da kazandığı güreşlerle Türkiye şampiyonu olur. Ulaşlı, dört yıl sonra yeni yetiştirdiği deve ile Tülü'nün karşısına çıkar. Tülü daha önce babasını nasıl alt ettiyse bu deveyi de alt eder. Bundan kısa bir süre sonra Hasan'ın ahırını bilinmeyen üç kişi tarafından ateşe verilir ve Tülü can verir. Hasan'a bu işi kimin yaptığı sorulduğunda artık Hasan:" Bütün bildiğim Tülü'yü yenediler. Azrail'i çıkardılar karşısına." der.

II. 6. 4. DAĞLI İLE MUHARREM

Dağlı; namusuna düşkün, çalışkan bir adamdır. Köylü ona hep saygı duyar. Muharrem ise hapisten yeni çıkmış, köylüden o içerdeyken yiyip içtiklerinin yerine haraç toplamayı kendinde hak gören bir kabadayıdır. Muharrem, Dağlı'nın evine adamını gönderip bir miktar haraç alır ama bununla yetinmez. Dağlı'yı rencide etmek için parayı bine tamamlamak ister. Dağlı ise verdiği pişman, tekrar vermeyeceğini düşünmektedir. İş inada biner. Silahlar çekilir.

Artık Dağlı, Muharrem'in yoluna ne zaman çıkacağını düşünerek adım atar. Beklediği yer ve zamanda Muharrem yoluna çıkar. Muharrem, Dağlı'yı önüne katar, bir patikada mola verirler. Ufukta Şerefhisar otobüsü görünene kadar Dağlı serbesttir. O da namaz kılmayı tercih eder. Namaz kılıyor görünürken, Muharrem'in boş anını bulur ve ona ateş eder. Birkaç el ateşten sonra Muharrem yere yığılır.

II. 6. 5. BIÇAK

Azem, bir akşam yemeğinde oğlunun yaralı elini yüzünü görür. Anlar ki kavga etmiştir. Diğer gün oğlunu da yanına alıp bir bıçak almaya giderler. Çünkü artık o büyümüştür ve bıçak bulundurması lazımdır. Pazarda karşılaştığı arkadaşı Davut usta da aynı fikirdedir. Oğul Zeynel de bıçağın üstüne ilk kez babasının ısmarladığı çayı içip mahallenin yolunu tutar ve bir çöpü yontarak gösterisini yapar.

II. 6. 6. KAATİL

Abdi, üç yaşındayken annesinden gördüğü şiddet nedeniyle sakat kalır. Annesi, sevilisiyle kaçar; babası, uzak yerlerde ırgatlık yapar. Yanında çalıştığı fırıncıdan, şoförlere, hamallara kadar herkesin oyuncağı olur. Bedenini, emeğini kısacası çocukluğunu çalarlar. Aklı başına geldiğinde bunların hepsine dur, der. Herkes artık onu efendi biri olarak tanır. Bu üç yıllık sessiz hali, onun katil olmasıyla noktalanır.

Askerden yeni gelen kanı hızlı bir genç kimi görse ona sataşır, belasını arar. Bir gün Abdi, kahvede oyun oynarken ona sataşır. Olmadık hakareti eder, davara çakar dahası Abdi'nin geçmişini hatırlatır. Abdi dayanamayıp eline geçirdiği bir demirle kafasına vurur ve genç ölür. Arkadaşlarının çabalarıyla bir avukat onun savunmalarını üstlenir. Avukat hapisanede Abdi'yi ziyaret eder fakat Abdi hiç pişman değil hatta halinden memnun: “Üzme benim için kendini ağabey, dedi. Böylesi belki de daha hayırlı oldu!..”

II. 6. 7. GÜLSÜM KIZA AĞIT

Yol kenarındaki ölünün başında anası feryat figan ağıt yakar. Ölen Gülsüm kız öldüren kocası Bektaş'tır. Sebep ise kadının kocasına açtığı boşanma davasıdır. Gülsüm çalışıp çabalar, Bektaş yiyip içip gezer. Gülsüm dayanamaz ve çalışmazsa onu terk edeceğini söyler. Bektaş etrafın konuşmalarına göre hareket eder, erkekliğine toz kondurmaz. Gülsüm'den dava kağıdı gelince Bektaş dayanamaz, Gülsüm'ün yolunu keser, tartışırlar ve Gülsüm'ü sırtından bıçaklayıp öldürür.

II. 6. 8. ESMA İLE İSMAİL

İsmail, yakışıklılığı ve deniz aşkı ile Esmâ da güzelliği ile dillere destandır. Birbirlerini çok severler ve nişanlanırlar. Bir Hıdrellez günü sahile tüm köylüler inerler. Onlar sandala binip açılırlar. Esmâ çemberini denize bilerek düşürür. İster ki İsmail'in hünerini herkes görsün. İsmail çemberi almak için dalar, bir daha da çıkamaz. Halil'den bu hikâyeyi dinleyen avukat, Esmâ'yı sorar. Esmâ hala her gün sahile gidip İsmail'i beklemektedir.

II. 6. 9. AKTÖR

Aktör, çocukluğundan beri içinde bulunduğu sahnelerde hep dışlanan, beden ve ruhen kullanılan zavallı bir yamaktır. Sektörün iç yüzünü de öğrenir. Kendisini tanınmış bir ünlünün yerine koyar ve küçük kasabalarda tek kişilik oyunlar oynayarak karnını doyurur. Gittiği bir kasabada yine insanlara yüksekte bakıp sektörün ünlülerini karalayarak puan toplamaya çalışır. Kasabalı oyununu çok beğenir fakat gece gençlerin kesesinden çokça içip kendinden geçer şekilde bir odaya bırakılır. O gece kendiyi yüzleşir ve bir hiç olduğunu anlar.

II. 6. 10. AKSİNİN BİRİ

Keresteci Sedat, devletin kesimine karar verdiği orman arazisindeki ağaçları keser fakat izin verilsin verilmesin o kesmeye karar verdiyse kesecektir. Bu yolsuzluklarına kolcuları da rüşvet vererek ortak eder. Yolcu Turhan da bunlardan biridir. Yalıkahveler'e yeni Gelen Turhan'ın ilk işi Sedat'ladır. Sedat ile Turhan bir lokantada oturup pazarlığa tutuşular. Turhan 750 ister, Sedat 500 verir. Turhan direnir, aksilik eder. Sedat aslan payını azaltmak istemez. Büyük bir psikolojik savaş yaşanır. İçkinin yasak olduğu lokantada aşçı ile iş birliği yapan Sedat, Turhan'a içirdikçe içirir. Baktı olmuyor, Turhan dağdan incek tomruk yüklü kamyonlara bakmak için lokantanın önüne çıkar. Sedat bunu fırsat bilerek içkisine, bir madde karıştırır. Sonrasını Turhan hiç hatırlamaz.

Ortalığı birbirine katmış, evlilik dışı ilişki yaşadığı bir kadının kapısında olur olmadık bağırması, jandarmaları ve başçavuşu hırpalamış, mahkemeye çıkmış.

Ayıldığında iki jandarma arkadaşı yanındadır. Onlara inanmaz. Üstüne görevine son verilir. İki günlük hapis hayatında düşünecek zaman bulur ve bu olumsuz olaylar onda çok olumlu sonuçlar doğurur. Kararlıdır, İzmir'e gidip anının teriyle kazanıp evinin reisi olacaktır. Sedat ise gelen kolcuyu yoluna getirmeye kararlıdır.

II. 6. 11. SELİMİ ANARIM

Yazarın birinci ağızdan anlattığı hikâyenin kahramanı Selim onu ziyarete gelir. Davasına baktığı için değil, çiçek domates getirip hâl hatır sormak içindi. Selim bir harabeye dönen ev ve bataklık olan tarlayı arı gibi çalışıp adam etmiştir. Ölçüme gittiklerinde bu çalışmanın sonuçlarını şaşkınlıkla izlerler. Artık en iyi ürünleri veren bir tarla ve güzel bir evleri vardır.

II. 7. YALNIZ KADIN

II. 7. 1. YALNIZ KADIN

Hikâye birinci şahıs ağızdan anlatılır. 25 yaşlarında ki genç adam, ileri yaşlarda bir kadınla birlikte. Üstelik kadının kendi yaşlarında bir adamla da birlikte. Kadına göre adamların birbirlerini kıskanmaya dahi hakları yoktur. Birlikte yemek yedikten sonra parkta oturup sohbet ederler.

II. 7. 2. KIRDA GEÇEN PAZAR GÜNÜ

Nihal'den ayrılmanın acısıyla geceyi zor geçiren hikâyenin kahramanı, sabah erkenden Nihal ile buluşur. Yalnız geçirecekleri bir günü hayal ederken dört arkadaşıyla yolda karşılaşırlar. Onlar da sevgilileri almaya gidiyorlarmış. Birlikte kırdaki bir lokantada yemek yiyip geç saatte yürüyerek dönerler. Arkadaşlarından geride kalan gençlerin halleri. Arkadaşlarının dikkatini çeker.

II. 7. 3. HAYATIMIZI GÜZELLEŞTİRELİM

Hikâyenin kahramanı kendini, sevmediği zamanlarda bir yığın karıncanın içindeki sıradan bir karınca gibi görür. Onu bu durumdan kurtaran sevgilisi ile bir zamanlar yaşadığı güzel aşkı hatırlar.

II. 7. 4. DERTLER

Sara, çekingen ve ufak şeyleri kendine dert edip genelde de bu yüzden üzgün olan bir kadındır. Sevgilisi olan hikâyenin kahramanı, onun hallerinden dertli olduğunu anlar, onu dinler. Birkaç gün görüşemezler. Sonra Sara iş yerinden bir adamla sinemaya gittiğini söyler. Kahraman ise bunu da onun iyi niyetli oluşuna, kimseye hayır diyemeyişine yorar. Sonra bir gün Sara gideceğini söyler ve bir gemiyle Filistin'e gider.

II. 7. 5. AŞKIMI HATIRLATAN

Yazarın ağzından anlatılan hikâyede bir at ile sevgili arasındaki benzerliklere dikkat çekilmiştir. Hem kişilik özellikleri hem de yaşananlar arasında bir bağ kurulmuş ve bir sevgiliden bir attan paragraf yapılarak karşılaştırılmıştır. Her ikisi de huysuz, inatçı, her ikisi de zamanla ona yakınlık göstermiştir.

II. 7. 6. KARGA

Annesi, kız kardeş ve yeğenleri ile mezarlığa babasını ziyarete giden bir adamın ağzından anlatılır hikâye, Mezarı başında babasını gülümseyerek anar. Çünkü onunla yaşadıkları hep güzeldi. Dualarını edip ayrılacakları vakit, yazarın kargaya benzettiği bir adam "gak" der gibi dua isteyip istemediklerini sorar. Annesi reddeder fakat şekli ve yaptığı iş kahramanında iyi bir izlenim bırakmaz.

II. 7. 7. TÜRKAN'IN GÜNLERİ

Türkan, rüyasında abisiyle kendisini büyük bir ağacın tepesinde görür. Annesi de rüyasını iyi yorumlayınca mutluluktan adeta uçar. Her şeye ve herkese olumlu bakar. Gün boyu iyi bir şeyler olacak diye bekler. Annesiyle gittiği kadın gezmeleri onu açmaz. Akşam babası, elinde bir mektupla gelir. Beklediği güzel şey olmuştur: Abisinden mektup gelmiştir.

II. 7. 8. GÜVERCİNLER

Orhan, babasından gelen bir alışkanlıkla güvercinlere ilgi duyar. Arkadaşları ile hep güvercinler üstüne sohbet ederler, laf yarışına girerler. Akıllarına takılanları da bu işin ustalarından Yaşar Efendi'ye sorarlar. Yaşar Efendi, söz verdiği gibi Orhan'a bir çift

güvercin verir, Naci dayısının getirdikleri ile güvercinleri çoğalır fakat 1930'ların buhranı onların köyüne de yansır. Yalnız sekiz yaşında olan Orhan, olanlara pek anlam veremese de sıkıntının büyük olduğunu sıra kendi güvercinlerine gelince anlar. Köylülerden bazılarının, batıl inançları ile güvercinleri uğursuzluk sebebi göstermeleri Orhan'ı çok üzer. Ailesi bu inanışlara karşı çocuklarının yanın da olmuşlardır. Annesini, kolundaki bilezikleri babasına verirken gören Orhan, eve yükleri olmasın diye güvercinlerini Yaşar Efendi'ye vermeye karar verir.

II. 7. 9. KAR

Nihal, yaşadığı sessiz kasabaya renk katmaya çalışan genç bir öğretmendir. Halkevinde bir yılbaşı gecesi düzenler. Banka Müdürü'nün tıp fakültesinde okuyan oğlu Vedat'ın kendine âşık olduğunu düşünür. Hâlbuki hisleri tek taraflıdır. Bu yılbaşı gecesinde kendisine açılacağını düşünür. Davranışlarıyla duygularını açık edince Vedat'ta ona yakınlık duyar. Nihal amacına ulaşmış ve mutlu bir şekilde geceyi noktalar.

II. 7. 10. İLK BALOSU

Makbule, akşam katıldığı ilk balosunu anlatmak için daireye erken gider ve arkadaşlarını sabırsızlıkla bekler. Onlar gelir gelmez de başlar dayısı ve yengesi ile katılmıştır baloya şıklığını, danslarını anlatır. En önemlisi de bir arkadaşının ağabeyi ile kurdukları yakınlığı, randevulaştıklarını anlatır. Bu ton pembe gece, müdür yardımcının önlerine koyduğu bir yığın işle son bulur.

II. 7. 11. PRENSES ELİZABETH'E NE GÖNDERSİNLER

Cemile, Sadiye ve Şükran günlük dergi ve gazeteleri incelemekle sorumlu ve memurlardır. Bir gün gazetede Prenses Elizabeth'in nişanlısı ile bir fotoğrafını görüp hayran hayran bakarlar sonra onun düğününe ne hediye göndereceklerini düşünürler. Kendi işledikleri bir çay takımını göndermeyi düşünürler, sonra beğenmez diye vazgeçerler. Sonra bir Ankara kedisi gönderecek olurlar; fakat onu da kim götürecektir Londra'ya, düşünüp düşünüp üzüldüler.

II. 7. 12. TİYATROKULAR

Kasaba hayatına renk katan kumpanyalardan biri daha gelir. Herkes dört gözle akşamı bekler ve perde açılır. Anlatıcı ve arkadaşı Vecihi, en ön sıradadır. Müzik eşliğinde oynayan

bayanlardan üçüncüsü tanıdık gelir. Geçen yıl kadın pazarında kendisine sunulan kadını tanıy ama kadının bakışları söyleme der gibidir. O da arkadaşına söylemez. Kim bilir sahnedeki diğer tiyatrocuların geçmişi nasıldır. Çıkışta birinin kucağında da kundaklı bir bebek vardır.

II. 7. 13. KIZILAY YARARINA

Kasabayla, gösteri için gelen çabaları halk ilgiyle karşılar. Onların taşınmasına yardım ederler. Kurabiyeci Murat taşınmalarına, izinlerini almalarına, gösteriyi yapmalarına yardım eder. Gösteri dikkatle izlenir. Onları yolcu edene kadar da Murat yanlarındadır.

II. 7. 14. İSTANBUL

Hikâye üçüncü ağızdan anlatılır. Hikâyenin kahramanı, üç arkadaş ile içki masasında İstanbul üzerine sohbet ederler. Herkes İstanbul anılarını anlatılırken, o sessiz kalır. İstanbul ile ilgili hatıraları canlanır, cebindeki mektup da oradandır. Yakın zamanda gitmeyi hayal eder.

II. 7. 15. KURT

Anlatıcı bir şirketin ortağıdır. Diğer ortak süresini doldurmuş, iki yıl Kurt adındaki bir köpekle bir barakada yaşamıştır. Sıra kendisindedir. Ortağını uğurlayıp odaya dönerler. Odaya çekidüzen verir, zamanla birbirlerine bağlanırlar. Onun da iki yılı dolduğunda yerine gelen kişiye aynı şekilde odayı ve Kurt'u emanet edip gider.

II. 8. KENTE İNEN KAPLANLAR

II. 8. 1. KENTE İNEN KAPLANLAR

Anlatıcının da içinde bulunduğu bir grup yaya, yol hakkı olanları ezilmekten sonra kurtulurlar. Bir araba hızla, yayaları dağıtıp geçer. “İyi ki tok!” ifadesi çok dikkat çekicidir. Devrimci gençlerin mitinginde, o şoförün suratına benzer suratlar, gençlere öfkeyle bakar. Sonrasında bir memurun yüzü, gazetedeki yüzler, meyhanede onları takip eden yüz... Hepsi aynı şekilde yırtıcı, adeta ağızlarında çiğ bir et, dudaklarının kenarından sızan kan...

Anlatıcının on yıl önce kaybettiği babası sanki yanında belirir ve oğluna onların “Kente inen kaplanlar” olduğunu, hükümetin de onların yaptıklarını, kaplanın hissesi olarak gördüğünü, onları yok etmeyi hiç düşünmediğini söyler.

II. 8. 2. GENÇLİK BERBERİ

Yazar bu hikâyesinde değişen dünyayı bir kasaba çapında, değişen kasabayı da bir berber dükkânı etrafında anlatır.

Gençlik Berberi'nin sahibi Muhittin, kasabanın ileri gelenlerini, amiri, memuru, gençlik arkadaşlarını ve onların çocuklarını tıraş eder. Dükkânında hava durumundan siyasete ekonomiden çocuk eğitimine her konu konuşulur. Onun dükkânı her zaman doludur. Değişen dünya ile gençlik arkadaşlarının çocukları da değişir. Söz yerine gitar çalan gençler, artık onun koltuğunda oturmaz, diklenirler, on beşine basan dükkâna bir daha uğramaz. Kendilerine göre bir berber bulurlar. Zamanla müşterisi azalır, sohbete gelen artar. Gençlik arkadaşları, birbirlerinin gözünde eskiyi görüp mutlu olurlar.

II. 8. 3. ANNEMİN YÜZÜ

Hikâyenin kahramanı iki kız kardeşi, annesi ve babası ile geçirdiği bir günü anlatır. Gün boyu tarla, bahçe işleriyle uğraşp yorulmuşlar yemeklerini yiyip dinlenmeye geçmişlerdir. Şiddetli yağmurlardan söz açan baba, Allah'tan korkutucu bir şekilde bahseder. Anne ise böyle konuşmasının doğru olmadığını söyler. Annesini gözlemleyen kahraman, onun fedakârlıklarını iş yoğunluğunu ve buna rağmen yüzünden hiç kaybolmayan gülümsemesini düşünür. Bu güler yüzü, hep göz kapaklarında taşımak ister.

II. 8. 4. DOST BAHÇE

Kocasını üç yıl önce kaybeden bir kadınla, otuz yaşlarına vardığı hâlde evlenemeyen oğlu yeni bir eve taşınırlar. Ağaçların, çiçeklerin içinde bir ev. Kendi evlerinden çok komşu bahçeye ilgilenirler. Kimsenin oturmadığı her hâlden belli bir evin, büyük bahçesi... Pencerelelerinden ve balkonlarından gözlemleyerek, her değişikliği birbirlerine haber verirler. Mevsimlerin değişmesini bu bahçeden gözlemler ve nihayet ilkbaharı getirirler.

II. 8. 5. HALK NEYİ SEVER?

Hikâyenin kahramanı, karın tokluğuna küçük gazetelere öyküler yazar. Yine bir akşam yazdığı öyküyü annesi ve kardeşine okur. Bir genç kız öyküsüdür. Onlardan övgü beklerken zeytinyağı fabrikasının işçilerinin öykülerini neden yazmadığı sorusuyla karşılaşır. O da savunma olarak yazı işleri müdürlerinin böyle öyküler isteğini söyler, halk böyle

öyküleri severmiş. Annesinin cevabı ilgi çekicidir. ”...*Halk ben değilsem, o işçiler değilse, halk kim?!*”

II. 8. 6. ANNEM GİBİ KADINLAR

Hikâyenin ismi belirtilmeyen kahramanı, çocukluğundan bu yana düz renk paltolu, sıkma başlı bir kadın görünce annesini hatırlar. Evlerinin önünde oynarken, eğitim hayatı boyunca farklı farklı şehirlerde okurken, hatta İstanbul’da çalışırken giyimiyle annesine benzeyen birçok kadın görür ve hemen ardından ne zaman annesini göreceğini düşünüp hüzünlenir. Babasını kaybeder, annesi sırayla çocuklarının evinde kalır. Şehir dışında yaşayanlar korktuğu o telefon sesiyle uyanır, kendisi ölmeden anacağını görebilenlerdendir. Artık ona benzeyen kadınlar görünce “O mudur?” diye düşünmemektedir.

II. 8. 7. ÇAKTI

Sekiz yaşında bir çocuk, babası ile her gün, gün doğmadan balığa çıkar. Yine zor uyandığı bir gün denize açılırlar, kimsesiz bir adada kefal avlayacaklardır. İlk dinamiti çocuk atar, sürüyü kaçırır da birkaç kefal kendilerine kalır. Onları almak için çocuk suya dalar. Babası onun tekrar suya girdiğini son anda görür, elindeki dinamitin yönünü değiştirmeye çalışsa da başaramaz. Oğlunun cansız bedeni kollarındadır.

II. 8. 8. ÖLÜM GÖLGESİ

Bir arkadaşının cenazesine katılan hikâyenin kahramanı, diğerleri gibi şoktadır. Bu kadar hayat dolu kıpır kıpır biri nasıl olur da... Cami avlusundaki herkeste aynı soru... Eşi başsağlığı dileyenlere “Neden sen değil de o?” der gibi bakar. İyice düşününce bir zamandır onun yüzünde ölümün gölgesi olduğunu fark eder. Daha sakin, kavgacı tarafı suskun, gönül alma eğiliminde, yüz ifadesi gölgeli. Bir gün yakınlarımızın yüzünde ya da kendi yüzümüzde bu ifadeyi göreceğiz.

II. 8. 9. BATAN GEMİ

Yazarın bir gemiye benzettiği evde dört kişi yaşar. Dışışlerinde yüksek yerlere gelmiş büyükbaba, evin erkeği ve karısı, karısının eski eşinden olan kızı Stella. Zamanla geminin ışıkları azalır, huzuru bozulur ve gemi batmaya başlar. Önce Stella evlenip gider. Sonra evin erkeği gözünü komşu kızına diker. Bunu fark eden eşi, tıpkı önceki eşine yaptığı gibi, kibarca onu terk eder. Adam da savruk bir hayatta boğuldukça, eve daha geç gelir. Büyük

baba vefat eder. Hayatını sürdürecek gücü kalmayan adam yalnızlığını yaşar. Bir sabah geminin pencereleri hiç açılmaz. Artık geminin son yolcusu da hayata veda etmiştir.

II. 8. 10. CENNET YERYÜZÜNDEDİR

Cumalı, geç bir adamın gezip gördüğü yerleri aşklarıyla birlikte anlatır. Delikanlı biri Tatvan'da, diğer Trabzon'da olan iki kardeşinin yanına bile gidemeyecek kadar doludur. Cennet kadar güzel memleketleri gezmif, her birinde de bir sevgili bırakmıştır. Zonguldak, Ankara, Çanakkale, İşanky Körfezi, Bodrum, Eskişehir, Atina, Cenova, Tieste, Paris.... O günlerini hatırlayan kahramanın yaşı ilerlemiştir. Gezdiği kızların ve arkadaşlarının bir bir ölüm haberini almaya başlamıştır.

II. 2. NECATİ CUMALI'NIN ROMANLARININ ÖZETLERİ

II. 2. 1. ZELİŞ (TÜTÜN ZAMANI 1)

Zeliş, tütün tarlasıyla uğraşan Recep'in kızıdır. İki ablası kaçarak evlenen Zeliş'in evde bir kız kardeşi daha vardır. Recep, sürekli borçlandığı Bekir'e, Zeliş'i vereceğini söyler. Zeliş ise keçilerinin peşinden koşarken tanıştığı Cemal'e sevdalanır. Bir yaz mektuplaşırlar. Laf olur, duyulurlar fakat aileler evlenmelerine razı olmaz. Bu arada Bekir, Zeliş'i kaçırmaya razı edemeyeceğini anlayınca bu işlerde hünerli Kör Fehmi'ye başvurur. Çardaktan kasabaya dönecekleri gün yolda bir araba ayarlayıp beklerler. Babasıyla önden giden kız kardeşi, bir yolunu bulup durumu ablasına bildirir. Zeliş, Cemal'e koşar ve kaçarlar. Bir haftadan fazla orda burada saklanıp birkaç gün ıssız bir damda kalırlar. En sonunda gözlerini karartıp çalışmaya karar verirler. Önce bir tarlada çalışırlar fakat bey Zeliş'e göz koyunca başka tarlaya giderler. Eski bey onların çalıştığı tarlayı jandarmaya göstererek onları yakalattırır. Cemal daha çok sessiz kalırken Zeliş, savcının da hâkimin karşısında olanları tek tek anlatır. Kör Fehmi ile Bekir'in yalanları ortaya çıkar. Zeliş'in yaşı küçük olduğu için Cemal hapse girer. Toplanan kalabalık Zeliş'i taktir eder. Adeta dışarıda da bir mahkeme kurulmuştur. Halk Recep'e davacı olmaması için baskı yapar. O da davasını geri çeker. Zeliş ile Cemal evlenip İzmir'e giderler.

II. 2. 2. YAĞMURLARLA TOPRAKLAR (TÜTÜN ZAMANI 2)

Romanda Avukat Nihat'ın hayatı etrafında, Urla çiftçilerinin mücadeleleri anlatılmaktadır. Nihat doğup büyüdüğü Urla'ya avukat olarak döner. İş olarak daha çok çiftçilerin arsa davaları gelir. Yumuşak kalpli Nihat pek para kazanamaz. Kız kardeşi İstanbul'da, erkek kardeşi İzmir'de okur, evin geçimi de Nihat'tan sorulur. Nihat'ın en yakın arkadaşı Doktor Çetin Özgen'dir. Siyasi konularda farklı düşünceler de kasabada az çok dertleşebileceği tek insandır.

Nihat, kasabanın öğretmenlerinden Perihan'a gönlünü kaptırır. Perihan'la İzmir'de görüşmeye başlarlar. Zamanla bir ev tutup görüşmelerini sıklaştırırlar. Perihan'ın ailesi ise iş ortaklığı amaçlı, onu başkasıyla evlendirmek isterler fakat

onun gönlü Nihat'tadır. Nihat da kısa süren bir evlilik yaşar. Perihan'la ilgili kararsızlıkları vardır ve görüşmemeyi tercih eder, başaramazlar. Birbirleri için artık vazgeçilmez olduklarını bilirler ve ayrılamazlar. Nihat'ın arkadaşı doktor da kasabadan, akli başında bir ev kızına sevdalanır. Uzaktan eğitimle kızı okutur ve onunla evlenir. Roman Nihat ile Perihan'ın nikahı ile son bulur.

Cumalı bu romanında yağmuru hasretle bekleyen çiftçilerin toprağı nasıl işlediklerini tüm gerçeğiyle anlatır.

II. 2. 3. ACI TÜTÜN (TÜTÜN ZAMANI 3)

Bu eserde tütün ekicilerinin, tütünlerini nasıl yetiştirdikleri ve verilen düşük fiyat karşısındaki tutumları anlatılmıştır. Cumalı, bir kahramanı ön plana çıkarmak yerine birçok kahraman etrafında şekillendirmiştir romanını. Tütün ekiciler bin bir emekle yetiştirdikleri ürünlerini satmak için tütün piyasasının açılmasını beklerler. Bu piyasada bir sürü oyunun döndüğünü sezerler. Eksperlerle tüccarlar anlaşmış gibi aynı fiyatları verirler. Piyasanın açıklandığı gün sessiz sakin bir arabacı olarak tanınan Yusuf'un sesi duyulur en arkadan: "Bu fiyata tütünümün ancak dumanını alırsınız!" Gün geçtikçe etraftaki kasabalar tek tek tütünlerini satarken Urla direnmeye çalışır.

Ferit, nikâhlısı Binnaz ile kayınvalidesi Eda Algan'ın sınırsız düğün istekleri yüzünden bir araya gelememektedir. Binnaz ile Ferit'in aynı eve girdiğini gören zihinsel engelli İzzet, kendiliğinden tüfeğini çekip evin önünde nöbet tutmaya başlar. Eda Algan haberi duyar, baskına gelir. İzzet dinlemez kadını vurur ve kadın hastanede can verir. Bu kargaşanın içinde ekiciler ne olup bittiğini anlamadan tütünlerini satarlar. Biri hariç. Yusuf sözünün eridir. Dediği yerde bütün tütünlerini ateşe verir ve ardına bakmadan gider.

II. 2. 4. UÇ MİNİK SERÇEM

Sütçü ve karısının üç kızı vardır. İlk ikisi evlenip yuvadan uçtuklarında son kızları Sonççek dört yaşındadır. Otlaklarında küçük bir damları vardır, üç ineklerinden aldıkları süt ile geçimlerini sağlarlar. Ahırlarının saçaklarına yüzlerce

serçe yuva yapar. Her göçte bir çift leylek gelir. Onları heyecanla bekleyen Sonçiçek'in en yakın arkadaşları köpekleri Sürmeli ve kedileri Kınalı'dır.

Saçaklarda yaşayan mutlu bir serçe ailesi vardır. Bayan Serçe kuluçkadayken Bay Serçe yuvaya yiyecek taşır. Üç yumurtanın ikisinden yavrular çıkar, biri de birkaç gün sonra çıkmak üzereyken Bay Serçenin bir gidişinde dönüşü olmaz. O son yumurta'dan Minik Serçe çıkar. Minik Serçe'nin kardeşleri, yiyeceklerine ortak olduğu için onu yuvadan atmayı planlarken, Minik Serçe kendini yuvadan atar. Hayvanların yardımıyla onu bulan Sonçiçek Minik Serçe'yi çok sever. Onu besler, çok zayıfken uçmaya hazır hale getirir. Minik Serçe ile birlikte çok güzel günler geçirirler. Bir gün genç bir erkek serçe, Minik Serçe'yi sever. Minik Serçe onunla gitmeyi kabul eder ve zor da olsa gider. Sonçiçek'in babası, arsalarını satmak zorunda kalır. Artık üç saat uzaklıkta bir yere taşınacaklardır. Taşındıkları gün Minik Serçe ve eşi, Sonçiçek ve ailesine yol boyunca eşlik ederler. Yeni bahçelerine her yıl leylekler gelerek yuva yaparlar. Her yıl onların gelmesini bayram günü gibi karşılar. Minik Serçeyi de çok özler ve merak eder.

II. 2. 5. AŞK DA GEZER

Bir oyun yazarı olan Necati Cumalı, bu romanında sahnedekileri daha yakından tanımamıza yardımcı olmuştur.

Ergun, Belkıs, Haluk, Sevgi, Nursen, Özer, Saim... İsimler ne kadar farklı olsa da hikâyeler hep benzer. Kimi İzmir'i bir kurtuluş olarak görür, evli olduğunu unutup hovardalık eder. Kimi aşkı arar, tam buldum derken kaybeder. Kimi evlenmek üzereyken nasıl bir oyuna geldiğini anlar. Kimi evlenir, kendini kurtarır. Kimi yalnızlığını içkiyle unutmaya çalışırken krizler geçirir. Kimi ise on yedisinde kendini sahnede bulur. İzmir turnesindeyken dağılacaklarını düşünseler de bir eksikle ve kurtlarını dökmüş olarak İstanbul'a dönerler.

II. 2. 6. VİRAN DAĞLAR

Yazar bu romanında Balkan Harbi'nden, Mondros Antlaşması'na kadar olan dönemi, Makedonya çevresinde ele alır.

Romanın kahramanı, Osmanlı'nın son uç beylerinden Zülfikar Bey'dir. Zülfikar Bey, Goriçka beylerinden Rıza Bey'in tek oğludur. Ailesine özellikle de annesine düşkün; en az o kadar da bağımsızlığına düşkün, güçlü kuvvetli, yakışıklı, onurlu, alçakgönüllü ve azimli bir vatanseverdir. Beyliğin ve paranın şımartmadığı nadir insanlardandır. Bir kötü huyu çapkınlığıdır. Manastır'a hep gönül eğlendirmeye gider. Kısa ilişkilerden sonra hafif bir burukluk yaşarsa yaşar sadece. Böyle bir burukluktan sonra pek farkında olamadan, gönlü çoktandır onda olan Emine ile evlendirilir. Daha üç günlük evliyken, Zülfikar Bey yine yollardadır. Gönlü henüz on bir yaşındayken yakınlık duyduğu Cemile'yi arar başka kollarda. Cemile de kısa süre evli kaldıktan sonra savaşta kocasını kaybeder, onun da gönlü hep Cemile'de Zülfikar'dadır.

Fransız ordusuna karşı, Zülfikar Bey'in oluşturduğu birlik gönüllü savaşmak ister. Güç bela savaşa katılırlar ve Zülfikar Bey yaralanır. Uzun süre tedavi görür. Nihayet Balkan Savaşı son bulur fakat Birinci Dünya Savaşı kapıdadır. Zülfikar Bey, Osmanlı'nın gizli haberleşme örgütünde görevlidir. Fransız askeri peşinde olduğu için köy köy aylarca dağlarda gezer; arada bir evine uğrar, anasını karısını görür. Dağlarda tek başına gezmek hiç güvenli değildir. Komiteci birliklerle birlikte gezer, kaçar, vuruşur. Pek gözünün tutmadığı Kaptan ile uzun süre dağlarda gezer. Görünüşte bir at yüzünden, aslında özgürlüğü ve şerefine düşkünlüğünden Kaptan'ı öldürür. Ailesini görmek için Goriçka'ya gitmek ister, önce bir otelde dinlenecektir. Uykudayken Fransız askerine yakalanır. İbret olsun diye kalabalık yerlerden, dört günde geçirilerek hapsedilir. Tutulduğu üçüncü katın penceresinde, atlanması güç mesafedeki karşı taraçaya atlayarak kaçar.

Onu, yanındaki beş kişiyle Kara Ali bekler. Yedi kişilik komiteciler bir buçuk yıl dağlarda Fransız askerinden kaçarlar. Ara ara Goriçka'ya uğrar, bazen artık çok da güvenilmeyen arabacıları İsmail'de kalır. Bir kez birlikte olabildiği Cemile'ye gitmek de vardır aklında, ama yapamaz. Bu sırada Fransız generali değişir ve Zülfikar Bey'in dosyasını hayranlıkla izleyen yeni general onu canlı ister, ilanlar astırır. Zülfikar Bey'in yeğeni Hikmet, bir belediye başkanıdır ve Fransız yanlısıdır. İsmail aracılığıyla Zülfikar'ı yakalatıp yetmiş altınlık ödülü almak ister. Kışkırttığı

İsmail, ağızındaki altın dişe varana kadar hayatını borçlu olduğu Zülfikar Bey'i evinde misafir iken, üstelik uykudayken öldürür. İsmail ilandaki ifadeyi yanlış anlamak gerekçesiyle serbest bırakılır fakat onu yolda, Zülfikar'ın kardeşten öte arkadaşı Kara Ali beklemektedir. Önce bir çobanın köpeklerine parçalatır, ardından kafasını koparıp Fransız karakolunun önüne bırakır.

III. BÖLÜM

III. NECATİ CUMALI'NIN ROMANLARINDA EĞİTİM DEĞERLERİ

III. 1. BİREYSEL DEĞERLER

III. 1. 1. Affetmek

Affetmek, bir kusuru bağışlamaktır ve olgun insanın kârıdır. Böyle insanlar toplumda daha çok sevilip sayılır. Cumalı eserlerinde karakterlerinin affedici özelliği ile toplumun eğitimine katkıda bulunmuştur.

Viran Dağlar romanında; Mecnun Kaptan, yanlışlıkla çiğnediği üç dört sap ekin için sağ ayağını cezalandırıp çıplak gezdirir. Ekinin sahibi “*Yapma etme, bir kazadır başa gelmiş, ben hak aramadım senden, çoktan bağışladım!*” (Cumalı,2007a: s.193). diyerek onu çoktan affettiğini ifade eder.

Zülfikar Bey, hiç istemeden Kaptan’ı alnının ortasından vurur, öldürmese kendinin öleceğini düşünerek çeker tetiği. Sonra çok üzülür. Neden böyle olmak zorunda olduğunu düşünür. Yazar bu olay çevresinde fikirlerini şöyle açıklar: “*Ne mutlu bağışlayabilen olgun kişiye! O küçük yaraların kanını silerek yarayı açanlara pişmanlık hakkı tanıyabilen büyüklüğü gösteren kişiye!*” (Cumalı,2007a: s.283).

III. 1. 2. Alçakgönüllülük

Bazı insanlar vardır etrafları onları fazlasıyla yüceltir fakat onlar bu davranışlara aldırış etmeksizin mütevazıdırlar. Cumalı’nın eserlerinde tam da böyle kahramanlarla karşılaşırız. Viran Dağlar romanının kahramanı Zülfikar Bey alçakgönüllülüğe verilecek en iyi örneklerden biridir.

Acı Tütün romanında; ekiciler çok düşük fiyata tütünlerini satmama kararı alırlar. Bir süre sonra daha iyice fiyatlar şahıslara teklif edilir. Ekiciler, çok ihtiyaçları olmasına rağmen teklifleri kabul etmez, mücadelelerinden dönmezler. Çevresindekiler onları övmeye kalkınca da: “*Biz ne yaptık ki? Alt yanı üstümüze*

düşen neyse onu yerine getirdik.” gibi karşılıklar verip tevazu gösterirler. (Cumalı,2009a: s.167).

Aşk da Gezer romanında; tiyatro yazarı Ergun’un yakın arkadaşı Bülent, yirmi yıl öncesinin en ünlü jönüdür. Sinemalarda da boy göstermiş, sonra da deneyimlerini yönetici olarak kullanmayı tercih etmiştir. Buna rağmen tek tiyatro eseri yazan Ergun’a, yeni eserini yazmasını söylüyor. *“Ayrıca, en yetkili olduğu alanda bile, kendini karşısındakinden üstün görmeyen bir alçakgönüllülük gördü onun bu davranışında.”* (Cumalı,1975: s.21).

Zeynep’e daha on yedisinde yeteneğini gösterme fırsatı doğmuştur. İlk sahnesinde minik kusurları dışında harikadır. Herkes onu takdir eder. O ise alçakgönüllülükle kendini sorgular *“Sevgi’nin Belkıs’ın, Günsel’in oyunları yanında kendi oyununun başıbozuk düzenini görür gibiydi.”* (Cumalı,1975: s.339).

İsrail Evi (Yakubun Koyunları) hikâyesinde; Yazar, Selanik göçmeni bir Yahudi’nin ateşli konuşmasından çok, neden bu kadar alçakgönüllülüğten uzak olduğu ile ilgilenir. Özlediği toplumu savunanlar o toplumu tüm mikroplarıyla savunur, diğer toplumu ezmeye çalışır. (Cumalı,1984: s.49).

Şirazlılar (Revizyonist) hikâyesinde; Cumalı, Şiraz’daki festivale katılan sanatçı ve eleştirmenlerin sonu gelmeyen sanat tartışmalarından hoşlanmaz. Çünkü bu tartışmalarda genellikle kendini göstermek, karşıdakine ukalalık yapmak amacı vardır. Yazar, bu alçakgönüllülüğten uzak tartışmalar yerine yalnızlığı tercih eder. (Cumalı,1979: s.155).

Viran Dağlar romanında; Rıza Bey, uçsuz bucaksız topraklara sahip bir ağa da olsa *“Kendisi içi dışı bir, alçakgönüllülüğü elden bırakmadan çevresindekilere kendini saydırmasını bilen bir adamdı.”* (Cumalı,2007a: s.33).

Zülfikar *“Yakışıklılığı, giyimdeki beğenisinin yanı sıra cömertliği, ağırbaşlılığı, davranışlarındaki ölçü, başkalarına üstünlük sağlayan niteliklerinin hiçbirinin ayırımında değilmiş gibi alçakgönüllü tutumu ile tanıştığı herkese saydırdı, sevdirdi kendini.”* (Cumalı,2007a: s.61).

Zülfikar, arabacısı İsmail'in diş ağrısı çektiğini anlayınca, yoldaki bir kasabaya girerler. Onu tanıyan dişçi, hastasını bırakıp iltifatlarla karşılar. Sıradaki üç hastadan birine, yerini Zülfikar Bey'e vermesini işaret eder. Zavallı köylü kalksa da Zülfikar Bey oturmayı uygun bulmaz. (Cumalı,2007a: s.95).

Zülfikar Bey, Kaptan'ı vurmuş olmanın üzüntüsüyle kendi kendini sorgular. *“Bağımsızlık nasıl yaradılışının belirgin bir özelliği ise, alçakgönüllülük de başka bir özelliğiydi! Kimseye tepeden bakmayan, kimseyi hor görmeyen kişi, saygısızlık edemez başkasına!”* (Cumalı,2007a: s.329).

Yağmurlarla Topraklar romanında; Nihat, büyüdüğü kasabada avukatlık yapar. Kimseyi zorda bırakmaz, herkesten gücünün yettiği kadar parasını alır. *“Daha önemlisi alçakgönüllüydü. Köylülere ezilmişliklerini duyurmuyordu yanında.”* (Cumalı,2007b: s.57).

III. 1. 3. Aşırı İsteklerden Uzak Durmak

Her insanın hayattan beklentileri vardır. Bazı insanların beklentileri çok yüksektir ve istediklerine ulaşamayınca hem kendilerine hem de etraflarındaki insanlara zarar veririler. Necati Cumalı eserlerine böyle kahramanlar yerleştirerek okuyucusuna aşırı isteklerde bulunanların hazin sonlarını göstermek istemiştir.

Acı Tütün romanında; Dr. Ziya Somer, karısı Rezzan'ı bir türlü mutlu edemez, ona para yetiremez. *“Para harcadıkça bir şeyler aldıkça eğleniyordu. Beyrut'ta gözüne ne iliştiyse, canı ne istediye aldı.”* (Cumalı,2009a: s.68).

(...) Doktor ise *“Hastanede yatıp kalkıyor, ev kirası ödemiordu. Hastanede yiyordu çoğu yemeklerini. Hemen hemen hiç gideri yoktu. Fakat bütün kazancını olduğu gibi eline bırakacak da olsa gönlünü edemiordu karısının.”* (Cumalı,2007: s.70).

Aşk da Gezer romanında; Bülent, Haluk'un şan, şöhret ve içkiye kendini fazla kaptırmasına çok üzülür. Zamanında kendisinin de çok fazla tanındığını hatırlar. *“Ama ne o patırtı arasında baş dönmesine kapıldım, ne de o patırtının yavaş*

yavaş dışında kaldığıma üzüldüm.” diyerek hiçbir zaman aşırı isteklerine kapılmadığını belirtir. (Cumalı,1975: s.331).

Dağlı ile Muharrem (Susuz Yaz) hikâyesinde; Katil Muharrem, onurlu Dağlı Ağa'dan üç yüz lira haraç alır. Bununla da yetinmez, onu daha da küçültmek için parayı bine tamamlamasını ister. Bu aşırı isteği, iki adamı karşı karşıya getirir. (Cumalı,2006a: s.151).

Eskiye Adam (Yakubun Koyunları) hikâyesinde; Hikâyenin kahramanı, eskiye adamı David, etrafındaki insanlar ve hatta ailesi tarafından aza kanaat etmekle suçlanır. Arkadaşları kendisine örnek gösterilir. Onlar devlet için çalıştığımız yeter deyip kendi ceplerine bakmışlardır. David'in böyle aşırıya kaçan bir isteği yoktur, o halinden memnundur. Ona göre devlet ilerlesin yeter. (Cumalı,1984: s.108).

Kibutzların Bekçileri (Yakubun Koyunları) hikâyesinde; Yazarın gezdiği kibutzuda ve diğer tüm kibutzlarda komünizm yaşatılır. Para yerine, çalışmak vardır. Örneğin otelde kalan ziyaretçiler bile kutu fabrikasında dört saat çalışarak borçlarını öderler. Kimse kibutzunun kendine sağladığı imkânlardan fazlasını istemez. Tatil hakkı on beş gün, evler tek odalı, ortak mutfak kullanılır. Buna rağmen hiçbir üye itiraz etmez. (Cumalı,1984: s.43).

Kurt Kanı (Makedonya 1900) hikâyesinde; Sadettin, sevdiği kızı alamayacağını anlayınca ailenin peşine düşer fakat gözünü bürüyen hırs ve istek hayatına mal olur. Kıza sahip olma isteğine kendini o kadar kaptırmıştır ki düşmanlarını dahi unutmuştur. Düşmanları ise böyle bir anı yıllardır beklemektedir. Onu pusuya düşürüp öldürürler. (Cumalı,2010: s.120).

Öç (Susuz Yaz) hikâyesinde; Şerif Ali, artık kendisine yüz vermeyen Hacer'den intikam almak ister. Hele onun başkasına meylettğini görünce bu isteği daha da artar. Artık gözü başka bir şeyi görmez. Sadece Hacer'e gününü göstermek için çabalar. (Cumalı,2006a: s.88).

Şerif Ali de Hacer de birbirlerini o kadar isterler ki gözleri ne namuslarını ne ailelerini görür. Hatta Hacer, Şerif Ali'nin karı kız düşkünü olduğunu, ondan kendisine hayır gelmeyeceğini de bilir. Yine de ondan vazgeçmez. (Cumalı,2006a: s.101).

Revizyonist (Revizyonist) hikâyesinde; Halk, azla kanaat eden, aşırı isteklerde bulunmayan bir halktır. Tito, bu konuda şanslıdır. Köprü'nün üstüne taktığı iki sıra ampul halkı mutlu etmeye yetmiştir. (Cumalı,1979: s.13).

Uçak (Makedonya 1900) hikâyesinde; Florina Müslümanlarının gözü hiç yükseklerde değildir. Onlar çok tok gözlü, aşırı istekleri olmayan insanlardır. Karınlarını nasıl olsa hayvanları ve bahçeleri sayesinde doyururlar. (Cumalı,2010: s.153).

III. 1. 4. Azimli Olmak

Azim, bir işteki engelleri yenme kararlılığıdır. Azimli olmak öncelikle kararlı olmayı gerektirir. Bir işi yapmaya karar verip o işteki engelleri aşmak için kararlılık gösteren insanlar yani azimli insanlar, genellikle başarılı insanlardır. Cumalı'nın eserlerinde azmiyle başarıyı yakalamış örnek insanlar vardır.

Aşk da Gezer romanında; Oktay, yirmi yıl öncesinde tiyatronun arka koridorlarında sadece hevesli biri olarak dolaşır, meşhur oyuncularını gözlemlerdi. *“Oktay, düzenli yaşayışı, hırsı, çalışmasıyla kendi yeteneklerini kendi yaratmış, kurmuş başarıya ulaştırmıştı tiyatrosunu. “O dönem hayran hayran dinlediği oyuncular şimdi kendi tiyatrosunda çalışıyorlardı”.* (Cumalı,1975: s.318).

Kemal ile Rengin, çok yetenekli tiyatrocular olmasalar da *“Uğraşa uğraşa bir yere kadar geldiler. Son gördüğümde rollerinin hakkını veriyorlardı ikisi de.”* (Cumalı,1975: s.334).

Eli'nin Evinde/Göç (Yakubun Koyunları) hikâyesinde; Bir grup Yahudi, İstanbul'daki her şeyini satıp savıp İsrail'e doğru yola çıkar. İçlerinde Muhasebeci Sardinas da vardır. Sardinas, herkesle tek tek konuşup onların motivasyonunu yükseltmeye çalışır. Azimli ve kararlıdır. Herkes kendi işini bir tarafa bırakıp

öncelikle İsrail topraklarını ekip biçecektir. Öyle de yapalar, bir çölden yaşanabilir bir arazi çıkarırlar. (Cumalı,1984: s.111).

Emekçi'nin Dönüşü (Yakubun Koyunları) hikâyesinde; İsrail'de bir çölün ortasında, azimle ve sabırla bir parça yeşil alan oluşturmuşlardır. Toprak kumundan arındırılıp gübrelendirilmiş ve çölün ortasında gülen bir çocuk gibi yeşillik oluşturulmuştur. Tel-Aviv tarafında ise, yine ilginç bir şekilde birkaç metre kalınlığındaki kum tabaka alınıp büyük narenciye bahçeleri oluşturulmuştur. İnsanın azmi ile başarılan bu işler Cumalı'yı çok şaşırtır. (Cumalı,1984: s.22).

Marx, Einstein, Freud, Heine gibi tanınmış Yahudileri ele alan yazar; onların Yahudilikten aldıkları azme vurgu yapar. Sabır, direnme, tuttuğunu koparma özellikleri Yahudiliklerinden gelir ve onları asıl başarıya götüren de bu özellikleridir. (Cumalı,1984: s.26).

Kendini Yiyen (Değişik Gözle) hikâyesinde; Turan dokuma işçisidir. On iki yaşından beri tam on beş yıldır fabrikalarda dokumacı olarak çalışır. Meslek hastalığına yakalanır ve ciğerlerinden rahatsızlanır. Tedavi olur, buna rağmen işe alınmaz. Birçok fabrikadan geri çevrilir, hep kapılar yüzüne kapansa da azimle iş armaya devam eder. (Cumalı,2009c: s.132).

Makedonya 1900 hikâyesinde; Anlatıcı, babasının azmini şu cümle ile anlatır: *"Başladığı işte diretir, bir dediğinden bir daha dönmezdi."* (Cumalı,2010: s.20).

Nehir İnsanları (Revizyonist) hikâyesinde; Yazar, Amerika'da önce bir barda, sonra bir adamın yanında gördüğü dansçı kızla ilgili bir kurguda bulunur. En son adamın, kızın peşini bırakmayacağına kadar varır. *"Amerikalıydı, bir şeyi istedi mi yerine getirmeden duramazdı."* Yazar Amerikalıların azmini bu cümleyle özetler. (Cumalı,1979: s.151).

Revizyonist (Revizyonist) hikâyesinde; Yugoslavya'da, önce dağlarda savaş veren genç, savaş bittiğinde belediye başkanlığı ile ödüllendirilir. Yapmak istediği çok şey vardır fakat imkânlar ve ortam çok sınırlıdır. Hikâyenin sonunda, yirmi yıl

geçmiştir, gösterdiği azim ve kararlılıkla ülkeye hedeflediği sosyalizmi yerleştirmiştir. (Cumalı,1979: s.41).

Uç Minik Serçem romanında; Minik Serçe'yi besleyen Sonçiçek onun için endişelenir fakat *“Minik Serçe hiç umutsuzluğa kapılmıyordu bu başarısızlıklarından! Dostlarının uzattığı her yiyeceği kursağına indirdikten, kendini daha güçlenmiş duyarak, yattığı yerden geriniyor, artan bir güvenle yeniden denemeye başlıyordu eski girişimlerini.”* (Cumalı,2011: s.82).

Viran Dağlar romanında; Zülfikar, halasının oğlu Mustafa'ya direnişin asıl isimlerini tanıtmak ister, mekanlarına giderler. Mustafa Kemal, Ali Fuat, Ali Fethi'yi bir masada bulurlar. Zülfikar aklına bir şeyi koymuştu: *“O savaş çıkınca bu Mustafa Kemal Bey'in alayında vuruşmak isterim, Mustafa Kemal Bey'in yakınında. Ya onun, olmazsa yanındaki o güzel arkadaşlarının.”* (Cumalı,2007a: s.73).

Abdülhamit monarşisine tepkiler çoğalıyordu. Yüz seksen kişilik birliğiyle dağa çıkan Niyazi Bey, şehri ele geçirmekte kararlıydı. Yirmi gün sonra birliği iki bini aşmıştı, şehri teslim aldı. *“Ertesi gün, Abdülhamit meşrutiyeti ilan etmek zorunda kaldı.”* (Cumalı,2007a: s.126).

Zülfikar Bey, orduya gönüllü girmek ister. Askerlik yapmadığı için orduya alınmaz. Yetmiş yakın kişiyi hazırlar kendi ordusu gibi. Defalarca gider gelir, gönüllü almazlar. En sonunda Komutan azmini görür ve onları Manastır'daki komutana yönlendirir. (Cumalı,2007a: s.161).

Manastır'da bekleyen gönüllüler cepheden hiç iyi haberler almazlar. Dehşetli yağmurdan kaçan aç erlerimizi de suçlayamazlar. Gönüllü yazılmaktan da asla vazgeçmezler. *“Aksine yenilgiyi yürekleri sindiremedikleri için savaş istekleri daha da bilenmişti.”* (Cumalı,2007a: s.207).

Yakubun Koyunları (Yakubun Koyunları) hikâyesinde; Tevrat'ta anlatılan Yakup Peygamber'in hikâyesi tam bir çizim ve kararlılık örneğidir. Yakup, âşık olduğu dayı kızını alabilmek için yedi yıl dayısının çobanlığını yapar. Buna rağmen dayısı küçük kızını değil büyük kızını ona verir. Yakup vazgeçmez, yedi yıl daha

çalışır ve sevdiği kızı alır. Yirmi yıl sonra da olsa hedeflediği gibi memleketine döner. (Cumalı,1984: s.56).

III. 1. 5. Bencil Olmamak

Kendisinden başkasını önemsemeyen insan, bencil insandır. Cumalı, bu tip insanların kendi menfaatleri uğruna toplumdaki dışlanmasının trajikomik hikâyelerini anlatır. Ayrıca bencil olmayıp sevilen insanları da onların karşılıklarına koyar.

Aksinin Biri (Susuz Yaz) hikâyesinde; Keresteci Sedat, kendisine kesme hakkı verilmemiş ormanı kestirmeye başlar. Kolcu Turhan da aynı bencillikle cebi dolarsa, kesime izin verecektir. Her ikisi de milletin malı ormanı, büyük bir bencillikle katleder. (Cumalı,2006a: s.220).

Aktör (Susuz Yaz) hikâyesinde; Aktör, gençlere sanat dünyasının iç yüzünü anlatırken aşırı derecede bencildir. Onun dışındaki herkes namussuz, kötü oyuncu; onun üstüne oyuncu yok. Ayrıldığı şehir tiyatrosuna bile çamur atacak kadar nankör ve bencildir. Üstelik yemek parası bile yoktur cebinde. Bu palavraları dinleyen gençlerden de faydalanır, kendisinde yemek ve sigara ısmarlatır. (Cumalı,2006a: s.193).

Aktör, sanat dünyasını anlatırkenki bencil tavrını, gençlerin en büyüğü olan Sezai'ye yaklaşımında da gösterir. Etraftan onu selamlayanın çok olduğunu görünce paralı olduğunu düşünür. Sezai'yi İzmir'e, İstanbul'a davet eder. Hatta gelsin diye de bir bayanla tanıştırmaktan söz eder. (Cumalı,2006a: s.196).

Arif Kaptan ile Oğlu (*Makedonya 1900*) hikâyesinde; Trene binen bir genç, dayısına gitmenin heyecanı ve sevinci ile kompartımana girerken izin istemeyi, selam vermeyi, idama giden iki mahkûma saygı duymayı akıl edemez. Bencilce bir tutum sergiler. (Cumalı,2010: s.134).

Aşk da Gezer romanında; Haluk, biraz alıngan biraz da bencil bir tiyatrocudur. Yeni oyunda en iyi rolleri kimin aldığını öğrenmeye çalışırken kendisine verilen rollerden hep şikâyet eder. İyi rolleri hep kendisi almak ister. Bu rolleri alamayınca üst makamına ağzına geleni sayar. (Cumalı,1975: s.264).

Bülent Bey, filminin çekimini bitirmiş fakat diğer gün uçak bileti bulabilmiştir. Yine de oyununda rol alan yaşlı bir çifti, otobüslerine yetiştirebilmek için terminale yakın bir yerde ağırlar. (Cumalı,1975: s.329).

Ben İran'dayken (Revizyonist) hikâyesinde; İran'da bir terörist genç bir yüzbaşıyı öldürmüş ve şoförü olan eri de yaralamıştır. Bu nedenle idam edilecektir. Halk önce öldürülene acır. Suçlu, suçsuz ayırmaz, bencil davranmayıp kendini olaydaki kişilerin yerine koyar. Kendisi de oğlunu askeri okula gönderecektir. Yarın öbür gün de idam edilecek olan teröristin yerine kendilerini koyup üzüleceklerdir. Terörist olacağına bir bilim adamı olsaydı böyle mi olurdu? (Cumalı,1979: s.172).

Bir sanat festivaline davetli olan Cumalı, Şiraz'dadır. Kaldığı otelde kendisi gibi festivale davetli olan bir Fransız yazarı gözlemler. Yazar, sanki tatile gelmiştir. Hiçbir sanat etkinliğine katılmadığı gibi Şiraz'ı da merak edip gezmez. Festival sayesinde kendisini tatmin eder. Geç kalkar, havuza girer, yer, içer, sanat meraklısı İranlı gençleri etrafına toplayıp ruhunu tatmin eder. (Cumalı,1979: s.167).

Dağlı ile Muharrem (Susuz Yaz) hikâyesinde; Muharrem köyün tefecisidir. Dağlı ise onurlu, şerefli bir adamdır. Oğlu askerde olduğu için Muharrem'e boyun eğmek, ona haraç vermek zorunda kalır. Muharrem'in bencil, menfaatçi tavırları bütün halkı bıktırır. Onlar dişlerinden tırnaklarından artırırlar, Muharrem içkisi, kapatması için onlardan toplayıp harcar. (Cumalı,2006a: s.144).

Muharrem, kendi cezasını çekip hapiste yatarken dışardaki insanların özgürce yiyip içmesini, mal mülk edinmesini hazmedemez. Bu bencillikle hapisten çıkar çıkmaz haraç toplamaya başlar. Bu bencilliği, onun canına malolacaktır. (Cumalı,2006a: s.155).

Gülen Sam (Yakubun Koyunları) hikâyesinde; Gorki'nin "Çocuklar" adlı öyküsünden alıntı yapmaktadır yazar. Bir grup çocuk tarafından dövülen Yahudi çocuk, bu durumdan bile kendine bir çıkar elde etmeye çalışır ve acıklı bir hikâye anlatıp onlardan birkaç kuruş ister. (Cumalı,1984: s.19). (s.19)

Gülmeyen Şloma (Yakubun Koyunları) hikâyesinde; Pis Yahudi denilen tipler, kapitalist düzenden elde edecekleri çıkar için İsrail kimliğinin yanında bir kimlik daha bulundurlar, üstelik İsrail’i düşünmeden, hangi kimlik menfaatine uygunsa onu kullanır. İsrail’de bile kazansa, kazandığı paranın bir kısmını yurt dışına yatırır. Kendi ülkesini değil sadece kendini düşünür. (Cumalı,1984: s.31).

İsrail’i Düşündüm (Yakubun Koyunları) hikâyesinde; Borsada komisyonculuk yapan bir Yahudi genç, paracıklarını korumak ve borsanın ileri gelenleri ile ters düşmemek için Hitler’i savunur. *“Hitlerin yıllardır Yahudilere yaptıklarını umursamayacak kadar bencildi.”* (Cumalı,1984: s.13).

Hikâyenin kahramanı, Yahudi arkadaşı Salamon ile çocukken yaşadığı bir olayı hatırlatır. Okul çıkışı Salamon, başka bir arkadaşıyla onu dövmeye kalkışır. Arkadaşının dediği gibi ona saldıramasa da her ikisine de bağlılık gösteremez. *“Hemen ayaküstü yön değiştirebiliyordu.”* Menfaati neredeyse o tarafa kayabilir, bencil olmaktan kendini alamaz. (Cumalı,1984: s.10).

Kaatil (Susuz Yaz) hikâyesinde; Avukat, alçakgönüllü ve çalışkan bir adamdır. Adliye çıkışı, ne kadar yorgun da olsa, yerli gençlerle muhabbete zaman ayırmaya çalışır. Kendi menfaatleri için *“...durmadan bir başkasının kuyusunu kazmak için uğraşan ilçe politikacılarıyla düşüp kalkmaktansa”* gençleri tercih eder. Çünkü onlar gibi bencil değildir. (Cumalı,2006a: s.166).

Kardeş Toprak (Revizyonist) hikâyesinde; Yazar Atina çevresine yapılan zevksiz binaları eleştirir. Bunları yapanları bilgisizlik ve bencillikle suçlar. Doğayı, tarihi hiç düşünmemişlerdir. Sadece ceplerine girecek parayı düşünmektedirler. Bir an önce yapılsın bitsin, o da bir an önce parasını alsın ve hemen harcasın. (Cumalı,1979: s.190).

Kente İnen Kaplanlar (Yalnız Kadın/Kente İnen Kaplanlar) hikâyesinde; Anlatıcının da içinde bulunduğu bir grup insan, kendilerine yanan yeşil ışıqla karşıya geçmeye başlarlar. Tam da bu sırada içinde zerre kadar insan sevgisi olamayan, acımasız bir adam, spor arabasıyla hızla yayaları deler geçer. Başka insanların hayatını önemsemeyecek kadar da bencildir. (Cumalı,2006b: s.127).

Kurt Kanı (Makedonya 1900) hikâyesinde; Sadettin, Soroviç baskınında sekiz genci kiliseden çıkarırken, gençlerden biri “*Ben suçsuzum.*” der. Suçluları ele vermedikleri için aslında suçludurlar. Onun bu bencil davranışı diğer arkadaşları tarafından tepkiyle karşılanır. (Cumalı,2010: s.110).

Sadettin, dört yıldır dağlarda yasadışı yaşar. Bir kıza âşık olana kadar nasıl duygusuz, acımasız ve bencil olduğunu fark eder. Sırf kendisi istediği için birçok kadının bedenine zorla sahip olmuştur. (Cumalı,2010: s.116).

Pis Yahudi (Yakubun Koyunları) hikâyesinde; İşgal yıllarında gerek Türklerden gerek azınlıklardan kendi menfaatinden başka bir şey düşünmeyen düşük kalitede insanlar çıkmıştır. İşgal kuvvetlerinin yanında, vatani düşünmeden yer almışlardır. (Cumalı,1984: s.15).

Revizyonist (Revizyonist) hikâyesinde; Tito, belediye başkanı olduğunda odası dolup taşıyordu. Her gelen de başkana yalakalık yapıp kendi menfaati için kardeşini bile satıyordu. Bu, bencilliğin dayandığı son noktalardan biridir. (Cumalı,1979: s.14).

Yazarın eleştirdiği zengin tipler, bencillikleri ile tanınırlar. Topluma faydalı olmak için çalışmak akıllarından bile geçmez. Sadece kendi yemeleri, içmeleri, giyimleri ve malları için hırs yaparlar; yani sadece kendi menfaatlerini düşünürler. (Cumalı,1979: s.25).

Susuz Yaz (Susuz Yaz) hikâyesinde; Hasan Kocabaş, yıllardır köyün can damarı olan suyu, kendi bahçesinde tutmak için bir havuz yaptırır. Onun bahçesinin altında kalan bahçelere artık su gitmeyecektir. Onun bu bencilliği diğer çiftçiler için yıkım olur. Üstelik kendini haklı çıkarmak için bahçeye çok emek verdiğini, suyun kendi malı olduğunu, diğerlerinin de kuyu vurması gerektiğini söyler. (Cumalı,2006a: s.12).

Hasan, bahçesini basan Veli Sarı’yı öldürmüştür. Hasan’ın kardeşi Osman da ateş ettiği için suçlanır. Hasan, kardeşinin suçsuz olduğunu bilse de bencilce davranır

ve suçunu itiraf etmez. Bencilliği, kardeşi ve onun henüz on sekizindeki hamile eşinden bile baskındır. (Cumalı,2006a: s.36).

Hasan, katil olduğu halde bir sürü gerekçe sunarak kardeşi ile anlaşır ve suçu onun üstüne yıkar. Bencilliği bununla da kalmaz, avukatları davayı Yargıtay'a taşırlarsa cezanın biraz daha ineceğini söylemesine rağmen, bu teklifi kabul etmez. Çünkü olay araştırıldıkça kendisinin suçlu olduğu anlaşılabilir. (Cumalı,2006a: s.46).

Hasan kardeşinin hapiste öldürüldüğü yalan haberine sessiz kalır. Çünkü böyle bir durumda kardeşinin karısı Bahar ona kalacaktır. Bir ailenin yıkılması söz konusu olsa bile Hasan bencilliğinden vazgeçmez ve Bahar'a sahip olur. (Cumalı,2006a: s.55).

Uç Minik Serçem romanında; Abla Serçe ile Abi Serçe kendilerinden birkaç gün sonra dünyaya gelen kardeşleri Minik Serçe'yi kıskanırlar. Çünkü geç gelişimi nedeniyle anneleri onunla daha çok ilgilenmektedir. Onlar ise bencillik edip tüm yiyecekleri kendileri yemek isterler. En sonunda Minik Serçe'yi yuvadan atmakta bulurlar çözümü. (Cumalı,2011: s.60).

Viran Dağlar romanında; Zülfikar Bey, Kaptan'ı vurduktan sonra nasıl bu hale geldiklerini çok düşünür. Sorunun sadece bir at olduğunu düşünmüyordu. *"Aralarına katılınca kadar en iyi nişancısıysa Kaptan'dı komutanın. Dahası nasıl olmuştu da bacak kemikleri çıkık, sağrısı çökmüş bir atı üç ayda çetenin en gösterişli bineği durumuna getirmişti? Komitacılığın yarasında yazmazdı Kaptan'ın önüne geçmek!"* Kısacası Kaptan'ın bencilliğiyle ölümüne sebep olan. (Cumalı,2007a: s.329).

Zülfikar Bey ve arkadaşları, üç aydır peşlerindeki Fransız askerinden kaçmaktadırlar. Son zamanlarda onlara yardım edenler, Fransızlar tarafından cezalandırılmaktadır. Fransız jandarmasına haber taşıyan bir hain olduğunu anlarlar ve o haini bulurlar. Adam kendini öldürmekle tehdit ettikleri için yani kendi canı için onları ele vermiştir. (Cumalı,2007a: s.409).

Fransız ordusu, dört bir yana yapıştırdığı fotoğraflı ilanla Zülfikar Bey'i aramaktadır. İlanı onlar asar, halk söker. “*Ne kadar fakir ne kadar fukara olsak yetmiş altına satmayız bir yiğidi.*” derler. Bencillik edip paranın peşine düşmezler. (Cumalı,2007a: s.448).

Zülfikar Bey'in İsmail'de çok hakkı vardır. Buna rağmen İsmail, Zülfikar Bey dağa çıkınca Fransız yanlısı Hikmet Bey'den tarafa geçer. Onun verdiği akla uyar ve yetmiş altını almak için evinde konuk olan Zülfikar Bey'i uykusunda öldürür. (Cumalı,2007a: s.464).

Yakubun Koyunları (Yakubun Koyunları) hikâyesinde; Cumalı, Yahudilerin bencillik konusunda çok ileri gittiklerine örnekler verir. Para konusunda karşıdakini hiç düşünmeyip sadece kendi çıkarlarını gözetirler. Örneğin Rusya, İsrail'e gitmek isteyen Yahudi'ye devletin yaptığı masrafı ödemek şartıyla gitme izni verince, Yahudiler ayağa kalkar. Çünkü kendilerinden para çıkacaktır. Bir Yahudi eksik gramajlı ürün sattığı için hapsi boylayınca tepki gösterirler. O, bir Yahudi olmasaydı böyle davranmayacaklardır. (Cumalı,1984: s.65).

III. 1. 6. Cimriliğin Kötülüğü

Eli sıkı, pinti insanlar paylaşmaktan uzak insanlardır. Varlıklı olup da cimriliği yüzünden başkaları ile varlığını paylaşamayanlar aslında çok fakir insanlardır, onların gönlü fakirdir. Cumalı, eserlerinde evladından bile varlığını esirgeyen kahramanlarıyla cimriliğin kötülüğüne dikkat çekmek istemiştir.

Acı Tütün romanında; Kâmil Efendi; insafsız, inatçı, pinti bir adamdır. Büyük oğlunu parasız yatılı okutmuş, bir kuruş vermemiştir fakat teğmen olduğu gün de para istemiştir. Küçük oğlunu da okutur, kasabaya gelmek için minibüse verecek bir kuruş bile göndermez. (Cumalı,2009a: s.99).

Aşk da Gezer romanında; Bülent'in çevirdiği film, Yeşilçam'ın büyük bir ortaklığı hesabıydı. Bu ortaklığın yüzde doksan sekizinin sahibi Veysi Boysan cimriliğiyle tanınır. “*Kimin olursa olsun parasının oturabildiği kadar bir bölümünün*

üstüne oturmuştu. Sırasında dayak yediği, sırasında suratına tükürüldüğü olmuştu bu yüzden.’’ (Cumalı,1975: s.67).

Viran Dağlar romanında; Rıza Bey’in içgüveysi olan damadı Orhan Bey’in *“Parası kıymetli, eli sıkıydı. Karısından geleni rahat yer, kendi gelirinin sözünü etmezdi.” (Cumalı,2007a: s.33).*

III. 1. 7. Cinsel Merak

Necati Cumalı, insanların zayıf yönlerinden olan cinsellik üzerinde özellikle durmuştur. Toplumun daha çok bastırarak sorun çözmeye çalıştığı bu konuda, aslında sorunun baskılamaktan kaynaklandığına vurgu yapmıştır. Çocukluktan başlayan cinsel merak örnekleri sunmuştur.

Kiliseler (Revizyonist) hikâyesinde; Cumalı, gezip gördüğü kiliselerle cinselliği bir bütün olarak düşünmüştür. Yatılı okuduğu lisenin yanındaki kiliseye gelen kadınlarda kızlarda hep bir cinsel istek vardır ona göre. Liseli bir delikanlının cinsel merakı belki de bu bakışı kazandırmıştır. (Cumalı,1979: s.120).

Nehir İnsanları (Revizyonist) hikâyesinde; Amerika gezisini anlatan yazarın, insanların cinsel merakı dikkatini çeker. Yakın mesafedeki iki sinemadan birinin önü bomboş, diğeri ise cinsel içerikli filmler gösterildiği için, bir hayli kalabalık. (Cumalı,1979: s.144).

Viran Dağlar romanında; Zülfikar on birinde, Cemile dokuzundaydı. Zülfikar’ın kendilerinde misafir olduğu bir gecenin sabahında Cemile, onun yatağına gelir. Çocukça bir oyunla birbirlerini severler. (Cumalı,2007a: s.40). (s.40)

III. 1. 8. Cömertlik

Dünyanın gereği olarak kimi insan zengin kimi insan fakirdir. Önemli olan insanların gönüllerinin zengin olmasıdır. Malı az ya da çok, elindekini başkasıyla rahatlıkla paylaşmak, gönlü zengin olan cömert insanın kârıdır. Cumalı’nın eserlerinde, özellikle de Viran Dağlar’da, önemli bir eğitim değeri olarak cömertlik sıkça karşımıza çıkar.

Acı Tütün romanında; Urla insanı sıcakkanlıdır. “*Cömerttiler. Bir kahvelerini içseniz dünyalar onların olurdu.*” (Cumalı,2009a: s.190).

Aklım Arkada Kalacak (Değişik Gözle) hikâyesinde; Saim çocukluğunda Hatice Nine'den, bahçesinde yetiştirdiği marul ve soğandan aldığını hatırlar. Çocuğun da Hatice Nine'nin de gönlü boldur. Çocuk, oğlu askerde diye evden çok para koparmaya çalışır. Hatice Nine de her defasında para almak istemez, *üstelik* “*Siz kalabalıksınız. Verdiğin para da çok. Git bu kadar daha kökle.*” diye ısrar eder. (Cumalı,2009c: s.49).

Viran Dağlar romanında; Rıza Bey'in ölümünü, sığındığı kapısında öğrenen bir arkadaşı onu rahmetle yad eder. “*Kapısı uzak yakın ayırmadan her gelene açtı rahmetlinin. Kim bilir kaç yüz kişiyi ağırlamıştı bu oturdukları odada kendi gibi.*” (Cumalı,2007a: s.181).

Zülfikar Bey, etrafında yiğitliğiyle tanındığı kadar cömertliğiyle de tanınır. Gittiği her evin, her bireyine onları fazlasıyla hoşnut edecek değerli hediyeler alır. (Cumalı,2007a: s.240).

Zülfikar Bey, bir şehit eşinin Donanma Derneği'ne bağışladığı dürbünün açık artırma ile satışındadır. Büyük paralarla aldığı dürbünü kendine yakışır bir cömertlikle: “*O dürbün şehit Feridun Bey'in yadigarıdır. Benden çok, muhterem zevcesine yakışır.*” diyerek şehidin eşine iade edilmesini rica eder. (Cumalı,2007a: s.287).

III. 1. 9. Çalışkanlık

Çalışkanlık; tembellikten uzak, etkin bir yaşam sümek için gayret etmektir. Böyle bir yaşama azmi olamayan tembel insanların aksine, çalışkan insanlar hem daha sağlıklı hem de daha mutlu bir hayat sürerler. Yazarın eserlerinde çalışkanlığı özendirici ifadeler vardır.

Dağlı ile Muharrem (Susuz Yaz) hikâyesinde; Dağlı çalışkan, harama yönelmeyen, onurlu bir adamdır. Muharrem, kendinden aldığı haraçla yetinmeyip daha fazlasını istediğinde ona nasırlı ellerini gösterip: “*Ben haram yemedim. üç beş*

kuruşumu bir bir bunlarla topladım.” der. Muharrem ise hiç çalışmadan onun bunun emeğine konma derindedir. (Cumalı,2006a: s.151).

Denize Bakıyorum (Değişik Gözle) hikâyesinde; Ailesi, yargıç ya da avukat olmasını istediği için hukuk okumaya çalışan bir genci anlatır Cumalı. Ailesinin gençten tek isteği okumasıdır, başka hiçbir iş güç beklemezler ondan. Genç artık sıkılmış fakat onların hayallerini suya düşürmemek için çalışmaya çok gayret eder. (Cumalı,2009c: s.83).

Eli'nin Evinde/Göç (Yakubun Koyunları) hikâyesinde; Eli ile birlikte doksan altı Türkiye göçmeni Yahudi'ye büyük bir arazi verilir fakat arazi ya kayalık ya kumdandır. Öyle bir çalışırlar ki bu arazi evleri, ekmek tekneleri, kısacası hayatları olur. (Cumalı,1984: s.113).

Emekçinin Dönüşü (Yakubun Koyunları) hikâyesinde; İsrail toprakları, çöl ortasında ve verimsizdir fakat insanlar büyük bir azimle çalışmışlar, arazileri yeşertmiş ve iri meyveler elde etmeye başlamışlardır. Sulama sorununa da güzel bir çözüm bulmuşlardır. Birçok çözüm deneye deneye, çalışa çalışa sulama borularını toprağın kırk santimetre altına döşemeyi akıl ederler. Böylece güneşin suyu, kurutmasından ve yüzeydeki susuz toprağın suyu hemen emmesinden kurtulurlar. (Cumalı,1984: s.24).

Eskiyen Adam (Yakubun Koyunları) hikâyesinde; David, savaşta ve sonrasında yapılan fedakârlıkları hatırlar. Özellikle de Kibutzlardaki İsraililerin büyük çalışkanlıkları ile çölün ortasında portakal, muz bahçelerinin nasıl oluşturulduğunu anlatır. Bir köy görünümündeki Tel-Aviv'in kısa sürede, çalışkanlıkları sayesinde nasıl da lüks bir şehir haline geldiğini hatırlar. (Cumalı,1984: s.105).

Kibutzların Bekçileri (Yakubun Koyunları) hikâyesinde; İsrail'de “kibutz” adı verilen kuruluşlardaki gözlemlerini paylaşır yazar. Bomboş, kurak, taşlı bir araziye küçük bir devlet haline getirmeyi çalışkanlıklarına borçludurlar. Ağaçları, kümesleri, otelleri, okulları, doğumevi ve bakım evleri ile kendi kendine yeten bir devlet. (Cumalı,1984: s.39).

Prenses Elizabeth’e Ne Gönderinler? (Yalnız Kadın) hikâyesi biraz hiciv amaçlıdır. Yıllarca aynı kısır döngüde yaşayan memurların boş işlerle vakit öldürdüğüne dikkat çekmek istemiştir. Azimle kendi işlerinde çalışsalar ülke olarak belki de daha iyi yerlerde olabilirdik. Üç bayan memur, kendi işlerinden çok Prenses Elizabeth’e düğün hediyesi olarak ne göndereceklerini düşünürler. (Cumalı,2006b: s.88).

Selim’i Anarım (Susuz Yaz) hikâyesinde; Selim harabeden oluşan bir ev ve bir bataklığa dönmüş tarlayı dışından tırnağından artırarak alır. “Kötü” denilince ilk akla gelen evi ve tarlasını karısı ile beraber çalışa çalışa güllük gülistanlık ederler. Artık en iyi, en güzel diye işaret edilir onların yerleri. Para için de değil, huyu böyledir, çalışmadan duramaz. (Cumalı,2006a: s.166).

Yağmurlarla Topraklar romanında; Avukatların ününün kötü olduğu kasabasında avukatlık yapıyordu Nihat. “*O ise aldığı davalara yürekte kaptırıyordu kendini.*” (Cumalı,2007b: s.57).

Kasabanın doktoru Akif Bey, işinin ehli bir doktordur. “*Çalışkandı. Köy köy dolaşır dururdu. Kendisinde önce başlayan sıtma savaşını hızlandırmış, neredeyse sıtmanın kökünü kazımişti yörede.*” (Cumalı,2007b: s.58).

III. 1. 10. Doğa Sevgisi

Yazar, zaman zaman insanla doğayı buluşturur eserlerinde. “Uç Minik Serçem” doğanın ön planda olduğu bir çocuk romanıdır.

Aksinin Biri (Susuz Yaz) hikâyesinde; Keresteci Sedat, kendisine kesme hakkı verilmemiş ormanı kestirir. Kolcu Turhan da menfaatleri karşılığında buna izin verir. Onların çıkarları, tüm insanların hakkı olan doğadan daha ön plandadır. (Cumalı,2006a: s.220).

Cennet Yeryüzündedir (Yalnız Kadın/Kente İnen Kaplanlar) hikâyesinde; Hikâyenin isminde gizli olan doğa sevgisi, hikâyenin kahramanını oradan oraya sürükler. Türkiye’de ve Dünya’da doğal güzelliği olan birçok yeri gezmiştir. Büyüdüğü Ege kasabasını şöyle anlatır: “*Kırlarının ucu, her iniş yokuşta değişen*

görüntülerle ne yana yürürseniz deniz çıkardı. Takımadaları vardı karşısında. Bağlık bahçelikti... Üzümü eşsizdi. Bademlerinin cevizlerinin, tadı başkaydı.” (Cumalı,2006b: s.196).

Dost Bahçe (Yalnız Kadın/Kente İnen Kaplanlar) hikâyesinde; Anne oğul, taşındıkları evin komşu bahçesini hayranlıkla izlerler. Her ağaçtan, Her çiçekten, her hayvandan birbirlerine haber verirler. Evlatları gibi gözleyip değişimleri takip ederler. Baharın gelmesiyle bütün kaygıları son bulur. (Cumalı,2006b: s.156).

Kardeş Toprak (Revizyonist) hikâyesinde; Yunanistan gezisini anlatan Cumalı, bu topraklarda hiç de yabancılık çekmez. Yazarın doğa sevgisi, gözlemlerinde de öncelikle doğa ile ilgilenmesini sağlamıştır. Geçtiği yolun etrafındaki çiçekleri, ağaçları kokusuyla, rengiyle ve hissettirdikleriyle anlatır. Bazen binalara olan tepkisini dile getirir. (Cumalı,1979: s.188).

Karşiki Tarla (Değişik Gözle) hikâyesinde; Tedavi için yattıkları odadan izledikleri tarla için endişelenen üç hastanın doğa sevgisini görürüz. Çiftçini tarlayı ekmek için biraz geç kalması onları, özellikle de çiftçilikten anlayan Dursun Gür’ü endişelendirir. Dursun: *“Bir karış sürülmedik, işe yarar toprak görsem, içimden gidip sürmek gelir. Ekinlerin erdiğini görsem biçmek, fidan görsem sulamak.”* (Cumalı,2009c: s.105).

Kayalar Rehberim (Revizyonist) hikâyesinde; Cumalı ve eşine Kayalar’ı gezdiren ihtiyar, çoluk çocuğa kanıp bahçesini kat karşılığında vermekten duyduğu pişmanlığı anlatır. Artık mutlu değildir, çünkü tavukları, çiçekleri, ağaçları artık yoktur. En çok özlediği de dibinde çokça oturduğu çitlembik ağacıdır. *“Zenginliğim o ağacımdı benim.”* diyerek ağacına olan sevgisini anlatır. (Cumalı,1979: s.204).

Selim’i Anarım (Susuz Yaz) hikâyesinde; Selim elinde bir demet rengarenk çiçeklerle içeri girer. Onları özenle vazoya yerleştirir ve açıklaması çok can alıcıdır: *“Bir adam çiçek, hayvan sevmedi mi at öylesini...”* (Cumalı,2006a: s.269).

Uç Minik Serçem romanında; Sütçü' nün evinin etrafındaki bahçeler teker teker satılır, yüksek binalar yapılır. “*Çevrelerinde kesilen her ağaç, yıkılan her dam, Sonçiçek'in babasını günlerce üzerdi.*” (Cumalı,2011: s.26).

III. 1. 11. Dürüst ve Açık Sözlü Olmak

İnsanlığın ayırıcı özelliklerinin başında dürüst olmak gelir. Kendine ve çevresine dürüst olan kişi, doğal olarak açık sözlü olur. Böyle insanlar toplumun güvendiği, sevilen insanlardır. Özellikle “*Viran Dağlar*” bu kavramın okuyucuya verildiği bir eserdir.

Aktör (Susuz Yaz) hikâyesinde; Kasabadaki gösterisinden sonra yatağına giren Aktör, haklarında atıp tuttuğu sanatçılarla tek tek yüzleşir. Onlar için söylediği her kötü söz aslında kendisini anlatmaktadır. Gençlere olduğunun tam tersi görünmeye çalışır. Hatta söylediği kişi kendisi bile değildir. Yıllardır ünlü bir aktöre benzerliğini kullanmaktadır. Kendisine de gençlere de dürüst davranmamıştır. (Cumalı,2006a: s.205).

Öç (Susuz Yaz) hikâyesinde; Hacer, annesinin dereye çamaşır yıkamaya gideceği gün Şerif Ali'ye kaçmayı planlar. O gün, tütüne şeker kığı karıştırarak içer ve hastalanır. Böylece çamaşıra gitmekten kurtulur. Hem ailesinin uygun görmediği birine kaçması hem de hastalık uydurması Hacer'in hiç de dürüst olmadığını gösterir. (Cumalı,2006a: s.77).

Susuz Yaz (Susuz Yaz) hikâyesinde; Haksızlığa uğrayan Veli ve arkadaşları bir dava vekiline başvururlar. Bu vekilin hâkimlerle ilgili görüşü, onların hiç dürüst davranmadıkları yönündedir. “*Hatta bir dediği bir dediğini tutmayan, günü gününe uymayan, delilleri, kanının ısındığına başka, gözünün tutmadığına başka türlü yorumlayan, uygulayan hakimler görmüştü.*” (Cumalı,2006a: s.20).

Acı Tütün romanında; Çok düşük açıklanan tütün fiyatları ekicileri mahveder. Yusuf: “*Yakarım tütünleri!*” diye tepki gösterir. Dargın olduğu komşusu Muharrem, bu sözü öfkeyle söylediğini düşünenlere “*Yakar o! Sözüünü yerine*

getirir.” der. “*Dargın değil misin ona?*” diyene ise “*Doğruyu söylemeyeyim mi?*” der. (Cumalı,2009a: s.149).

Aşk da Gezer romanında; Özer “*Çapkındı, uçarıydı, içkiye, kadınlara düşküdü ama işine düşkünlüğü ile karşılaştırılınca, bütün bu düşkünlükleri unuttururdu kendisini tanıyanlara.*” On iki yıllık aktörlük hayatında hastalık dahil hiçbir bahaneyle provaya bile geç gelmemiş, verilen saatten hep, çok önce gelmiştir işine. (Cumalı,1975: s.115).

Haluk; ünü, parayı kötüye kullandığının az çok farkındadır. “*Eksilerini içinden içinden duysa bile çevresine karşı kabullenmeye yanaşmıyor, bu türlü saçma bir gururla, çevresindekileri aldatmaya çalıştığı ölçüde kendini de aldatmak da diretiyordu.*” (Cumalı,1975: s.317).

Rıfat, fakir bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelir. İzmir’i kısa sürede çözer. Zengin olabilmek için tek sermayesi cinsel gücüdür. İki üç zengin karısına jigololuk yaparak, zengin bir dula takılarak başlar işe. Onlardan edindiği para ile ticaret yapar. Sevgi’ye karşı da dürüst değildir. Onu çok sevdiği için onunla evlenmek istediğini söylese de bu, evlilikle İzmir’in gösteriş düşkünü kent soylularının gözünde değerinin artacağı düşüncesindedir. (Cumalı,1975: s.324).

Rıfat, para ve şöhret için yaşayanlardandır. Sevgi ile bile bunun için evlenmek ister. Sevgi onun nasıl bir iş yaptığını bir türlü öğrenemez. Bir sabah gazeteden öğrenir ne iş yaptığını: Kaçakçılık. Sigara, silah ve mermi kaçakçılığı. Bu işle beraber, turistik site karşılığı dolandırıcılık yaptığı da ortaya çıkar. (Cumalı,1975: s.327).

Ben İran’dayken (Revizyonist) hikâyesinde; Festival için gittiği Şiraz’da hiçbir etkinliğe katılmayan Fransız bir yazar, İran’ın iç sorunu olan bir olaya müdahil olur. Bir yüzbaşıyı öldürüp bir eri yaralamaktan idama mahkûm olan teröristin cezasının müebbet hapse çevrilmesi için İran Şahına mektup yazar. Hâlbuki kendi ülkesinde bu suç işlense cezası direk giyotindir. Bu teklifi yapabilmesi için önce kendi ülkesinde idamın olmaması gerekir. Yazar dürüst davranmamıştır. (Cumalı,1979: s.174).

Çarmıhını Yüklenen (Revizyonist) hikâyesinde; Otuz üç yaşında Naziler tarafından kurşuna dizilen eşi için düzenlenen müzede, karısı yirmi beş yıldır şairi anlatır ziyaretçilere. Artık ruhunu kaybeden bu hikâyeye dram katılması, yazarı rahatsız eder. Son şiirlerini tırnağı yardımı ile kanıyla yazdığını söyler karısı. Oysa şiirler, duvardadır ve kalemle kâğıda yazılmıştır. Kadının dürüst olmamasını yadırgar. (Cumalı,1979: s.68).

İsrail’i Düşündüm (Yakubun Koyunları) hikâyesinde; Kahraman, Yahudi bir kıza âşık olduğunu söylerken dürüst davranır. Açık sözlülükle “*Yahudi olduğu için seçmiştim kızı.*” diyerek itirafta bulunur. (Cumalı,1984: s.12).

Bir Yahudi genç, çok bilinçli ve kültürlü olmasına rağmen, Hitler’i savunur. Yahudileri diri diri yakan Hitler’i... Biraz düşününce, borsada komisyonculuk yaptığı ve borsanın ileri gelenleriyle eş düşüncede olma çabasıyla böyle davrandığı anlaşılır. Aslında düşündüğü farklı, söylediği farklıdır. İşinde rahat davranmak için dürüst olmaz. (Cumalı,1984: s.13).

Kibutzların Bekçileri (Yakubun Koyunları) hikâyesinde; Cumalı ve eşine kibutzu gezdiren Şlomo, makineli tüfeğin yanına geldiklerinde, misafirleri dışardan bile olsa, orada herkesin askeri eğitim aldığını belirterek açık sözlü davranır. (Cumalı,1984: s.44).

Evimiz (Makedonya 1900) hikâyesinde; Yazarın babası, evlerinin harem bölümünde taburdan bir grup subayla çok sık görüşür. Bunlar dürüst, güvenilir insanlardır. “*Bir dediklerinden bir daha dönmeyeceklerine ilk görüşte inandırıldıkları karşılıklarındakilerini.*” (Cumalı,2010: s.13).

Mavi Tencere (Makedonya 1900) hikâyesinde; Vasil ve Panayot, komşularının avlularındaki mavi tencerenin içinde ne olduğunu çok merak ederler. Ona diğerinden önce sahip olmak için çok çalışırlar fakat yapamazlar. Ev sahipleri gelince de onu elde etmek için yarışanlar kendileri değilmiş gibi, tencereyi korumak için uyku bile uyumadıklarını söylerler, dürüst davranamazlar. (Cumalı,2010: s.152).

Öç (Susuz Yaz) hikâyesinde; Şerif Ali ile Hacer'in birbirlerinde gönlü vardır fakat aralarındaki kırgınlık yüzünden ikisi de birbirlerinden vazgeçmiş gibi davranıp naz ederler. Dürüstçe birbirleriyle konuşmadıkları için hem zaman kaybederler, hem de birbirlerini. Sevgi yerini nefrete, intikam duygusuna bırakmaya başlar. (Cumalı,2006a: s.80).

Pis Yahudi (Yakubun Koyunları) hikâyesinde; Çocuklar, gençler büyüklerinden dinleye dinleye Yahudilere düşman olmuşlardır. İstanbul'a gelen işgalci güçlerle iş birliği yaptıkları içindir düşmanlıkları. Bunları söyleyen gençlerin babaları hep küçük işletmeleri olanlardır. Kendileri de parayı bırakıp Kurtuluş Savaşı'na katılmışlar, birçok zengin Türk ve Müslüman da Yahudiler gibi işgal güçlerini sevinçle karşılamışlardır. Dürüst davranmayarak sadece Yahudileri suçlamaya devam ederler. (Cumalı,1984: s.14).

Revizyonist (Revizyonist) hikâyesinde; Belediye başkanı olup da Yazı İşleri Müdürü'nü tanıyan Tito, dürüst olur ve yıllardır kalıplaşan "*Marksistler dışındakiler yapıcı değildirler.*" fikrinin doğru olmadığını görür. Ayrıca Yazı İşleri Müdürü hakkında yakıştırılanların, adamın dürüstlüğünden olduğunu fark eder. Kanunsuz işe yanaşmadığı için kötülenir. (Cumalı,1979: s.17).

Sanatçı bazı siyasetçileri eleştirirken dürüst olmadıklarından, olduklarından farklı görünmeye çalıştıklarından yakını. Bu siyasetçiler kentsoylulara durmadan sövüp sayarlar, hâlbuki kendileri de kentsoylu sınıfının zengin çocuklarıdır. (Cumalı,1979: s.22).

Raşid ile Donna (Yakubun Koyunları) hikâyesinde; İsrail'de bir Şabat günüdür. Yom Kipura yakın özellikleri olan dini bir gündür. Kendine göre kuralları vardır. O gün ateş yakılır, paraya dokunmak yasaktır. Otel sahibi, otelden ayrılmak isteyen müşterinin hesabını almayı önce kabul etmez. Sonra kimse görmeden hesabı görür. İnanıldığı şey ile davranışı birbirini tutmaz, dürüst değildir. (Cumalı,1984: s.36).

Susuz Yaz (Susuz Yaz) hikâyesinde; Hasan, bahçelerini basan Veli Sarı'yı öldürür. Kendisi gibi ateş açan kardeşi Osman da zanlı olduğu için kendisiyle birlikte

hapse girer fakat Hasan, dürüst davranıp katilin kendisi olduğunu itiraf etmez. Bencillik edip hesap kitap yapar ve kendinin dışarda olması gerektiğine hükmeder. (Cumalı,2006a: s.36).

Şahbanu (Revizyonist) hikâyesinde; Yazarın Şiraz'da tanıştığı bir genç, Şahbanu'yu eleştirir ve ilerici görünmeye çalışır. Fakat sözleri ile davranışları tutarsızdır, genç dürüst değildir. Çünkü yazar sonradan gencin varlıklı bir dulun aşığı olarak Şiraz'a geldiğini öğrenir. (Cumalı,1979: s.184).

Viran Dağlar romanında; Zülfikar Bey, kendini iyi tanıyan, mert bir adamdır. Fransızlar, İstanbul'dan haber taşıdığını öğrenir, peşindedirler. Yakup Ağa'ya kararını şöyle açıklar: "*İnsanız, kendimizi nereye kadar ölçtükse oraya kadar tanırız. Diri ele geçmem dersem bilirim ki geçmem.*" (Cumalı,2007a: s.25).

Rıza Bey, hiç sevmediği damadı Orhan Bey'den dolayı torunu Hikmet'i de sevmemektedir. Bu durumun kızını üzdüğünü bilse, kızının üzdüğüne kendisi üzülse de bir kez bile Hikmet'i kucağına alıp sevmemiştir. İçinden gelmemektedir torununu sevmek. İçinden geldiği gibi dürüst davranmaktadır. (Cumalı,2007a: s.34).

Terzi Halit, çok farklı çevrelerin insanları olmalarına rağmen Zülfikar ile Mustafa'yı çok sever, onları ağa çocukları oldukları için suçlamaz. "*İlkin çok açık yürekliydiler. İnanırları insanlara bağlılıklarında çocuk kalmış bir yanları vardı. Cesaretleri, cömertlikleri, dürüstlükleri, sevecenlikleriyle aklanıyorlardı...*"(Cumalı,2007a: s.104).

Süleyman Kaptan'ın "*Başkalarının delilik sayacağı derecede dürüst davranışları tok sözlülüğü yüzünden 'Mecnun' takmışlardı adını.*" Tavşan avında olduğu bir gün yanlışlıkla üç dört sap ekin çiğner sağ ayağıyla. Bölgede ekin çiğnemek ağır günah sayıldığı için, sağ ayağını cezalandırır. Bir yıl çorapsız, ayakkabısız gezdirir. (Cumalı,2007a: s.193).

İsmail, Zülfikar Bey'in onca iyiliğine rağmen onunla gönüllü asker olarak gitmeyecektir fakat bunu açıkça söylememiş, onları oyalamıştır. Zülfikar Bey ise geleceğinden umutlu, hâlâ gerisine bakıp durur. Bazıları ona güvenilmeyeceğini

söyleyince, İsmail'in en yakın arkadaşı Cafer'e sorar. Cafer çok dürüst davranır: *"Bana sorma! (...) Burada olsa söylerim doğru mu değil mi! Arkasından söz etmem!"* (Cumalı,2007a: s.195).

Zülfikar Bey'in günlerdir sıkıntılı olduğunu gören annesi Saliha Hanım, onunla açık açık konuşur. Bilinmemesi gerektiği halde görüştüğü Yakup Ağa'nın bilindiğini ve dikkatli olması gerektiğini söyler. Ayrıca Yakup Ağa'nın kızlarından birine sevdalandığını hissettiğini söyleyerek onu uyarır. (Cumalı,2007a: s.242).

Zülfikar Bey, tutuklandıktan sonra ilk sorgusundadır. Yargıç üst üste sorular sorarken Fransız askerlerini neden öldürdüğünü sorar. Zülfikar Bey karşılık vermez, sonra cevap vermek istediğini söyler. Yargıç ısrarcı olunca benden günah gitti, diye düşünerek anlatır: *"Siz de mecbur değildiniz!"* (...) *"Ben topumla tüfeğimle Fransa'ya gelecek olsaydım, çok iyi biliyorum ki siz de benim yaptığım gibi yapacaktınız!.."* diyerek dürüstçe anlatır. (Cumalı,2007a: s.375).

Yağmurlarla Topraklar romanında; Şevket Kozan, ailesiyle siyaset tartışırken dürüstlükten taviz vermediğini şöyle açıklar: *"Ben haram sokmadım evime. Haram lokma yedirmedim çocuklarıma! Kesemi doldurmak için düşmedim Demokratların önüne."* (Cumalı,2007b: s.135).

Yakubun Koyunları (Yakubun Koyunları) hikâyesinde; İsraililerin bir savaşta, boş tenekelerle nasıl gürültü çıkarıp Arapları korkutarak onların mallarını yağmaladıklarını anlatılır. Cumalı sonrasında Nazilerin Yahudilere yaptığına üzülen insanların, dürüst davranmayarak neden Filistin halkına üzülmeyi sorgular. (Cumalı,1984: s.63).

Yazar, İsrail halkının dürüst olmadığı bir konu üzerinde daha durur. İki bin yıl öncesinde kendilerinin olan, fakat kaybettikleri topraklar üzerinde hak iddia ederler. O halde onlardan önce ve sonra o topraklara sahip olan tüm milletler hak iddia edebilir. İsrail halkı buna ihtimal dahi vermez. Üstelik kendi inançlarına göre toprak mülkiyeti yoktur. (Cumalı,1984: s.63).

İsrail devleti kurulduğunda, diğer ülkelerden göçü Siyonistler düzenlerler. Hep de beş parasız, garip Yahudileri gönderirler. Dürüst davranmazlar, diğer ülkelerde makam, mevki ve bol para edinen Yahudilerin düzenlerini bozmazlar. Onlara hep bir kılıf uydururlar. (Cumalı,1984: s.62).

Zeliş romanında; Bekir, Zeliş'in gönlünü etmek için Bohçacı Sümbül'ü sık sık onlara gönderir. Aklınca allı morlu ipeklerle Zeliş'in gönlünü çalacaktır. Zeliş bunu anlar anlamaz: *“Yeter yorulduğün Sümbül kadın! Misafir gibi oturacaksan otur! Oturmazsan hadi geldiğün yere! Üç arşın basmayla satılacak gönül yok bende. Boş yere zahmet etme!”* der. (Cumalı,2009b: s.135).

III. 1. 12. Eğitimin Önemi

Cehaletin en büyük düşmanı olan eğitim, çalışmamızı da yakından ilgilendirmektedir. Çocuk eğitiminin önemli adımlarından biri çocuğun okula gitmesidir. Cumalı belki de kendi hayatından yola çıkarak, yengesi okuyabilmesi için onu yanında götürmüştü, çocuğunu okula gönderebilmek için uğraşan aileleri anlatır.

Aklım Arkada Kalacak (Değişik Gözle) hikâyesinde; Kahramanın komşusu Nuri, hiç eğitim almadığı için okuma yazma bilmemektedir. Ne acıdır ki savaş yıllarıdır ve Nuri gazete bile okuyamadığı için haberleri hikâyenin kahramanından almaya çalışır. (Cumalı,2009c: s.42).

Ben İrandayken (Revizyonist) hikâyesinde; İran'da sorunlara geçici bir çözüm olarak daha çok ölüm cezası görülmüştür, fakat şiddetin durması ve sürekli bir barışın yerleşmesi sadece uzun yıllar verilecek eğitime bağlıdır. (Cumalı,1979: s.170).

Eli'nin Evinde/Göç (Yakubun Koyunları) hikâyesinde; Muhasebeci Sandaris, İsrail'e doğru yola çıkan gemideki umutsuz yolculara moral vermeye çalışır. Herkes kendi işini bırakıp çiftçilik yapacaktır. Yapamam, diyenlere eğitim alarak bu sorunu çözebileceklerini söyler. *“Kursu var, kitabı var.”* diyerek öğrenilmeyecek şeyin olmadığını hatırlatır. (Cumalı,1984: s.111).

Görüşme (Değişik Gözle) hikâyesinde; Hastanede tedavi gören adam, ziyaretine gelen ve zor durumda kalan karısına güzel sözler söylemek ister fakat pek beceremez. Bu durumu da eğitimle ilişkilendirerek okumuş olsaydım...” der. (Cumalı,2009c: s.114).

Kibutzların Bekçileri (Yakubun Koyunları) hikâyesinde; Yazarın gezdiği kibutzlarda, çocuklar kademe kademe eğitilir. Anne-babalarına çok yakın tutulmazlar, güçlü olsunlar diye. Çocukların liseyi okuyup okumamasına yönetim kurulu karar verir fakat eğitime önem verdikleri için gelecek vadeden çocuklar liseye gönderilir. Eğitime önem verdiklerinin bir göstergesi de çocuklar, hafta içi, okul varken asla çalıştırılmazlar. (Cumalı,1984: s.44).

Revizyonist (Revizyonist) hikâyesinde; Tito, ilkokuldan sonra yaptığı marangoz çıraklığında ustasından, sonra da dağlar da beş yıl toplumbilim profesörü hocasından gayri resmi eğitim alır. Bu eğitimler onu, yaşından erken olgunlaştırır ve belediye başkanlığına kadar taşır. (Cumalı,1979: s.8).

Yugoslavya’da sosyalizmi yerleştirmeye çalışanlar, özellikle de sanat eğitiminden çok faydalanırlar. Çünkü insanı, insan yapan değerler, sanat eğitimi ile verilebilir. Sosyalizmi uygulayacak olanların sanat eğitiminden geçmesine özellikle dikkat ederler. (Cumalı,1979: s.39).

Şahbanu (Revizyonist) hikâyesinde; Şahbanu ile sohbet edenlerden biri Tahran Konservatuvarında öğretmendir. Ciddi bir eğitim almış, yüksek öğrenimini de Paris’te tamamlamıştır. Bu sayede İran’ın önde gelen sanatçıları arasında sayılmayı başarmış, Şahbanu ile sohbet etme şansı yakalamıştır. Şahbanu da eğitimini Paris’te tamamlamıştır. Aldığı eğitimler onda eşsiz bir sanat zevki oluşturmuştur. (Cumalı,1979: s.185).

Tamada (Revizyonist) hikâyesinde; Şair Abaşıze’nin bütün çocukları, gelinleri ve damatları aldıkları eğitimle güzel mevkilere gelmeyi başarmışlardır. Ayrıca Abaşıze’nin çocuklarına verdiği eğitimle, onlar nerede nasıl davranacaklarını öğrenmişlerdir. Avrupa gençliği gibi buhranlara sürüklenmemişlerdir. (Cumalı,1979: s.116).

Uçak (Makedonya 1900) hikâyesinde; Florina Müslümanları, çocukları için kasabadaki imkânları yeterli görür, eğitimine devam etmesi için dışarıya çocuk göndermeyi hoş karşılamazlar. Çünkü eğitim almanın ne kadar önemli olduğunu fark etmezler. Onlar için eğitim almaktan daha çok, çocuklarının yanlarında kalması önemlidir. Çocuklarını dışarıya okumaya gönderenleri de kendilerine küfretmiş sayarlar. (Cumalı,2010: s.153).

Viran Dağlar romanında; Makedonya zor günler geçirmektedir. Savaş vardır. Bu topraklar Osmanlı'dan kopmak üzeredir. Bu ortamda bile Rıza Bey, bir ağa olmasına rağmen oğlu Zülfikar'ı okuması için Selanik'e gönderir. (Cumalı,2007a: s.47).

Rıza Bey, Selanik'e okumaya götürdüğü Zülfikar'a eğitim almasının önemini şöyle açıklar: *“Devlet kapısında aylığa girecek değilsin! Çok şükür malımız, kimsenin kazancında gözün kalmayacak gibi yaşatır seni. Ama devir değişti. Cahil sözü bozuk para gibi. Düştüğü yerden eğilip alan yok! Bizim elimize bakanlar hep okuyorlar. Rumlar, Sırlar, Bulgarlar okuyor, avukat oluyor, doktor oluyor, mühendis, öğretmen oluyorlar. Okudukça bizden güçlü duruma geçiyorlar. Onlar bize muhtaç iken biz onlara muhtaç duruma düşüyoruz.”* (Cumalı,2007a: s.52).

III. 1. 13. Farklı Bakış Açıklarına Sahip Olmak

Olay, durum ya da kişilere her zaman ve herkesin baktığı gibi bakmak, sığ bir bakış açısıdır. Farklı bakmayı başaran kişiler, sorunlara çabuk çözüm bulurlar. Böylece daha mutlu olurlar. Cumalı, bunu başaran kahramanları kurgulama da oldukça başarılı olur.

Halk Neyi Sever? (Yalnız Kadın/Kente İnen Kaplanlar) hikâyesinde; Öykü yazarı olan kahramanın annesi ve kardeşi hayata farklı bir pencereden bakarlar. Ona da böyle farklı bakmayı teklif ederler. Genç kız öyküleri yazacağına; her ün önünden gelip geçtiği, işçileriyle selamlaştığı zeytinyağı fabrikasının işçilerini konu edinebilirdi. Fakat o, hiç bu açıdan bakmadığı için teklif ona çok şaşırtıcı gelir. (Cumalı,2006b: s.163).

İsrail Evi (Yakubun Koyunları) hikâyesinde; Yazar memleketten ayrılma konusuna, bizim bakış açımız ile bir Yahudi'nin bakış açısını karşılaştırır. Biz memleketten çıkmada çok zorlanırsak, çıksak da küçük hesaplarla, ezileceğimizi bile bile çıkarız. Arkamızda da iki gözü iki çeşme anne-baba bırakırız. Yahudi'nin üç evladının üçü de dünyanın başka köşelerindedir; fakat o yas tutmaz, dirayetlidir. Giden de çok kolay uyum sağlar, sanki tüm dünya onundur. (Cumalı,1984: s.50).

Pis Yahudi (Yakubun Koyunları) hikâyesinde; Yazar, hikâyenin başında insanların sorgulamadan, büyüklerden duyduklarına inanmalarından yakınır. Hatta görmediği şeyi artık görmüş gibi anlatır insanlar. Çocukluğunda böyle böyle edindiği kanılar altmışına, yetmişine gelse de değişmez. Yani bu insan, farklı gözle bakma yeteneğini kaybetmiştir. (Cumalı,1984: s.14).

Stalin Üstüne Bir Konuşma (Revizyonist) hikâyesinde; Cumalı, Stalin'in kahramanlaştırılmasına da yerden yere vurulmasına da farklı açılardan yaklaşır. Ülkeyi kalkındırdığı için ve fakir edebiyatı yaparak kahramanlaştıranları anlamamıştır. Stalin'in şiddetle bağdaştırılanlar da ölümünden hemen sonra onun adını silmek için her türlü çabayı göstermişlerdir. Hâlbuki Stalin iç dünyasında neler yaşatmış, ne kadar üzülmüştür. Hem her devrim, ister istemez kan gerektirir. (Cumalı,1979: s.110).

Susuz Yaz (Susuz Yaz) hikâyesinde; Osman, ağabeyi Hasan'dan farklı düşünmektedir su konusunda. Ağabeyi kendi topraklarından çıktığı için suyu kimseye vermez. Osman ise diğerleri zor durumda kaldığı için üzülür ve ortak mal olan suyu herkese vermek ister. (Cumalı,2006a: s.24).

Viran Dağlar romanında; Cumalı, eserinde zaman zaman bir konudan yola çıkarak denemeler yazmıştır adeta. Zülfikar'ın evine az uğramasından yola çıkarak bunun bilgi edinmenin bir yolu olduğu sonucuna varır. Okuldaki eğitim yetersiz. Asıl yaşamdır insana öğreten. Bunun için farklı insanlar, farklı yerler tanımak gerekir. Yani Zülfikar'ın evine az uğramasına çok farklı bir açıdan bakar. (Cumalı,2007a: s.123).

III. 1. 14. Fedakârlık

Kişinin değer verdiği varlıklar için kendi menfaatinden vazgeçip birçok sıkıntıya, güçlüğe dayanmaya çalışması yani özveride bulunabilmesidir.

Annemin Yüzü (Yalnız Kadın/Kente İnen Kaplanlar) hikâyesinde; Hikâye kahramanının annesi tam bir Anadolu kadınıdır. Bir dakikasını bile boş geçirmez. Kendini, evi ve çocukları için feda etmiştir. Varlıkta, yoklukta her zaman gülümseyen, sofrası hep dolu olan, bahçesini ekip diken, gece bile çocuklarını dinleyip duran fedakâr bir annedir. *“Her Allah’ın günü, temizlik, yemek, çamaşır, söküük, kopuk, bir yığın işle uğraşır, yakınmak nedir bilmezdi.”* (Cumalı,2006b: s.153).

Arif Kaptan ile Oğlu (Makedonya 1900) hikâyesinde; jandarmaların elinden kaçan Arif Kaptan ile oğlu İsmail, kendilerini tehlikeye atarak vatan için fedakârlık gösterirler. Kurtuluş Savaşı’nda çok insana yardım ederler. İzmir’in kurtuluşunda yer alırlar. (Cumalı,2010: s.143).

Bazen Bir Savcı (Makedonya 1900) hikâyesinde; Gözünü hırs bürümüş bir avuç Rum, sadece akşam yapacağı baskını düşünür. Aralarına girip yılların dostluğunu anlatan Savcı, onların olaya farklı bir açıdan bakmalarını sağlar ve baskını önler. (Cumalı,2010: s.195).

Değişmeyen Bir Yüz (Revizyonist) hikâyesinde; Ülkesine sosyalizmi yerleştirmek için uzun süre dağlarda, evsiz barksız yaşayan insanların fedakârlıkları ile ülke huzur bulmuştur. *“Ne zamana kadar bu fedakârlık, diye sormak bile saçmadır. Ne kadar gerekirse...”* (Cumalı,1979: s.52).

Denize Bakıyorum (Değişik Gözle) hikâyesinde; Ailesinin isteği ile hukuk okuyan bir gencin hikâyesidir. Ailesinin tek isteği onun okumasıdır. Bu nedenle ondan hiçbir iş beklemeyip bütün yükü kendileri yüklenerek fedakârlık ederler. (Cumalı,2009c: s.82).

Dertler (Yalnız Kadın) hikâyesinde; Sara, kimseyi kıramayan bir kadındır fakat bu huyu onun haddinden fazla fedakârlık yapmasına neden olur. İş yerinden bir

adama hayır diyemeyip onunla sinemaya giderek kendinden, gerçek ilişkisinden fedakârlık eder. Bunun da bir sınırı olmalıdır. (Cumalı,2006b: s.35).

Eskiye Adam (Yakubun Koyunları) hikâyesinde; İsrail halkı, Mısırlılarla savaşlarında çok ciddi fedakârlıklar gösterirler. Üstlerinde birer elbiseyle aylarca dolaşırlar, canlarını feda ederler. David de bu askerlerden biridir. Arkadaşı Mathan'ı ölümden kurtarır, yaralandığı yerde bırakıp gitmez, bir saat sırtında taşır. Devletin kurulması için herkes gibi o da elinden gelen fedakârlığı yapar. (Cumalı,1984: s.106).

Görüşme (Değişik Gözle) hikâyesinde; Adı verilmeyen kahramanın kocası hastanede tedavi görmektedir. Bu zor durum için kadın altın bileziklerini verir, henüz kendisine muhtaç yavrusunu komşuya bırakarak haftalık on yedi liraya işe de girmiştir. Ailesi için büyük fedakârlıklar yapmıştır. (Cumalı,2009c: s.114).

İsrail'i Düşündüm (Yakubun Koyunları) hikâyesinde; İsrail'de yaşayan Müslümanlar, İsraili arkadaşları için önemli olan Yom Kipur gününde, tıpkı onlar gibi davranıp evlerinden çıkmayarak bir fedakârlık gösterirler. (Cumalı,1984: s.6).

Yakubun Koyunları (Yakubun Koyunları) hikâyesinde; Tevrat'ta geçen bir hikâyeden yola çıkan yazar, İsrail halkını anlamaya çalışır. Bu hikâyede Yakup, sevdiği kıza ulaşmak için on dört yıl çobanlık yapmayı kabul eder. Yaptığı tek fedakârlık da bu değildir. Bunca zaman baba ocağından, memleketinden ayrı kalmıştır. Dayısı çalışmasının karşılığını vermemesine rağmen sevdiğine kavuşmak için mücadele etmiştir. (Cumalı,1984: s.56).

Acı Tütün romanında; Binnaz'la nişanlanan Ferit, kız evinin taleplerini karşılayabilmek için gece gündüz demeden çalışır. Gündüz başkasının tarlasında ırgatlık edip, geceleri kendi tarlasını sürer. (Cumalı,2009a: s.22).

Aşk da Gezer romanında; Haluk, geçmişiyile hesaplaşıp içini Gülen'e döker. Çok perişandır, zavallıdır, hastalıklı gibidir. Gülen onu iyileştirmek ister. *“Gerçekten kadın olan her kadın gibi adamaya hazırды kendini. Bu ilişki için kocasını çocuklarını*

bırakıp onunla İstanbul'a giderek onun yaşayışını düzene sokmak istiyordu.” (Cumalı,1975: s.320).

Susuz Yaz (Susuz Yaz) hikayesinde; abisinin suçunu üstlenerek hapis yatan Osman, hapisten çıktığında tüm malına hatta karısı ve çocuğuna el koyan abisinin üstüne yürür. Osman katil olmasın ve abisi onu öldürmesin diye, Osman'ın karısı Bahar, kendini feda ederek Hasan'ı öldürür. (Cumalı,2006a: s.64).

Uç Minik Serçe romanında; Bayan Serçe kuluçkadayken Bay Serçe yeri gelir kendisi yemez ona yedirir. Yumurtalardan ikisi çatlar. Artık üç can beslemelidir. Durup dinlenmeden onları beslemeye çalışır. Bay Serçe bir gün yem bulmak için yuvadan uçar bir daha da dönmez. Bayan Serçe, üç yavrusunu doyurmak için çabalar. Minik Serçe'nin diğer yavruları tarafından dışlandığını bile bile, yavrularını doyurmak için yuvadan ayrılmak zorundadır. (Cumalı,2011: s.49).

Viran Dağlar romanında; 1908'den önce gizli bir parti olan İttihat ve Terakki, 1908'den sonra tutkusunu açığa vurur. Hemen her genç ittihatçıdır Selanik'te. *“İttihatçiyim demek, vatanımı, ulusumu severim, özgürlüğüme bağlıyım, vatanım için seve seve can veririm demektir sonuç olarak.”* Vatan uğruna canlarından bile vazgeçecek kadar fedakardı ittihatçılar. (Cumalı,2007a: s.140).

Zülfikar Bey, seferberliğin ilanı ile gönüllü yazılmaya karar verir. Daha erken olduğu belirtirse de vatani yoluna canını feda edecek altmış gönüllü toplar, onlara *“Eksiklerini tamamlamaları için para dağıttı.”* (Cumalı,2007a: s.157).

Beş yüze yakın gönüllü askeriyle, çok zor şartlarda ilerleyen Resneli Niyazi, bir Türk köyünde mola verir. Köylüler komutanları evlerinde misafir etmek isterler fakat Niyazi Bey, askerlerini bırakmayacağı belirtir. Kendi rahatından fedakârlık eder. (Cumalı,2007a: s.213).

Zülfikar Bey, savaşta bacağından ciddi bir yara alır. Umudunun kesilmeye başladığı, artık kendini öldürmeyi düşündüğü bir anda komutanı Niyazi Bey, atını vererek onu kurtarır. Ardından tek başına iki saat onu ameliyat eden Doktor Şahap

Bey'in fedakârlıklarını izler. Kırk sekiz saattir hiç uyumadan gelen yaralıları kurtarmak için mücadele etmektedir. (Cumalı,2007a: s.221).

Sofia, savaşın mağdur ettiği insanlardan sadece biridir. Kalabalık bir aile iken evlerine düşen bir bomba yüzünden üç kişi kalırlar. Üzüntüden sağına inme inen babası, konuşması peltekleşen annesi ve kendisi. Anne ve babasına bakabilmek için yalnızlığı tercih etmek gibi büyük bir fedakârlık yapar Sofia. (Cumalı,2007a: s.310).

Yağmurlarla Topraklar romanında; Hüsniye, çok sevdiği Doktor Çetin'e aşkını anlatırken şöyle der: "*Çamaşırcılık eder, terzi yanında çalışır, hizmetçilik eder, hapishanede harçlıksız bırakmazdım seni...*"(Cumalı,2007b: s.286).

III. 1. 15. Hakkını Aramak

Haklı olduğu durumda sessiz kalmak, daha fazla haksızlığa uğrayacağımızın kanıtıdır. İnsan, haklı ise karşısındakine haklılığını mutlaka ifade etmelidir fakat kavga edip bağırıp çağırarak değil. Haklıyken haksız duruma düşmemek için konuşarak hakkını aramalıdır.

Acı Tütün romanında; Tüccar, alıcısı olduğu tütünlerin her balyasından bir deste güya numune alır. Mehmet Üçok tepki gösterir, her tüccar numune alsaydı tütün kalmazdı diye. Hakkını aramayı şöyle sürdürür: "*Şu gördüğün adamların hepsi ekici. Bunlardan biri yetiştirdiği tütünden bir tabaka tütün kıyıp içecek olsa sürüm sürüm süründürürler alimallah. Sen avuç avuç, demet demet tütünleri kimseye sormadan nereye götürüyorsun?*" (Cumalı,2009a: s.196).

Arif Kaptan ile Oğlu (Makedonya 1900) hikâyesinde; Mahkeme, iki Yunan askerini öldürmekle suçlanan Arif Kaptan ve Oğlu için idam cezası ister. Arif Bey, hakkını aramayı ve bu cezaya itiraz etmeyi düşünür. Çünkü kendince haklıdır. Yunan askeri üç bin civarında insanın canına kıymış, köyleri yakıp yıkmıştır. Onun evine düşen bir bomba karısını ve kızını ondan almıştır. Bu öfkeyle yola çıktığında karşısına çıkan ilk Yunan birliğine ateş açar. Böylece iki Yunan askerinin katili olmakla suçlanır. "*Savaş vardı!*" diye hakkını arar. (Cumalı,2010: s.125).

Artık Değer (Değişik Gözle) hikâyesinde; Hüseyin yıllarca çalıştığı fabrikada ciğerlerini hasta eder, tedavi görür ve patronuyla konuşmaya gider. Yıllardır çok çalışıp az kazanmıştır ve üstelik bu iş yüzünden hastalanmıştır. Artık hakkını arama zamanıdır. “Ne kadar parayı alırsam o kadar iş yaparım sana.” der ve patronun insanlığı ile işe devam eder. (Cumalı,2009c: s.143).

Eli'nin Evinde/Yahudi Olmak Güçtür (Yakubun Koyunları) hikâyesinde; Türkiye göçmeni Yahudiler, bin bir emekle kurdukları yerleşim yerine haham sokmazlar. Bu kadar zahmet çekerek kurdukları düzende laik yaşamak isterler. Haklarına sahip çıkarak, kendi tercihleriyle yönetirler şehirlerini. (Cumalı,1984: s.118).

Kaatil (Susuz Yaz) hikâyesinde; Abdi, küçük yaşta kötü niyetli insanların elinde oyuncak olur. Yaşı biraz ilerlediğinde insan gibi yaşama hakkını aramaya, kendini kimseye kullandırmamaya başlar. O, böyle net durdukça, hakkını kimseye yedirmedikçe kimse de ona bulaşmaya cesaret edemez. (Cumalı,2006a: s.172).

Öç (Susuz Yaz) hikâyesinde; Şerif Ali ile Hacer birlikte kaçarlar. Hacer'in kardeşi Ömer, bir grup köylü ile onları aramaya çıkar. Dağda çobanlık yapan Mahmut ise Şerif Ali'nin kardeşidir. Ona rastlarlar ve kaçanları sorarlar. Namusunu ve hakkını arayan Ömer, haklıyken haksız duruma düşer; öfkesini kontrol edemeyip Mahmut'a ateş eder ve onu öldürür. (Cumalı,2006a: s.110).

Viran Dağlar romanında; Mecnun Kaptan, harmanını kaldırırken, hakkı olanın dört katını almaya kalkın mültezimi omzundan vurup dağa çıkar. “... *O hırsız aşarcıyı haksız vursaydım, tek kurşun sıktım onun sağ omuz iliğine, kendi sağ omuz iliğime iki kurşun sıkardım! Teslim olmam ben böyle hırsızlara arka çıkan hükümete!*” diyerek usulsüz de olsa kendince hakkını arar. (Cumalı,2007a: s.194).

III. 1. 16. Hatasını anlamak

Yaptığı hatanın farkına varmak ve bu hatadan zarar gören varsa ondan özür dilemek olgun insanlar için zor değildir. Yazar bazı eserlerinde bu olgunluğu gösteren kahramanlar seçmiştir.

Aktör (Susuz Yaz) hikâyesinde; Aktör, herkese yukardan bakan ve bencil bir adamdır fakat hatasını anlayabilecek kadar da olgunlaşmıştır. “*Sonunda şımarıklığının cezasını çektim.*” deyip fazla da üstünde durmamıştır. (Cumalı,2006a: s.196).

Aşk da Gezer romanında; Belkıs, Ergun’un yanında kendini çok huzurlu hisseder. İcini döktükçe döker. Nerde akşam orda sabah, deli dolu hayatından duyduğu pişmanlığı anlatır. Artık hepsi geçmiştir onun için. Tekrarlamayacağını düşünür bu hatalarını. (Cumalı,1975: s.216).

Ergun, Merter’in tiyatro üzerine görüşlerini öğrendiğinde ne kadar büyük bir yanılığa düştüğünü anlar. On bir yıl önce tiyatronun halktan uzak olduğunu savunan tiplerin artık kesinlikle kalmadığını düşünüyordu. Merter, onun bu yanılığını yüzüne vurmuştur. (Cumalı,1975: s.296).

Haluk, kendiyle hesaplaşırken savurganlığına, gençliğini boşa geçirdiğine üzülür. Para için kötü filmlerde, reklam programlarında rol almıştır. “*Durup düşünenecek olsa, sanatçı onuru ile bağdaşmayacak işler olduğunu görüyordu yeteneklerini bu türlü pazara sürmesini.*” (Cumalı,1975: s.316).

Bazen Bir Savcı (Makedonya 1900) hikâyesinde; Florina’da savaş halkı ikiye bölmüştür. Venizelosçu Rumlar ve Türkler. Az sayıdaki Venizelosçu Rumlar, yenilgiyi hazmedemeyip Müslüman mahallesini basacaklardır. Haberi alan Müslümanlar tabi ki haklarını arayacak, pisi pisine can vermeyeceklerdir. Bunun için ciddi bir hazırlık yaparlar. (Cumalı,2010: s.189).

Venizelosçu Rumlar, Müslüman mahallesine baskına hazırlanırken Savcı, aralarına girer ve kardeşliklerini hatırlatır. Önce bir iki itiraz gelir fakat onlar da hatalarını anlayıp evlerine dağılırlar. (Cumalı,2010: s.196).

Bunlar Hep Aynı Olacak (Değişik Gözle) hikâyesinde; Arkadaşlarına uyararak onların mezuniyeti için çıktıkları yemekte ilk kez ağzına rakı koyan genç, o an hatasını anlamıştır. “Yalnız içimde tuhaf bir sıkıntı vardı. Kendimde bir değişme başladığını duyuyor, bu değişmeden hoşlanmıyordum.” (Cumalı,2009c: s.79).

Bütün Güzel Kentlerle Kardeş (Tiflis) (Revizyonist) hikâyesinde; Yazar, ilk defa gittiği Tiflis'e indiğinde, havaalanından yola çıkararak olumsuz düşünmeye başlar. Şehri gezdike, sevdiği bütün güzel Şehirlerden parçalar bulur ve önyargılı davranmakta ne kadar hatalı olduğunu anlar. (Cumalı,1979: s.99).

Değişik Gözle (Değişik Gözle) hikâyesinde; Lale, sevgilisi Günay'ı kısıktandırmak için bara gelen diğer erkeklere fazlaca ilgi gösterir. Onun bu hâlleri, Günay'ı bir bar kadını ile gelecek düşünme hatasına düşmekten kurtarır. Diğer taraftan Lale de hatasını anlamıştır ama artık çok geçtir. (Cumalı,2009c: s.20).

Hikâye Severseniz (Yakubun Koyunları) hikâyesinde; Odessa'dan İstanbul'a kaçak gelen İsraililer, yolculuk öncesinde fazla fazla parayı kaptana öderler. Buna rağmen kaptan Karadeniz'in ortasında gemiyi durdurur ve kadınların tüm ziynetlerini ister. Kadının biri zaten ödediklerini söyleyip direnince küpesini kulağından söküp alır. Canı yanan kadın, böyle bir durumda hatalı davrandığını anlayarak diğer kpeyi de kendisi çıkarıp verir. (Cumalı,1984: s.89).

Kardeş lke (Revizyonist) hikâyesinde; Yunanistan'da bir lokantada Yunan arkadaşları ile yemek yiyen yazarın dikkatini, bir garson çeker. Duygularını çok belli eden bu garson, Yunanlılara "*Ne yüzle ülkemize gelmişler?!*" diye tepki gösterir. Üç saatlik tanışmanın sonunda hatasını anlamış ve kendisini affettirmek istercesine onlarla yakından ilgilenmiştir. (Cumalı,1979: s.194).

Korku (Makedonya 1900) hikâyesinde; Mustafa, annesinin Sorovi'e gitmek için geç kaldığı uyarısına rağmen yola çıkar, üstelik arşı pazarda da oyalanır. Geciktiğinin farkına varır. "*Anam haklıydı. Geç kaldığım oyalandığım için pişmandım ama korktuğumdan falan değil...*". (Cumalı,2010: s.112).

Revizyonist (Revizyonist) hikâyesinde; Tito, komünisttir fakat toydur. Elinde olmadan, sınıf bilincine ulaşmamış herkesi küçümser. Bu hatasını başkan olduğunda, yazı işleri müdürünü tanıdıkça daha iyi anlar. (Cumalı,1979: s.17).

Susuz Yaz (Susuz Yaz) hikâyesinde; Veli ve arkadaşları, bahçelerini susuz bırakan Hasan Kocabaş'ı, önce uyarırlar. Ardından haklarını aramak ve almak için ona dava açarlar. (Cumalı,2006a: s.16).

Kardeşinin kalbini kıran Hasan, hatasını anlayıp durumu düzeltmek için çabalar. *“Ben senin ağanım, benim sözüm seni incitmesin!”* diyerek kendini affettirmeye çalışır. (Cumalı,2006a: s.26).

Tiyatrocular (Yalnız Kadın) hikâyesinde; Anlatıcı, sahnede dans eden kadını nerden tanıdığını hatırlar. Geçen yıl kadın pazarında kendisine sunulan kadındır. Tam bunu arkadaşına söyleyeceken kadının bakışlarından söylenmesini istemediğini anlar ve söylemez. Sonra da nasıl böyle bir hata yapmaya kalktığını düşünüp kendine kızar. *’Ne diye onun sırrını söylemeyi düşünmüştüm. İçim pişmanlıkla burkuldu.’* (Cumalı,2006b: s.95).

Uç Minik Serçem romanında; Sonçiçek'in serçelerinden bir çift nar dalında onun türkülerini dinlerler. Bayan Serçe *“Türkü söylemek de uçmakla özdeştir.”* der. Eşinin bu sözü anlamamasına çok kırılır. Bay Serçe ise hatasını kabul edip özür diler. (Cumalı,2011: s.17).

Viran Dağlar romanında; Zülfikar, halasının oğlu Mustafa ile Selanik'te dolaşırken bir atış pavyonunda şanslarını denerler. Zülfikar'ın başarılı atışları çetelerin canını sıkır. Kavga çıkarmaya çalışırlar fakat Zülfikar oyuna gelmez, sabreder. Mustafa ise kavga için onu körükler. Sinirleri yatışan Mustafa çok sonra hatasını anlayıp Zülfikar'a hak verir. (Cumalı,2007a: s.66).

Emine Hanım, eşi Zülfikar'ın evden kopuk oluşunu büyük bir olgunlukla karşıladıkça; eşi evden başka yerde huzur bulamamaya, Emine'ye daha çok bağlanmaya başlar. Hatalarını azaltmaya, eşine hediyeler alarak evine gelmeye başlar. *“Bir çeşit bağışlanmayı dilemek gibiydi bu davranışları.”* (Cumalı,2007a: s.123).

Sarı İlyas, Manastır'a her geldiğinde Zülfikar Bey'den bir sarı lira koparır. İşi iyice yüzüzlüğe vurunca, Zülfikar Bey'le bozuşurlar. Sonra hatasını anlayıp af diler. (Cumalı,2007a: s.282).

Fransız Ordusu Komutanlığına yeni bir general getirilir. General altı komitecinin beş Fransız askerini öldürmesi üzerine, bu altı kişi hakkında detaylı bilgi edinir. Fransız Ordusunun yaptığı hataların farkına varır. Sadece altı aylık hapis cezası gerektiren suç yüzünden yüz on sekiz köylüyü asmışlardır. (Cumalı,2007a: s.435).

Yağmurlarla Topraklar romanında; Şevket Kozan, akşam ailesiyle sohbet ederken yok yere kızıp odadan çıkar, ailesini üzgün bırakır gerisinde. *“Daha üst kata çıkan merdivenlerde de pişman olurdu söylediklerinden. O akşam da anladı ki karısı haklıydı söylediklerinde. Kızı, oğlu haklıydılar.”* (Cumalı,2007b: s.137).

Şevket Kozan, tütün deposunun damını aktaran usta için: *“Aktarırken o usta geçinen ayı kırmışsa üç beş kiremidi?”* diye içinden geçirir. Sonra yağmur yağar, kontrole gittiğinde damın akıtmadığını görür. *“Damı aktaran ustanın boşuna günahını aldığı düşünerek pişmanlık duydu. İlk karşılaşmalarında kahve ismarlayarak gönlünü almaya karar verdi adamın.”* ((Cumalı,2007b: s.143).

Yakubun Koyunları (Yakubun Koyunları) hikâyesinde; İsrail sokaklarında görülen tartışmalar, kavgaya pek dönüşmez. İsraililer tartışırken karşısındakinin açığını yakalamak ve bu arada kendi haklılığını kanıtlamayı düşünmek için, sırasını bekler. Komşu, baba-oğul, karı-koca fark etmez; herkes hakkının peşindedir. (Cumalı,1984: s.59).

Dayısı ile Yakup arasında ciddi anlaşmazlıklar vardır. Yakup, her ne kadar dayısının iki kızını almış olsa da işçi-işveren ilişkisindeki haklarını aramaya devam eder. *“Dayısı sözünden döndükçe Yakup hakkını koparmanın yeni yollarını arıyordu.”* (Cumalı,1984: s.59).

İsrail halkını, devlet kurmada haklı gösteren nedir? Filistin topraklarının üçte ikisine el koymak, hakkını aramak mıdır? Onlara göre iki bin yıldır başka

memleketlerde ezilmişler, horlanmışlar dahası Naziler tarafından diri diri yakılmışlar. Tarihteki topraklarına dönüp devlet kurmak haklarıdır. Onlar, iki bin yıllık süreçte hep bu haklarını aramış ve onun için yaşamışlardır. (Cumalı,1984: s.60).

Zalimin Allah'ı Yoktur (Revizyonist) hikâyesinde; Yazar ve Mitko iyi bir arkadaşlık kurmuştur fakat Mitko, tarihte Türklerin Bulgarlara çok eziyet ettiğini düşünür. Yazar birkaç kez konuyu geçiştirmek istese de sonunda konuşur. Katliam yapanların, Anadolu'da çok olduğunu, bunun dinle ve ırkla bir ilgisi olmadığını, zalimin her yerde zalim olduğunu anlatmasıyla Mitko, nerde yanlış yaptığının farkına varır. (Cumalı,1979: s.74).

III. 1. 17. Hayvan Sevgisi

Hayvan sevgisi, doğa sevgisinin bir parçası olsa da ayrı bir başlıkta ele almak istedik. Çünkü Cumalı, hayvanlarla insanlar arasındaki ilişkiye çok yer vermiştir. Hayvan-insan ilişkisinin duygusal yönü okuyucuları etkilemiştir.

Acı Tütün romanında; Urla'nın halkı acımasız şartlarda yaşasa da bunu huy edinmişti. *“Belediyenin zehirlediği, sokakta can çekişen bir köpeği kurtarabilmek için ceplerindeki tek lira ile yoğurt alır, yedirirdi.”* (Cumalı,2009a: s.190).

Aşk da Gezer romanında; Ergun'un çiftliğinde çalışan Sabri Efendi; çiftlikteki hayvanlarla yakından ilgilenir, iş olmaktan öte sevgiyle büyütür sanki onları. Her ineğe adıyla seslenir, okşar gibi alır sütlerini. Birinin doğumuna kaç gün kaldığını bilir, onun için kaygılanır. (Cumalı,1975: s.204).

Ergun, Belkıs'a çiftliğini gezdirir. Atı, Ergun'u görünce kişner, onunla ilgilenmediği için sitem eder yani onunla konuşur. Ergun ile atı arasında anlaşabilecekleri böylesine güzel bir ilişki kurulur. (Cumalı,1975: s.204).

Aşkımı Hatırlatan (Yalnız Kadın) hikâyesinde; ismi belirtilmeyen kahraman, sevgilisini hatırlatan bir ata aylarca emek verir. Huysuzluğundan üstüne binip gezemediği hayvan, onun hayvan sevgisi ve sabrı ile çok değişir. Artık çok gözde bir at olmuştur. (Cumalı,2006b: s.44).

Dila Hanım (Makedonya 1900) hikâyesinde; Yol üstündeki bir hanın sahibi güvercin meraklısıdır. Özenle beslediği güvercinler her yerde uçuşur. Dila Hanım da kaldığı bu handa bir zağar ile güvercinlerin oyunlarını büyük bir zevkle izler. (Cumalı,2010: s.57).

Geyik Çıkar (Revizyonist) hikâyesinde; Yazar eşyle çıktığı bir yolculukta “Geyik çıkabilir” levhasıyla nasıl heyecanlandıklarını anlatır. Her ikisi de hayvanları çok severler. Bir geyiği yakından, canlı canlı görme hevesine kapılırlar. Türlü hayaller kursalar da geyik görmek kısmet olmaz. (Cumalı,1979: s.49).

Güvercinler (Yalnız Kadın) hikâyesinde; Orhan ve babası Yaşar Amca güvercin yetiştirirler. Onların bu sevgisi mahallenin diğer çocuklarını da etkiler. Hepsi güvercinleri çok sever, merak ettikleri şeyleri Yaşar Amcalarına sorarlar. (Cumalı,2006b: s.66).

Kaybolan (Değişik Gözle) hikâyesinde; Tatilden dönen çift, kedileri Ayvaz21 evde bulamazlar. Eve dönmesini beklerler ama akşam olmasına rağmen kedi dönmez. Bir de komşularından kedinin hastalandığını öğrenince üzüntüleri bir kat daha artar. “Çok acıdım. Bir insan kadar acıdım...” diyen kadın hayvan sevgisini dile getirir. (Cumalı,2009c: s.69).

Korku (Makedonya 1900) hikâyesinde; Mustafa, korkusuz, genç bir delikanlıdır. Arap atı, çok bakımlı ve güzeldir. Mustafa ve iki kız kardeşi atlarını çok severler. Kızlar, abilerinin atıyla her zaman ilgilenir ve övünürler. (Cumalı,2010: s.161).

Kurt (Yalnız Kadın) hikâyesinde; Anlatıcı yeni görevinde kendisine bırakılan köpeğe büyük bir sevgiyle bağlanır. Kurt da yeni sahibinin yanından hiç ayrılmaz. Bu iki yıllık güçlü dostluk, görev bitince, bitmek zorunda kalır ve büyük bir hüznle vedalaşırlar. (Cumalı,2006b: s.122).

Selim’i Anarım (Susuz Yaz) hikâyesinde; Selim elinde bir demet rengarenk çiçekle içeri girer. Onları özenle vazoya yerleştirir ve açıklaması çok can alıcıdır: “Bir adam çiçek, hayvan sevmedi mi at öylesini...” (Cumalı,2006a: s.269).

Sincap (Revizyonist) hikâyesinde; Cumalı, Kiev’de bir kış günü karşılaştığı sevimli sincabı anlatır. Sanki Cumalı ve arkadaşına “Benimle oynayın.” der gibi bakmaktadır. Daha sonra yanlarına gelen çocuklu bir aile, sincabı daha mutlu eder. Yazar da hayvanlara olan sevgisinden olsa gerek, mutlu olur. (Cumalı,1979: s.131).

Susuz Yaz (Susuz Yaz) hikâyesinde; Veli Sarı, kendilerine su vermeyerek bahçelerinin kurumasına sebep olan Hasan Kocabaş’tan intikam almak ister. Hayvan sevgisi, intikam duygusundan az olan Veli, Hasan Kocabaş’ın köpeği Arap’ı öldürür. (Cumalı, 2006a: s.28).

Şahbanu (Revizyonist) hikâyesinde; Şahbanu’nun sanatçılar için verdiği yemekte, gece boyu herkesin dikkatini çeken beyaz bir köpek dolaşır. Konuklar Şahbanu’yu ait bu sevimli köpekle yakından ilgilenseler de köpek kendine dokundurtmaz bile. Gecenin sonunda konuklarının gidişini hüznle izleyen Şahbanu’nun dizinin dibine kıvrılır. Şahbanu’da onu çok sever, kendine yoldaş görür. (Cumalı,1979: s.186).

Uç Minik Serçem romanında; Sütçü ile karısı, ahırlarının saçaklarına yuva yapan yüzlerce serçeyi, öz kızlarından ayırmazlardı. Kızları Sonçiçek de kendini diğer çocuklardan şanslı sayardı serçeleri olduğu için. (Cumalı,2011: s.9).

Sonçiçek; kedisi, köpeği ve serçeleriyle çok mutlu bir çocuktur. Bu kadar hayvanı varken, komşularının bozulan çatısına yuva yapan leyleklerin, artık kendi çatılarına yuva yapacak olmalarına çok sevinir. (Cumalı,2011: s.31).

Yuvasından atlayan Minik Serçe, bir ebegümececinin yaprağına düşer. Sonçiçek, onu eline alır, yatıştırır, ısıtır, ona güven verir, yuva yapıp karnını doyurur. Öpe koklaya uykuya bırakır. (Cumalı,2011: s.68).

Viran Dağlar romanında; Zülfikar, küçük yaşta atların peşinden koşar, onu da bindirsinler diye çabalar. Yedisinde sünnet hediyesi olarak babası kısırakları Nazlı’yı ona verir. Dayısının Rus cinsi bir köpek getirdiğini duyunca, sünnet yatağından fırlayacak olur. Çocukluk arkadaşları genellikle hayvanlardır. (Cumalı,2007a: s.36).

Zülfikar Bey ile atı arasında inanılmaz bir sevgi bağı vardır. Yeleğinin cebinde onu sevindirmek için üç beş karamela bulundurur her zaman. Karamelasını alınca *“Hafif kişnemelerle sevgisini açıklayan atının boynunu okşadı, kulağını dibinden öptü.”* (Cumalı,2007a: s.239).

Zülfikar Bey ile atı Seyit Bey’e ayrılık yolu görünür. Artık atıyla yola devam edemeyeceğini anlamıştır Zülfikar Bey. *“Ayrılıklarının zorunlu olduğunu anlayan Seyit Bey’in gözleri doldu. İki kez acılı bir tonla kişnedi başı arkada, Cafer’in atı sıra yürüdü.”* (Cumalı,2007a: s.271).

Zülfikar Bey, on aydır evinden ayrıdır. Tehlikeli olmasına rağmen ana hasretine dayanamayıp güç bela evine ulaşır. Fakat ailesi, dayısına gitmişlerdir. Köpeklerinden Duman onu sevinçle karşılar, yalar yalar... Dahası ahıra yaklaşmasıyla, kokusunu alan atı Seyit Bey, kendini sağa sola atıp sabırsızlanır. Zülfikar Bey’in hayvan sevgisi karşılığını bulur. (Cumalı,2007a: s.337).

Zülfikar Bey, hayvanları özellikle de atı Seyit Bey’i ve köpeği Duman’ı çok sever. Aralarındaki sevgi herkesin dikkatini çekecek düzeydedir. Zülfikar Bey’in cenazesi konağa geldiğindeki acıları da bu sevgidendir. *“Zülfikar Bey’in kokusunu alan Seyit Bey içeride sağa sola atmaya başladı kendini. Yularını geriyor, şahlıyor, kişniyordu. Sevinç yoktu bütün bu yaptıklarında. Dövündüğünü, ağıt yaktığını kim görse anlardı.”* Duman da benzer tepkiler gösterir, âdeta ağlar. (Cumalı,2007a: s.472).

Yenilmeyen (Susuz Yaz) hikâyesinde; Tülü, kasabanın gözbebeği, herkesin hayran olduğu, her yerde fotoğrafları asılı bir güreş devesi idi. Tülü, kasabanın içindeki hayvan sevgisinin dışavurumuydu. Kasabanın bu ilgisi ve sevgisini Tülü de karşılıksız bırakmıyordu. (Cumalı,2006a: s.118).

III. 1. 18. İlahi Güce Güven

Yaratıcının büyüklüğüne, gücüne, kudretine inanıp ona teslim olan insanlar şükreden, mutlu insanlardır. Yazarın birçok eserinde bu güveni görebiliriz.

Acı Tütün romanında; Doktor yüzüne karşı iki üç ay ömrü olduğunu söylemişti Sıtkı Tok'a. O da ölüm gerçeğini kabullenerek yaşamayı öğrenir. *“Nesi var ürkülecek ölümün? Bu can benim değil ki! Ben vermedim, ben karmadım ki çamurunu! Ben bağışlamadım ki kendime! Veren verdi, şimdi geri istiyor, alacak! Alamazsın diyemem! Can onun. Ne zaman isterse alır, o bilir orasını.”* (Cumalı,2009a: s.226).

Anneannemin Yüzü (Yalnız Kadın/Kente İnen Kaplanlar) hikâyesinde; Evin reisi, ev halkını etrafına toplar. Makedonya'da geçen çocukluğunu anlatmaya başlar. Bu sırada, şiddetli rüzgâr çatıdan birkaç kiremit alır gider. Baba, Allah'a olan güvenini ve bağlılığını şöyle anlatır: *“Kudretinden, kuvvetinden soru sorulmaz! Varım diyor, ben hepinizin üstünde, yukardayım, diyor.”* (Cumalı,2006b: s.151).

Arif Kaptan ile Oğlu (Makedonya 1900) hikâyesinde; İdamlarına kaç gün kaldığını hesaplayan Kaptan, iki güne de çok sevinir ve umudunu kesmez *“Eh Allah büyük...”* der. Nihayetinde güveni boşa çıkmaz ve kurtulurlar. (Cumalı,2010: s.134).

Arif Kaptan ile oğlu, idama giderken jandarmaların uykuya yenik düşmesiyle esaretten kurtulurlar. Ve yine *“Allah büyük.”* diyerek hem kendileri hem de jandarmalar için Allah'a sığınır. (Cumalı,2010: s.142).

Bazen Bir Savcı (Makedonya 1900) hikâyesinde; Akşam, mahallerine Rum baskını olacağını bilen Mustafa ve ailesi hazırlıklarını yapar. Mustafa'nın doksanlık babası ise Kur'an'a sığınır, Allah'a güvenir. *“Elinde Kur'an'ı ile her saldırıya karşı koyabilirdi!”* (s.190)

Viran Dağlar romanında; Her gün kötü haberler alan Makedonyalılar, artık durumu kanıksarlar. *“Allah sonumuzu nasıl yazdıysa öyle olur.”* diyerek Allah'a sığınıp ona güvenirler. (Cumalı,2007a: s.73).

Zülfikar Bey'in ilk gençlik yıllarında tanıdığı hafif meşrep kadınların bunca aşağılanıp hor görülmelerine rağmen, onları ayakta tutan moral değerleri vardır. *“... ruh safiyetlerini koruyabiliyorlar, günahsız olduklarına, bağışlanacaklarına inanabiliyorlardı.”* (Cumalı,2007a: s.125).

III. 1. 19. İsyandan Uzak Durmak

İlahi güce güvenip şükreden insan, isyandan uzak durur. Bilir ki başına ne geliyorsa bir sebebi vardır.

Aksinin Biri (Susuz Yaz) hikâyesinde; Keresteci, Turhan'ı vereceği rüşvete ikna etmek için kendi halinden yakınıdır. Turhan da kendi haline isyan eder. *“Parasız geldim dünyaya, parasız büyüdüm, parasız bu yaşa bastım. Bıktım usandım parasızlıktan...”* (Cumalı,2006a: s.236).

Yağmurlarla Topraklar romanında; Nihat, davasını aldığı Behzat Efendi ile mahkemeye doğru ilerler. Nihat, yolda karşılaştıkları Pehlivan'la hoş konuşur. Behzat Efendi onu takdir edip “Allah gönlündekini versin” der. Pehlivan “Verdiği bir şey yok ki!” diyecek olur. Behzat Efendi buna karşılık: *“Öyle deme bey. Bir kere Allah vermiş sana vereceğini. Günaha girme. Allah göstermesin, ama bir kaza bela gelirse başına, burnun kanamadan atlatınca an bu dediğimi. Allah o zaman kanat gerer doğruluktan ayrılmayan kuluna...”* (Cumalı,2007b: s.79).

III. 1. 20. İyi Bir Eğitimde Bulunması Gereken Özellikler

“Eğitmen” kavramı sadece okullarda eğitim işinden sorumlu öğretmeni ifade etmez. Öncelikle ve özellikle aile, sonra arkadaş çevresi ve akrabalar, kısacası toplum. Günümüzde iletişim teknolojileri ile bu çemberi daha da genişletmek gerek. Üstelik usta-çırak ilişkisindeki gibi her tür bilgi öğrenmeyi de düşünmeliyiz. Cumalı da bu önemli kavrama duyarsız kalmamıştır.

Aklım Arkada Kalacak (Değişik Gözle) hikâyesinde; Melâhat Abla, mahalle çocuklarından olan Saim'in eğitimi ile yakından ilgilenir. El becerisi iyi olan Melâhat Abla, çocukların el işi ödevlerine ve diğer derslerine yardımcı olur. (Cumalı,2009c: s.46).

Yüzbaşı Hayri Bey, çocuk psikolojisinden anlayan örnek bir eğitmendir. Saim ile tanışır, sohbet eder, hatta cebindeki talim düdüğünü ona verir. Saim çok mutludur ve büyüyünce subay olmak ister. (Cumalı,2009c: s.48).

Annemin Yüzü (Yalnız Kadın/Kente İnen Kaplanlar) hikâyesinde; ismi belirtilmeyen kahramanın babası, şiddetli rüzgârdan yola çıkarak Allah'ın gücünden bahseder. Annesi ise: “*Allah korkusu başka, Allah sevgisi başka.*” diyerek çocukları korkutmamak gerektiğini söyler. Korku, sadece ürkütüp uzaklaştırır; sevgi ise yakınlaştırır. (Cumalı,2006b: s.151).

Bıçak (Susuz Yaz) hikâyesinde; Azem, oğlu Zeynel'e kavga ettiği arkadaşlarına bıçak kullanması konusunda telkinde bulunur. Örnek bir eğitmen, örnek bir baba olması gerekirken çocuğunu olumsuz unsurlara yönlendirmektedir. Dahası oğluna, artık büyüdüğünü anlatmanın yolunu da bıçak almakta görür. Azem'in arkadaşı Davut Usta da aynı fikir de yanlış bir eğitimcidir: “*Olur olmaz yerde de bıçak çekmemeli! Çekince vurmali...*” der. (Cumalı,2006a: s.160).

Gecenin Şarkısı (değişik Gözle) hikâyesinde; Evin abisi, gecenin üçünde sarhoş bir şekilde ve şarkılar söyleyerek eve gelir. Arkadaşı ile olduğu yalanını da ekler. Onu gözlemleyen kardeşinin gözünde itibar kazandığını düşünerek iyi bir eğitmen olamayacağını göstermiştir. (Cumalı,2009c: s.55).

Güvercinler (Yalnız Kadın) hikâyesinde; Orhan'ın annesi ve babası, iyi birer eğitime sayılabilir. Çünkü etrafın batıl inançları ile evlatlarını üzmemişlerdir. Herkes Orhan'ın güvercinlerinin uğursuzluk getirdiğini söylese de onlar buna inanmamakla kalmamış, çocukları üzülmesin diye ona duyurmamışlardır bile. (Cumalı,2006b: s.70).

Kente İnen Kaplanlar (Yalnız Kadın/Kente İnen Kaplanlar) hikâyesinde; Yazarın “*kente inen kaplanlar*” dediği ürkütücü tiplerden çocuklarını korumak isteyenler yanlış bir yöntem izlerler. Onlardan korunmak için “*...çocuklarını kaplan yetiştirmeye çalışırlar.*” Hiç akıllarına kaplanlarla mücadele edecek kadar güçlü evlat yetiştirmek gelmez. (Cumalı,2006b: s.134).

Kardeş Toprak (Revizyonist) hikâyesinde; Türk-Yunan düşmanlığını sorgulayan Cumalı, eğitimcilerin yaptığı yanlışlara değinir. Diğer milletleri düşman göstererek çocuk eğitmenin yanlışlığına vurgu yapar. Kendi, eğitim aldığı dönemde

özellikle başkalarının topraklarına göz dikmenin aşılandığını hatırlar. İyi bir eğitmen, her milleti, her insanı değerli görmemiz gerektiğini vermelidir. (Cumalı,1979: s.196).

Makedonya 1900 (Makedonya 1900) hikâyesinde; Anlatıcının babası, çocukluğunda mesleği olan terziliğe alıştırmak için birkaç kez dükkânına götürür. Fakat çocuğun işe ısınmadığını görünce yazları bir noterin yanına yazıcı olarak verir. Gözlerinin içinin güldüğünü görünce onu okutmaya karar verir, İstanbul'a bir liseye yazdırır. (Cumalı,2010: s.21).

Anlatıcının babası, kendisi henüz yedi yaşındayken, onu memleketlerini öğretilsin diye yanında bağlarına götürür. Üstelik dağlarda Bulgar Komitacılar, Müslümanları avlar o zamanlar. Mutlaka yanında silahı vardır onlara karşı fakat çocuğa silahı göstermez. (Cumalı,2010: s.27).

Uç Minik Serçem romanında; Sütçü ve eşi, kızları Sonçiçek bir iş yaparken karışmazlar. Kendi işini kendi yapsın, kendisi çözümler üretsın isterler. Sadece bir şey soracak olursa cevap verirler, o kadar. (Cumalı,2011: s.77).

Viran Dağlar romanında; Saliha Hanım, oğlunu eğitirken onun fikirlerine hep saygı duymuş, doğru yolu göstermekten de geri kalmamıştı. Savaşa gönüllü gitmek istediğinde kal dese de kalmayacağını hissediyordu: *“Kendi işin hakkında karar vermek senin hakkın! En doğrusu da o!”* diyerek kararına saygı duyar. (Cumalı,2007a: s.170).

Florina'nın yetenekli çocuklarından biridir Panos. Az bulunur bir tenor sesi vardır. Florina Rumlarının halk müziği korosundadır. Koro şefi bu yeteneğin farkına varır. İyi bir eğitmene rastlaması Panos için büyük bir şanstır. Koro şefinin gayretiyle sesini daha da geliştirir. (Cumalı,2007a: s.229).

Rıza Bey, uzun süre hasretini çektiği erkek çocuğuna nihayet kavuşur. Oğlu Zülfikar ile yakından ilgilenir. Küçük yaşta çocuğuna tek tek bildiği her şeyi, sahibi olacağı toprakları anlatır. Yani büyüklerin, anlamaz diyerek çocukları ciddiye almaması gibi bir hataya düşmez. (Cumalı,2007a: s.32).

Zülfikar'ın hocası, onu bekleyen sıkıntıları bilerek işlerdi dersini. Önce tarihlerdeki mücadeleleri, dedelerinin kahramanlıklarını onun gözünde canlandıracağı biçimde anlatır. Sonra konuyu yaşadıkları günlere getirir. Makedonya'da kâfirlerin azdığını, Osmanlı'dan buraları koparmak için neler yapıldığını anlatırdı. (Cumalı,2007a: s.37).

Nadire, henüz iki yaşındayken alıp büyüttüğü kızı Pembe için özen gösterir. Zülfikar Bey'le olan gönül ilişkisini ondan gizlemez. Çünkü *“Küçük yaşta yalansız, bilerek yetişmesini doğru görüyordu. Böylesi daha iyi, kendini korur, daha az aldanırdı.”* Kızına da bu fikri şöyle açıklar: *“Bugüne kadar senden gizli bir şeyim olmadı, bundan sonra da ne benim senden gizli bir şeyim olsun isterim, ne de senin benden!”* (Cumalı,2007a: s.296).

III. 1. 21. Kalp Kırmamak

Karşısındakinin kalbini kırmamak, kusurunu yüzüne vurmamak hem kültürümüzde hem de tüm dinlerde önemlidir. Cumalı, bu evrensel değere, eserlerinde yer vermiştir.

Batan Gemi (Yalnız Kadın/Kente İnen Kaplanlar) hikâyesinde; Eşi tarafından aldatılan kadın, eşinin dışarıya gözü kaydığı gün onu terk eder. Kendisinin kalbi ciddi anlamda kırılrsa da eşinin kalbini kırmadan, kavga gürültü çıkarmadan, yalnızca bir not bırakarak çeker gider. Notunda ise beraber geçirdikleri yıllar için teşekkür vardır. (Cumalı,2006b: s.192).

Bazen Bir Savcı (Makedonya 1900) hikâyesinde; Florina, zor günler yaşar. Önce Rumlardan sadece birkaçı, Türklerle uğraşır; sonra Mustafa Kemal'in zaferleri geldikçe Türkler mutlu olur. Rumların iyi günlerinde o birkaç Rum dışındakiler Türk dostlarının kalpleri kırılmasın diye uğraşır; Türk zaferlerinde de Türkler sevinçlerini doludizgin yaşamazlar ki Rum dostları kırılmasın. (Cumalı,2010: s.185).

Revizyonist (Revizyonist) hikâyesinde; Tito, belediye başkanlığına geldiğinde ziyaretçisi çok fazladır. Herkes bir taraftan, kendi tarafına başkanı

çekmek ister. Kimin ne hesabı olduğunu az çok tahmin eden Tito, hiçbirinin kalbini kırmaz. İlgileneceğini söyler fakat hiçbirinden de taraf olmaz. (Cumalı,1979: s.14).

Viran Dağlar romanında; Naile Hanım'ın “*Kimse acı bir sözünü duymamıştı sağlığında; seksenine yaklaşıyordu, kimsenin kalbini kırmamış, yoksul ile varlıklıyı, büyük ile küçüğü ayırmadan hoş tutmuştu. Kocasını vuranlara bile ilenmediği dolaşıyordu dillerde*” (Cumalı,2007a: s.64).

Zülfikar ile Mustafa, Halit'in Paris'e gitme kararına çok üzülür ve şaşırırlar fakat onu kırmamak için yumuşak bir ses tonuyla, tartışmaya girmeden sebebini anlamaya çalışırlar. (Cumalı,2007a: s.104).

Zülfikar Bey, çocukluğundan beri saygısı ve ağırbaşlılığı ile dikkat çeker. Her insandan öğreneceği bir şeyler olduğunu düşünerek, her kesimden insanla, onların kalbini kırmadan oturur kalkar. Emrinde çalıştığı insanlara bile kırıcı olmamak için özen gösterir. Özellikle de annesinin kalbini kırmamaya çalışır. Annesi de “*Bir gün anacığını kırmadın incitmedin!*” diye teşekkür eder. (Cumalı,2007a: s.171).

Zülfikar Bey ile Emine Hanım evleneli dört yıl olur. Zülfikar Bey'in hovardalıklarına ve savaşa rağmen karı koca arasında bir tek acı söz bile geçmemiş, birbirlerinin kalbini hiç kırmamışlardır. (Cumalı,2007a: s.223).

III. 1. 22. Kanaat Etmek

Şükretmekle ilişkili bir kavram olan kanaat etmek, elindekiyle yetinip daha fazlasını istememektir. Mutluluğun en önemli anahtarlarından biridir.

Acı Tütün romanında; Bakkal Sabri Beyaz, dengi olmayan soylu bir ailenin kızıyla evlenmiş, karısına yetememiştir. “*Fakat doktordan değişik olan yanı durumunu hiç yadırgamamıştı. O, bidonları, rafları, camlıkları arasında, tezgâhının gerisinde mutluydu.*” (Cumalı,2009a: s.72).

Aktör (Susuz Yaz) hikâyesinde; Aktör'ün oynadığı oyun, kanaat etmeyen insanın hüznü sonunu gösteriyor. Bataklıktan çıktığı hâlde lükse dalan bir kadının kanaat etmemesi, eşini batırır ve hatta onu hırsızlık yapmaya kadar zorlar. O para da

bitince yine para için eski bataklığına döner. Acı son; her şeyini kaybetmiş bir adam ve zavallı bir bebek. (Cumalı,2006a: s.197).

Bir Daha Görecek miyiz? (Revizyonist) hikâyesinde; İtalya gezisinde yazar ve eşi bir kamp alanı bulur. Kantindeki aile, elinden geldiğince bir masa kurar. İş paraya gelince, çok az bir miktarı, güç bela müşterilerine söyleyebilirler. İtalyanlar yıllardır, onca turiste rağmen paraya alışmamışlardır. Çünkü açgözlü değiller, kanaatkârlardır. (Cumalı,1979: s.216).

Dila Hanım (Makedonya 1900) hikâyesinde; Rıza Bey, Ohrili Hüseyin Bey'i hasretle anar ve "*Allah insana maldan önce hayırlı komşu vermeli.*" diyerek mal düşkünü, aza kanaat etmeyen hayırsız bir komşusunun dalaveresini anlatır. (Cumalı,2010: s.63).

Susuz Yaz (Susuz Yaz) hikâyesinde; Hasan Kocabaş, bahçesine gelen suya kanaat etmeyip daha fazla su ile bahçesini sulamak ister ve büyük bir havuz yaptırır. Onun bu kanaatsizliği alt bahçeleri zor duruma sokar fakat Hasan, bol bol ürün alıp çok para kazanmak ister. (Cumalı,2006a: s.11).

Uç Minik Serçem romanında; Sütçünün tek geçimi üç ineğinden aldığı süttür. Buna rağmen mutludur. Evi bir saraydır gözünde. Biri "*Dile benden ne dilersen.*" dese dileycek bir şeyi yoktur. Arsasını almaya gelenlerin verdiklerine bir kez olsun dönüp bakmamıştır bile. (Cumalı,2011: s.26).

Viran Dağlar romanında; Terzi Halit'in çırağı ya da kalfası yoktur. Ona göre diktiği parçayı, her şeyiyle kendisi yapmalıdır, ancak içi öyle rahat ederdi. "*Kendi iğnem, kendi makasımla ne kazanırsam bana yeter, onunla geçinirim.*" der. (Cumalı,2007a: s.100).

Yağmurlarla Topraklar romanında; Avukat Nihat, çiftçi Hasan Gür'e böylesine nankör bir işi bu kadar gönüllü yapmalarının sırrını sorar. O da: "*Kuş uçmakla, karınca gidip gelmekle nasıl yorulmazsa yorulduğum demezse, sen bizlerin ağzından da kırdan bayırda çapa salladık, bel belledik diye, çalıştım, yorulduğum diye söz duymazsın. Ne yapalım başka? Boş mu duralım. (...)* Ama biz kuşlar gibi kırların

ortasında kalmışız. Bulduğumuz bir iki taneyi gagalayıp gidiyoruz işte...”
(Cumalı,2007b: s.379).

III. 1. 23. Kitap Okumak

Cumalı'nın eserlerinde eğitimin vazgeçilmez parçası olan kitapların, günlük hayattaki yerini görmekteyiz.

Aşk da Gezer romanında; Zeynep, tiyatro oyuncularının kaldığı otelde temizlikçi olarak çalışan kadının kızıdır. Kitap okumayı çok sever, Ekrem'den sürekli kitap alır. (Cumalı,1975: s.255).

İngilizcesi gayet iyi olan Merter, tiyatronun dâhilerine hâlâ sahip çıkan Ergun ve Özer'le tartışır. Tiyatronun doğduğu zamanlara ait bilgileri okuduğu kitaplardan edinmiştir. (Cumalı,1975: s.293).

Bazen Bir Savcı (Makedonya 1900) hikâyesinde; Terzi Arsenios, “*Çok okurdu.*” Dükkânda mutlaka gazeteleri olurdu. “*Sokakta her karşılaşmamızda elleri kolları kitaplarla dolu olurdu.*” Dükkânına gelen arkadaşları da kendisi gibi çok kitap okuyan insanlardır. Okudukları üzerine saatlerce sohbet ederler, öğrenmek için çok okuduğunu söyler terzi. (Cumalı,2010: s.176).

Eli'nin Evinde /Yahudi Olmak Güçtür (Yakubun Koyunları) hikâyesinde; Eli, İsrail'de kurduğu düzenden çok memnundur. Manifaturacılıktakinden daha sağlıklı bir hayat sürer. Üstelik o zaman pek yapmadığı bir şeyi artık bolca yapabilmektedir: Kitap okumak. (Cumalı,1984: s.119).

Kibutzların Bekçileri (Yakubun Koyunları) hikâyesinde; Komünist Yahudilerin kurduğu bir kibutzuda, yazarın dikkatini kitaplar çeker. On altı metre kare evde bile duvarlar boyu kitap olduğu görülür. Ayrıca kibutzuda bir de okuma salonu vardır, Kibutz üyelerinin olgun tavırları da bunca okumalarından kaynaklanmaktadır. (Cumalı,1984: s.42).

Nekrassov'un Yeğeni (Revizyonist) hikâyesinde; Moskova'da geçen hikâye, kitap okuma alışkanlığına dikkat çekmektedir. “*Rusya'da okuma, kökleşmiş yaygın*

bir alışkanlıktı.” Her yerde, her şartta insanların elinde mutlaka bir kitap, gazete, dergi görmek mümkündür. (Cumalı,1979: s.91).

Öç (Susuz Yaz) hikâyesinde; Köyün en yaramaz adamı Şerif Ali’nin kardeşi Mahmut, abisinin aksi bir karaktere sahiptir. Çalışkan, saygılı, namuslu. Ayrıca çokça kitap okur. *“Hep okur, garibim! Hep okur! Hep kitap ister! Katığını, erzağını her sefer götürüşümüzde ‘Öğretmene selam edin, bana kitap göndersin’ der.”* (Cumalı,2006a: s.95).

Revizyonist (Revizyonist) hikâyesinde; Küçük yaşta babasını kaybeden genç, para kazanmak için ilkokuldan sonra okula gidemez. O yaz başladığı marangoz çıraklığı, onun için ortaokul olur. Çünkü ustası çok okuyan bir komünisttir. Onun kitaplığından faydalanır. Sadece okumakla kalmaz, okudukları üstüne ustasıyla tartışır. Böyle böyle kendisini yetiştirir. (Cumalı,1979: s.8).

Susuz Yaz (Susuz Yaz) hikâyesinde; Hasan ile Osman kardeşlerdir. Hasan, köyün suyunu bahçesinde tuttuğu için; Osman ona tepkilidir. Hasan ise büyük olmanın verdiği avantajı kullanarak, karısının yanında, Osman’ı azarlayıp onun kalbini kırmıştır. (Cumalı,2006a: s.25).

Şirazlılar (Revizyonist) hikâyesinde; Cumalı Şiraz gezisinde halkın, büyük şairleri Sadi ve Hafız’ın şiirlerini sık sık okuduklarından söz eder. Şirazlı gençlerin de okumaya ayrı bir düşkünlüğü vardır. Kaldırımlardaki kitap sergilerinde diz çökerek Batı klasiklerine göz atarlar, grup grup toplanıp caddelerde bile kitap okurlar. (Cumalı,1979: s.164).

Uçak (Makedonya 1900) hikâyesinde; Florina halkı, hiç kitap, gazete okumaz; hatta çocukların yüksek eğitim almalarına da karşı çıkar. İstanbul’a okumaya giden Mustafa’nın anlattığı uçağı bir yalan olarak değerlendirirler. Bilmezler ki gazeteler sayfa sayfa uçaklardan bahseder, Trablusgarp’ta savaş uçağı kullanılır. (Cumalı,2010: s.157).

Florina halkının neredeyse tamamı aynı görüştedir. Hiç sorgulayıp düşünmezler, büyükleri ne dediyse onu tekrarlayıp dururlar. Dışarıya eğitim alması

için çocuk gönderme konusunda da aynı durum söz konusudur. Mustafa'nın gördüğünü anlattığı uçak için de hemen herkes aynı tepkiyi verir. “*Kur'an'da yazmaz.*” (Cumalı,2010: s.157).

Viran Dağlar romanında; Terzi Halit, Maddi imkansızlık nedeniyle liseye gidemez, babasına çıraklık eder. Fakat “*Okulu bıraksa da okumaya olan tutkusu sürüyordu.*” Etrafında öğrenmesine faydalı olacak kişiler bulundurur. Rumca ve Fransızca'yı bir arkadaşının yardımıyla sökmüştür. “*Elinde dikişi yoksa ya okuduğu kitap olurdu ya da gazete.*” (Cumalı,2007a: s.100).

Terzi Halit, Paris'e gitmek istemesinin asıl nedenini arkadaşlarına açıklar. Makedonya artık düzelmez. Dil, din, ırk ayrımı girdi mi işin içine o iş zor, diye düşünür. Bu konudaki fikirlerini, tespitlerini nasıl oluşturduğunu sorduklarında, kitaplarını göstererek: “*Okuyorum. Boş kaldıkça dükkânımda, geceleri evimde hep okuyorum. Fransızca, anlayabildiğim kadar Yunanca, elime geçtiği kadar Türkçe hep okuyorum. Dediklerim hep sevdiğim bilim adamlarının, yazarların görüşleri.*” (Cumalı,2007a: s.115).

Yağmurlarla Topraklar romanında; Hüsniye, Doktor Hüseyin'in kitaplığından okuduğu kitaplarla hayatı sorgulamaya ve anlamaya çalışır. “*Beş on kitap okumakla, ayrı ayrı uluslardan, ayrı ayrı dinlerden insanların, yaşayıp ölürken, sevip sevilirken birbirlerinin eşi olduklarını anlayabilmişti.*” (Cumalı,2007b: s.169).

(...) “*Okuduklarının etkisi çabuk görülmeye başladı Hüsniye'de.*” (...)“*Davranışları duruldu, olgunlaştı. Şimdi daha derin, daha ne istediğini bilerek bakıyordu gözleri.*” (Cumalı,2007b: s.170).

III. 1. 24. Kötü Alışkanlıklardan Uzak Durmak

Yazar bu eğitim değerini, genellikle sonuçlarını göstererek ele almıştır. Alkol komasına giren insanları, bu yüzden dağılan yuvaları, ne yaptığını bilemez hâle gelen insanları okuyucunun dikkatini çekecek ve durumdan ders çıkaracak şekilde anlatmıştır.

Acı Tütün romanında; “*Doktor, içki içmiyordu. Cigarayı bırakmıştı.*” Buna rağmen karısına yaranamıyordu. (Cumalı,2009a: s.70).

Aktör (Susuz Yaz) hikâyesinde; Oyun sonrası iki müfettişe kafayı takan Aktör, onların gülümsemesini kendisini beğenmediklerine yorumlar. Gittikleri lokantada da onları görünce keyfi kaçır. Kendini içkiye verir. Müfettişleri de masaya davet eder, içindeki kanı onlara da kusar. Olay çıkmasın diye müfettişler kalkıp gider. İçkinin dozunu kaçırın Aktör, kendisine haddinden fazla değer veren gençlerin gözünde küçülecek kadar uygunsuz davranır. (Cumalı,2006a: s.202).

Aksinin Biri (Susuz Yaz) hikâyesinde; Keresteci Sedat, kendisinin izinsiz kesimine göz yumması için Kolcu Turhan’ı içki masasında ikna etmeye çalışır. Bu yolsuzluklarına bir de sarhoşluğu katıp iyice rezil olurlar. (Cumalı,2006a: s.222).

Aşk da Gezer romanında; Ergun Uğurlu, at yarışı hastalığına tutulmuş bir adamdır. Yarış gününe kadar hangi atlara oynayacağını düşünür, o günden sonra da neden yanlış oynadığını. Atların arkasından İstanbul’dan Ankara’ya gider. Hazır parası tükenir. Bir halısını, bir kat elbisesini satıp at yarışı oynar. (Cumalı,1975: s.14).

Tiyatro oyuncularının bol içkili yaşamlarının anlatıldığı eserde İhsan da “*İlk dört karısını içkiye düşkünlüğü yüzünden elinde tutamamıştır.*” (Cumalı,1975: s.68).

Ergun, zaman zaman içkinin dozunu kaçırır. “*İçkiliyken ağzından çıkan aşırı sevgi sözleri, neşeli taşkın davranışları, ertesi sabah yüz kızartıcı birer günah gibi görünürdü gözüne. (...) İçi içini yemekten kurtulamaz, gece arkadaşlarını en çok eğlendiren sözlerini, yüz gözlük, ölçsüzlük, en büyük birer ayıp olarak hatırlar, utançtan yerden yere vururdu kendini.*” (Cumalı,1975: s.165).

Haluk, mutsuzluğunun son noktasındadır. Yıllarca çevresinden beklediği sevgi ve şefkati gösteren tek insan olan Gülen’i bulunca da kendini daha acınacak hâle düşürerek ilgi beklemeye devam eder. İçtikçe içer. Yine içmeye başladığı bir gün “*Daha ilk kadehte duydu damarlarındaki çatırtıyı. O yaşa kadar iki kez kapıldığı kriz bir daha başlıyordu.*” (Cumalı,1975: s.321).

Haluk'un komaya girdiğini öğrenen Bülent çok üzülür. “*Sorun ya da çözüm olarak önem vermedim içkiye.*” diye içkiyle ilgili fikrini açıklar. (Cumalı,1975: s.331).

Bunlar Hep Aynı Olacak (Değişik Gözle) hikâyesinde; üç üniversite öğrencisi arkadaştan ikisi mezun olmaktadır. Bunun şerefine yemeğe çıkarlar ve içerler. Sarhoş olunca “*İnsanda çekingenlik, sıkılganlıktan eser kalmıyordu.*” Bu nedenle kendini kontrol edemeyip sonradan utanacağı şeyler yaptırıyordu. (Cumalı,2009c: s.79).

Dağlı ile Muharrem (Susuz Yaz) hikâyesinde; Muharrem, köyün tefecisidir. Milletten haraç toplayıp ağalık taslar. Bunların yanında içki, sigara, kadın gibi kötü alışkanlıkları da vardır. Halk, onu sayıyor görünse de belasından korktukları için öyle görünürler. (Cumalı,2006a: s.146).

Değişik Gözle (Değişik Gözle) hikâyesinde; Bir barda çalışan Lale ve Sevim, müşterilerle sürekli alkollü içki tükettikleri için kendi davranışlarını kontrol etmekte zorlanırlar. Lale, şuurunu kaybetmişçesine kahkahalar atar, gelen teklifleri hiç sorgulamadan kabul eder. (Cumalı,2009c: s.14).

İlk Balosu (Yalnız kadın) hikâyesinde; Makbule ağzına içki almış kız değildir fakat baloda erkek arkadaşı, içki ikram edince reddedemeyip içer. Yaptığının uygunsuz olduğunu bildiği için de dayısı ve yengesinden bu durumu gizler. (Cumalı,2006b: s.83).

İstanbul (Yalnız Kadın) hikâyesinde; Anlatıcı üç arkadaşı ile içki masasına oturur. Öyle yalnız, öyle sohbete isteklidir ki...Bu masa, içki masası değil de bir çay ocağı sohbeti olsaydı, herkes daha akıselim olabilirdi. (Cumalı,2006b: s.114).

Kaatil (Susuz Yaz) hikâyesinde; Çocuk yaşta, anne ve babasının ona sahip çıkmaması yüzünden, onun bunun elinde oyuncak olan Abdi'yi kötü niyetli insanlar kullanırlar. Dahası sigara, esrar, içki gibi kötü alışkanlıklara da alıştıırırlar. Abdi, akli başına gelince bütün bu kötü alışkanlıklardan kurtulur ve kendini korumayı öğrenir. (Cumalı,2006a: s.172).

Kar (Yalnız Kadın) hikâyesinde; Nihal'in sevdiği Vedat, evde birkaç bira içip gelmiş olmasına rağmen; yılbaşı gecesi kutlamasında da içmeye devam eder. Hatta Nihal ve kendi kız kardeşini de yanına alıp likör içerler. Belki de bu kötü alışkanlığın etkisinde kaldığı için hiç ilgi duymadığı Nihal'e ilgi duymaya başlar. (Cumalı,2006b: s.76).

Karşık Tarla (Değişik Gözle) hikâyesinde; İsmi verilmeyen kahraman, iki hasta ile tedavi için aynı odayı paylaşır. Ciğerlerinden rahatsızdır ve sigarayı bırakmanın bir faydasına şöyle değinir: “*Cigarayı bıraktığımdan beri kokuları çok daha açık duyuyordum. Islak ağaç kabuğu, çimen, çam, ıslak tente kokusu her soluk alışımında birbirine karışıyordu. Neşelendim.*” (Cumalı,2009c: s.108).

Korku (Makedonya 1900) hikâyesinde; Savaşa rağmen, şehirdeki hızlı yaşam devam eder. Bu yaşamın en vazgeçilmezi de içkidir. Nasıl olsa bir gün öleceğiz, daha doğrusu öldürüleceğiz diyerek güya hayatın tadını çıkarmaya çalışırlar. Bilmezler ki bu kötü alışkanlık onların fikrini bile ellerinden alır. “*İçki masasında ağzından çıkan ya da duyduğu en sıradan sözleri, içkiliyken çok derin, çok anlamlı sanır insan.*” (Cumalı,2010: s.165).

Makedonya 1900 (Makedonya 1900) hikâyesinde; Anlatıcı, babasının gençliğinden şöyle bahseder: “*Yine bildiğim kadarıyla ağzına içki koymamış, eline kağıt almamış bir adamdı. Anamı tanıdıktan sonra başka bir kadına, kadın gözüyle baktığını hiç sanmam.*” (Cumalı,2010: s.20).

Öç (Susuz Yaz) hikâyesinde; Şerif Ali, Hacer ile yaşadığı her sıkıntıda kendisini sigaranın ve içkinin kollarına atar. Bu kötü alışkanlıkların, derdine derman olmayacağını bilse de öfkesini onlardan çıkardığını düşünür. Oysaki yine kendine zarar vermektedir. (Cumalı,2006a: s.89).

Rus Gecesi (Revizyonist) hikâyesinde; Bir şairi anmak için Yaroslov'a giden Cumalı ve arkadaşları gece boyunca çok fazla içki tüketirler. Kadehler kırılmak için, içkiler içmek içindir. Bu kötü alışkanlık insanların bilincini de alıp götürmüştür. Yazar odasına dönüp sızdığını hatırlasa da içmeye devam eden arkadaşları, ne zaman

kimin gelip gittiğini, ne zaman uyduklarını bile hatırlayamazlar. (Cumalı,1979: s.96).

Viran Dağlar romanında; Yetmişini aşkın yaşında Celal Bey, içtiği sigaradan dertlidir: “*İçmeyeyim derim bu mereti, gene içerim.*” der ve en azından yarım yarım içer. (Cumalı,2007a: s.85).

Yunan ordusundan kaçan bir grup insanın ağırlandığı oda, sobanın ve içilen sigaraların dumanı altındadır. Üstelik henüz on bir aylık bir bebek öksürmekten morarmışken. Özellikle de seksen üçündeki nine, tütününü savunur. Ebe, bebeğin sağlığı için onlara sert çıkar ve sigaralarını söndürmelerini sağlar. (Cumalı,2007a: s.177).

III. 1. 25. Olumlu Bakmak

Karamsarlığın karşısında ele alabileceğimiz bu eğitim değeri, herkesin sahip olmasını dileyecek kadar önemlidir. Bardağın dolu tarafını gören insanlar, çoğu zaman mutludurlar. Yazarın eserlerinde bu açıdan örnek olacak kahramanlar vardır.

Acı Tütün romanında; Arnavut Bilal’in kızı on beşinde İstanbul’a kaçıp kötü yola düşer, sekiz yıl sonra bavul bavul hediyelerle ana babasını ziyarete gelir. Kasabalı da “*Kız anasını babasını unutmuyor ya ona bak.*” deyip durumun olumlu tarafını görmeye çalışır. (Cumalı,2009a: s.99).

Faik Efendi, kendine hâl hatır sorulduğunda hastalığı bile şöyle görür: “*Hayat böyle. Hastalanmadan iyileşmez insan.*” (Cumalı,2009a: s.102).

Yusuf, tütün piyasasının açıklandığı sabah Tekel’e giderken genellikle dargın olduğu kişilerle karşılaşır ve canı sıkılır. Sonra kendi kendine onların dargınlıklarına bir gerekçe bulur ve rahatlar. (Cumalı,2009a: s.128).

Urlalı ekiciler tütünlerini satmama kararı alır. Etraftaki kasabalar tütünlerini, dayanamayıp teker teker satarlar. Umut ile umutsuzluk arasında gidip gelen ekicilerden Sıtkı Bey yine de olumlu bakmaya çalışır: “*En kötüsü üç beş kuruş daha*

aşağıya satarız. Ama bir de dayattık diye ağzımızı kapamak isterlerse bakarsın aksi olur, üç beş kuruş artar fiyatlar.” (Cumalı,2009a: s.227).

Bütün Güzel Kentlerle Kardeş (Tiflis) (Revizyonist) hikâyesinde; Cumalı, Tiflis’e iner inmez havaalanından yola çıkarak şehre olumsuz yaklaşır. Sabah olup da şehri dolaşmaya başladığında Tiflis’te, sevdiği bütün güzel şehirlerden parçalar bulur ve yanıldığını anlar. Artık Tiflis’e çok daha olumlu bakar ve burayı çok sever. (Cumalı,1979: s.99).

İsrail Evi (Yakubun Koyunları) hikâyesinde; Yahudiler, çok iyimserdirler. Durum ne olursa olsun olumlu bakarlar ve hep şükrederler. Bu iyimserlikleri kendileriyle de barışık olmalarını sağlar. Olumsuz durumların, hep geçici olduğunu düşünürler. (Cumalı,1984: s.51).

Kardeş Toprak (Revizyonist) hikâyesinde; Yunanistan gezisinde yazarın odaklandığı konu Türk-Yunan düşmanlığıdır. Fakat hiç umutsuzluğa düşmemektedir, hep olumlu düşünmektedir. Nasıl iki kardeş kavganın ortasında, birbirlerine sarılabiliyorsa, nasıl savaş sonrası Atatürk ile Venizelos her şeyi unutup barış imzaladıysa şimdi de iki halk sorunlarını halledip düşmanlığı bırakacaktır. (Cumalı,1979: s.197).

Kente İnen Kaplanlar (Yalnız Kadın/Kente İnen Kaplanlar) hikâyesinde; Özlemine duydukları daha iyi bir dünya için çabalayan bir grup genç, farklı tepkilerle karşılaşırlar. “*Gençlerin gerçekçi olmadıkları, düşler içinde yaşadıkları gibi sözler edilir.*” Anlatıcımız hiç de olumsuz düşünmemektedir. Önemli olan “*...daha iyi bir dünyanın özlemine duymaktır.*” Onların bu umuduna ortak olup onları iyimserlikle dinler. (Cumalı,2006b: s.129).

Türkan’ın Günleri (Yalnız Kadın) hikâyesinde; Türkan, gördüğü rüyanın da etkisiyle kendini çok iyi hisseder. Herkese ve her şeye olumlu bakar. Okul bahçesinde bağırsan çocukların sesi, miskin miskin yatan kedinin kuyruk sallayışı bile onu mutlu eder. Her şeye o kadar olumlu bakar ki “*Bugün yüzde yüz bir şey olacak, sanki o da sevincinin nedenini öğrenecekti.*” (Cumalı,2006b: s.59).

Viran Dağlar romanında; Emine Hanım daha evliliğinin üçüncü gününde evde yalnız kalır. Kocası Zülfikar'ın dışarıda vakit geçirmesini olağan karşılar. Varsın gezsün, tozsün, gönül eğlendsün, gençtir, hakkıdır diye düşünür. Bu duruma o kadar olumlu yaklaşır ki “Çapkınlıklarını, başka kadınlarla ilişkilerini kıskanmak içinden gelmiyor, aksine kocası eve geldikçe kıskanılması gereken kadının kendisi olduğuna inanıyordu.” (Cumalı,2007a: s.121).

Dört yüz seksen gönüllü, yolları ucunda kendilerini bekleyen ölüm olduğunu bildikleri halde sevinçle yürürler. Ölüme bile çok olumlu yaklaşır. “Ezilerek horlanarak silik bir ömrü uzatmaktansa, kişiliğinin bayrağını çekerek onurlu bir ölümlle ölmeyi seçtikleri için ölüm korkusunu yenmişler, silebilmişlerdi yüreklerinden. Şehit düşmek ya da gazi olarak geri dönme olanağıydı kendilerine verilen.” (Cumalı,2007a: s.211).

Zülfikar Bey, düşmanın peşinde olduğunu bilerek yol alır, gizlenir. O yıl kış çok ağırdır. Her adımını adeta yerden sökerek ilerleyebilir. Her yer buzlu, kurtlar açtır. Bu durumdan kendine iyi bir pay çıkarır ve hep yol almaya çalışır. Bilir ki bu havada düşman peşinde değildir. (Cumalı,2007a: s.303).

Zülfikar Bey, düşman tarafından ele geçirilmiştir. Elleri kelepçeli ve halatlı, on sekiz kişilik bir Fransız birliğinin arasında, en kalabalık yerden, dört gün boyunca yürüyerek tutuklu kalacağı odaya getirilir. “Birden talihinin değiştiğine inanacağı bir iyimserlik havası doğdu içinde. Böylesine rahat, ışıklı bir yerde hapsedileceğini hiç ummuyordu.” (Cumalı,2007a: s.359).

Yağmurlarla Topraklar romanında; Şevket Kozan, ailesiyle otururken siyasetten söz açılır. Kötü gidişten dem vurulsa da “İyilerin sayısı inan kötülerden daha çok bu dünyada. Ben nasıl istersem bu dünya böyle kalmasın, düzelsün, çokları da benim gibi bunu ister. İnan iyiliğe susamış insanlar. İyiye sürdün mü insanları, hepsi iyilik yarışına girer.” der. (Cumalı,2007b: s.136).

Yenilmeyen (Susuz Yaz) hikâyesinde; Ulamışlı ve Hasan, develerini güreştirirler. Yılların galibi Ulamışlı'nın devesi bu kez yenilir. Kısa süre sonra yine yenilir. Taraftarları, mağlubiyeti hazmedemeyip saldırganlaşsa da Ulamışlı onları

sakinleştirir. Olması gerekenin bu olduğunu, devesinin zamanının artık dolduğunu anlatır. Yenilgiye bile olumlu bakarak yeni develer yetiştirmesi gerektiğini anlar. (Cumalı,2006a: s.135).

III. 1. 26. Öz Değerlendirme

Öz değerlendirme, kişinin kendi kendini değerlendirip hatalarıyla yüzleşmesidir. Yazar birçok eserinde öz değerlendirme yapabilen kahramanlara yer vermiştir.

Aktör (Susuz Yaz) hikâyesinde; Kasabadaki gösterisinden sonra yatağına giren Aktör, etrafındaki gençlerin zannettiği gibi olmadığını düşünüp kendi ile hesaplaşmaya başlar. Aslında kötüleyip durduğu tanınmış sinema sanatçıları için söylediği hemen her şey kendi başına gelenlerdir. Ünlü bir aktöre benzerliğini kullanıp yıllardır para kazanan bir hiçtri o. Zayıf, iradesiz ve fazla uysaldır. Aslında bir kişiliği yoktur. Tüm bunları düşünürken sızan gözyaşları ile içini rahatlatır. (Cumalı,2006a: s.207).

Aşk da Gezer romanında; Ergun, çok içtiği bir gece duygu ve davranışlarının dozunu kaçırmış, Belkıs'ın âşıkları arasına girivermiştir. Uyandığında bir iç hesaplaşmayla kendini sorgular. Belkıs tarafından seçilmiş olmayı yediremez kendine. (Cumalı,1975: s.165).

Belkıs, Ergun'un çiftliğinde tanıdığı Sabri Efendi ile kendisini karşılaştırmaya başlar. Hep ister, ister ve elde eder; fakat bıkip atıverir bir köşeye. Kıyafetler ister, erkekler arzular, şöhret ister “... *bu yaşta sarhoşluk da nesi. Sonra yavaş yavaş durulmaya başladığını düşünerek kendini avutur.*” (Cumalı,1975: s.206).

Ergun, Belkıs ile sohbetinde kendinden çok da memnun olmadığını, kendini nasıl yargıladığını söyle anlatır: “*Sık sık yerden yere vurur, yerin dibine batırırım kendimi. Hem de en küçük hatalarım, ne bileyim söz gelişi, ağızdan kaçan önemsiz bir söz için. Ama bu kendimi hor görmek hakkı vermez bana.*” (Cumalı,1975: s.211).

Haluk, uykusuz geçen bir haftadan sonra odasına çekilir dinlenmek için. Fakat asıl yorulanın ruhu olduğunu hisseder. Bu oyuncu camiasının yıpratıcı hâlleri,

mutluluğu unutturmuştur ona. Buna bir de yalnızlığı eklenince nerde yanlış yaptığını sorgular. Aslında başka işler yapsaydı daha iyi olacağını düşünür. (Cumalı,1975: s.240).

Haluk, Gülen'in yaşamının artıları ve eksilerinden sonra kendiyile hesaplaşmaya başlar. Bol para kazanıp savurmuş, gösterişe önem vermiş, kötü filmlerde rol almış, içki masalarından kalkmamış, üstelik *“Küçük bir yanılmasının yüzüne vurulmasına razı değildi.”* (Cumalı,1975: s.317).

Ergun, İzmir Fuarı'nın ilk günlerinde Sevgi'yle bir yakınlık kurmuş, arkasını getirmemiştir. Fuarın son günü karşılaşır, sonrasındaki üzüntüsü için sebep arar. *“Ergun, bu tatsız karşılaşmada kabahatli gibi davranmış olmasının pişmanlığı olarak yorumlar bu sıkıntıyı. Bu pişmanlığa aptalca davranışıyla yol açtığını sanarak, kendi kendini suçlar.”* (Cumalı,1975: s.342).

Viran Dağlar romanında; Zülfikar Bey, Kaptan'ı vurmuş olmanın üzüntüsü ile kendi kendini sorgular, öz değerlendirme yapar. Onları bu hâle getiren bir sözü, ufak tefek olay ya da durumları hatırlar. Saygısızlık etmemiş, kimseye yukardan bakmamıştır. Sorunu daha çok bağımsızlığına düşkün olmasına bağlar. (Cumalı,2007a: s.328).

Bazen Bir Savcı (Makedonya 1900) hikâyesinde; Mustafa, kendisine Yunanlıların İzmir'i işgal haberini veren Terzi Arsenios'a içten davranmadığı için kendine kızar. Bir zamanlar Meşrutiyet'i kutlasalar da kendini hep ev sahibi olarak gördüğünü hatırlar. Terzi kimseyi kendinden aşağı ya da kendinden üstün görmezken, kendisi bu toprakların asıl sahibi olduğunu düşündüğünü kendine itiraf eder. (Cumalı,2010: s.179).

Mustafa, Terzi Arsenios'a neden onun kendisine yaklaştığı gibi açık yüreklilikle yaklaşmadığını sorgular. Kendi kendine şu sonuca varır: *“Kanıma işlemişti Osmanlılık. Daha doğrusu yaşadığım topraklarda güçlü topluluktan biri olarak dünyaya gelmek.”* (Cumalı,2010: s.179).

Kurt Kanı (Makedonya 1900) hikâyesinde; Sadettin bir kıza âşık olur. “*Kızı düşündüğü ölçüde, geçmiş yaşamından koptuğunu, uzaklaştığını duyuyordu. Babasının doğup büyüdüğü Nevaska'nın tekmeler dipçiklerle dövüle dövüle öldürüldüğü gün dünya ile küsmüş, içi zehir dolu yaşamıştı bütün gençliğini. Kızla karşılaştığı güne kadar nefretten başka duygu tanımamıştı yüreği. Acıma nedir, sevgi nedir bilmemişti.*” (Cumalı,2010: s.116).

Yağmurlarla Topraklar romanında; Avukat Nihat, bunaldığı bir anda karşısına beş yıl önceki Nihat çıkar, ondan hesap sorar: “*Aldattın beni! Umutlarımı boşa çıkardın. Ne oldu senin gençlik düşlerin?*” (Cumalı,2007b: s.17).

Avukat Nihat, öz değerlendirme yapar. “*Kendine özgü düşüncelerini görüşlerini savunamadığı, açıklayıp tartışmadığı, kafasında sır gibi sakladığı, yüreğinden taşan duyguları dışa vurmadağı sürece, kendine yabancı, kendinden başka biri gibi duyuyordu kendini. Sıradan bir kasabalı gibi. Herkese benzemez, herkese uymak zorunda değildir.*” (Cumalı,2007b: s.270).

III. 1. 27. Özür Dilemek

Yaptığı bir yanlıştan ötürü bağışlanmayı istemektir. Zannedildiği gibi özür dilemek insanı küçük düşürmez, aksine yüceltir.

Yağmurlarla Topraklar romanında; Nihat, aynı işleri yapmaktan, aynı sözleri duymaktan bunalmıştır. Sabah sabah aynı şeyleri tembih eden kuruntulu köylü, yine yanı başında konuşup durmaktadır. Dayanamayıp elinde olmadan onu tersler. Sonra duyduğu pişmanlıkla köylünün sırtını okşar, gönlünü almaya çalışır: “*Kusura bakma, sıkıntılıym bugün, havadan belki de. Hadi sen, meraklanma, mahkemede gel, yanıma otur...*” (Cumalı,2007b: s.20).

III. 1. 28. Sabırlı Olmak

Üzücü durumlar karşısında kişinin ses çıkarmadan onların geçmesini bekleme erdemini gösterebilmesi şeklinde tanımlanır.

Aşk da Gezer romanında; Haluk, Özer ve Saim'den yeni oyunun detaylarını öğrenmeye çalışır, esip gürlür. Özer ve Saim ise onu oylar, onun taşkınlıklarına sabrederler. Bilirler ki Haluk hep böyledir; bugün köpürür, yarın kendi kendine sakinleşir ve fikrini değiştirir. (Cumalı,1975: s.267).

Ergun tiyatroya, Shakespeare'e, Moliere'e, kendi tiyatrolarına saldıran Merter'e uzun süre sabreder. Birkaç defa çok olgunca karşılık verir. Masadaki diğer oyunculara kabalık göstermeden masadan ayrılırlar. (Cumalı,1975: s.295).

Aşkımı Harlatan (Yalnız Kadın) hikâyesinde; Hikâyenin kahramanı sevgilisi ve ona çok benzettiği bir atı büyük bir sabır göstererek kendisine bağlar. Onların tüm huysuz ve hırçın hallerine sabreder. Fakat bu sabrı, her ikisini de kahramanın istediği şekilde davranmaya götürür. (Cumalı,2006b: s.44).

Bazen Bir Savcı (Makedonya 1900) hikâyesinde; Kurtuluş Savaşı yıllarıdır. Mustafa Kemal Paşa, Anadolu hareketine başlamıştır. Florina halkı arasında Mustafa Kemal'den yana olanların yanında Yunan tarafı olanlar da vardır. Otelci Spiro'nun tüylü köpeğine "Kemal" adını vermesi Mustafa'yı çileden çıkarır. Otelin önünden geçerken silahını çekip köpeği vurmamak için olağanüstü bir sabır gösterir. (Cumalı,2010: s.183).

Ben İrandayken (Revizyonist) hikâyesinde; İran halkı acılara dayanıklı, haksızlıklara karşı sabırlıdır. Öldürmeyi hoş karşılamazlar çünkü Allah'ın verdiği canı yine o alacaktır. (Cumalı,1979: s.172).

Değişmeyen Bir Yüz (Revizyonist) hikâyesinde; Sosyalizmin yerleştiği bir ülkede devrim müzesini gezer Cumalı. Fotoğraflarda bir tanıdık yüze rastlar; Ülkenin şu anki başkanı. Yüzünden okuduğu; inandığı dava uğruna her şeyi göze almış, azimli, kararlı ve sabırlı bir adam. "*İnandığı bu davanın gerçekleşmesi için yıllarca sabırla bekleyebilir.*" (Cumalı,1979: s.52).

Eli'nin Evinde/Domatesler (Revizyonist) hikâyesinde; Eli ve karısı, Çok da umut etmeden, bahçelerine bir avuç domates tohumu ekerler. Her gün çıkıp

çıkmadıklarına bakarlar. Umutsuz da olsalar sabrederler ve yaklaşık bir ay sonra filizleri görürler. Beklediklerine değmiştir. (Cumalı,1979: s.115).

Hikâye Severseniz (Yakubun Koyunları) hikâyesinde; Cumalı ve eşi, İsrail’de bir gençlik kampında yaşlı bir çift ile tanışır. Kampa da adı verilen askerin ebeveynidir. Oğulları İsrail-Suriye savaşında ölmüştür. Ebeveyn bu durumu zor kabullense de olağanüstü bir sabırla karşılamışlardır. Onun görevini yaptığını düşünürler. Kamptaki gençlerle kendilerini avuturlar. (Cumalı,1984: s.88).

Kaatil (Susuz Yaz) hikâyesinde; Abdi, kahvede oyun oynarken, etrafa sataşmayı huy edinen bir genç ona bulaşır. İşi hakarete vardırır, hatta Abdi’ye kötü geçmişini hatırlatır. Abdi bu kadarına da dayanamayıp daha fazla sabır gösteremez ve eline geçirdiği bir demir ile onu öldürür. Bu sabırsızlığı onu hapislerde çürütecektir. (Cumalı,2006: s.173).

Revizyonist (Revizyonist) hikâyesinde; Tito, belediye başkanı olduktan sonra hayal ettiği işlerin olması için sabırsızlanır. İlk emri şehrin tamamen aydınlatılmasıdır. Gerçeklerle yüzleşince, “*Bir gecede, bir ayda, bir yılda, beş yılda yapılabilecek işleri birbirinden ayırmak gerekti.*” diye düşünür ve sabırlı olmaya karar verir. (Cumalı,1979: s.13).

Ufuktaki Gözler (Yakubun Koyunları) hikâyesinde; Araplar, topraklarında gezen İsraililere sadece bakıyorlar. Tıpkı yüzyıllar boyunca topraklarından gelip geçen diğer milletlere baktıkları gibi. “*Sabretmesini öğrenmişlerdir.*” (Cumalı,1984: s.72).

Viran Dağlar romanında; Türklerin azınlık konumuna düşmeye başladığı bir zamandır. Zülfikar ile Mustafa gezinirken, üç el silah atıldığını duyarlar. Az sonra karşılarında bir polis dikilir. Onları ateş etmekle suçlar, ısrarcı olur. Fakat Zülfikar sabırla, sakın sakın ona kendilerinin ateş etmediğini anlatır. (Cumalı,2007a: s.138).

Emine Hanım eşinin savaşa gönüllü gidecek olmasıyla ilgili fikrini onun yola çıkmayı düşündüğü akşam açıklar. “*Erkek olsam ben de gönüllü giderdim!..*” Zülfikar, eşinin bu davranışını sevinçle karşılar; fakat neden bu zamana kadar

söylemeyip sabrettiğini sorar. Emine de “*Sırasını bekledim! Daha önce söylesem senin kararına karışmak olurdu!*” diyerek olgunluğunu gösterir. (Cumalı,2007a: s.171).

Emine Hanım, eşini savaşa gönderdiği gün, büyük bir sabır gösterir. Siyah çarşafını takıp üzüntüsünü dolaylı dile getirir. Eşinin arabaya binip evden uzaklaşmasıyla kendini daha fazla tutamayıp ağlar. Sabırlı davranarak eşine bu gözyaşlarını göstermemiştir. (Cumalı,2007a: s.185).

Zülfikar Bey, Manastır’da bir şehidin dürbünü için düzenlenen açık artırmada en yüksek fiyatı verince Manastırlılar bundan hiç hoşlanmazlar. Çok ağır cümlelerle, yalnız buldukları Zülfikar Bey’i kışkırtırlar. Fakat Zülfikar Bey, çok ileri gitmelerine uzun süre sabreder. Sonra ağırlığını gösterir. (Cumalı,2007a: s.286).

Zülfikar Bey, Kaptan’dan cinsi iyi ama bakımsız bir at alır. Paranın bir kısmını verir, diğer yarısını da ağustos sonu verecektir. Ata gözü gibi bakar, at dikkati çeker bir hâle gelir. Kaptan olur olmadık yer ve zamanda atı beleşe getirdiğini söyler Zülfikar Bey’e. O sabreder, seslenmez. Sonra işi ileri götürür Kaptan. Onu kahvede rezil etmeye kalkar. Zülfikar Bey üç beş sabreder, sonra sabrı taşar. (Cumalı,2007a: s.323).

III. 1. 29. Sağlıklı ve Güçlü Olmak

Necati Cumalı, bu eğitim değerini işlerken çocukların ve gençlerin sağlıklarına özen göstermeleri konusunda dikkatlerini çekici ifadeler kullanmış. Sağlıklı ve güçlü olmanın sosyal getirileri üzerinde durmuştur.

Acı Tütün romanında; Ferit, Binnaz’ı ister. Binnaz’ın babası dünden razıdır: “*Kızları güzelse, Ferit de gençti, yakışıklıydı, sağlıklıydı.*” (Cumalı,2009a: s.22).

Anı (Değişik gözle) hikâyesinde; Hamit gayet sağlıklı bir asker ve çok iyi bir yüzücüdür. Çok sevdiği komutanı, gemide misafirlerini ağırlar. Bu sırada kadınlardan birinin tek taş yüzüğü denize düşer. Herkesi kendine hayran bırakan

sağlam bedeni ile denize dalan Hamit, yüzüğü çıkarır. Yıllar sonra sağlığını kaybettiğinde bu anıları daha anlamlı gelir ona. (Cumalı,2009c: s.120).

Aşk da Gezer romanında; Nursen'in evleneceği dedikodusu yayılır. Evleneceği kişi için sorular sorulur. Alınan cevaptan kişilik bakımından çok da güçlü olmadığı anlaşılır. *“Alabildiğine cömert, açık kalpli, hatta neredeyse saf. Bir kusuru var, her gördüğüne, çabuk kanar, çabuk kapılır...”* (Cumalı,1975: s.269).

Hikâye Severseniz (Yakubun Koyunları) hikâyesinde; Bir gençlik kampına, hafta sonu için giden yazar, İsraili gençlerin çok sağlıklı göründüklerine dikkat eder. Bir doktor da bunun doğal olduğunu ifade eder. Çünkü su, güneş ve besin boldur. (Cumalı,1984: s.87).

İsrail Evi (Yakubun Koyunları) hikâyesinde; İsraililer sıcak çöl iklimine karşı sağlıklı ve güçlü kalabilmek için iyi beslenirler. Sürekli ter kaybederek zayıf düşmemek, Araplar gibi hep uyuklamamak için günde altı öğün yerler. Her çeşit besinden almaya özen gösterirler. (Cumalı,1984: s.53).

Kendini Yiyen (Değişik Gözle) hikâyesinde; Turan, tekstil fabrikalarında dokumacı olarak çalışır. Pamuk tozlarını yutarak, fabrikaların kurumlu, rutubetli havasını soluyarak ciğerlerini çürütür. Sanatoryumdan tedavi görse de artık eski gücü ve sağlığı yoktur. Bu nedenle de işsiz kalır. (Cumalı,2009c: s.130).

Kurt Kanı (Makedonya 1900) hikâyesinde; Sadettin dağlarda yaşayabilecek kadar çevik, güçlü ve sağlıklıdır. Tehlikeyi hissediş artık bir kurdunki kadar güçlüdür. Üstelik zekası da gayet iyi işler. Namlusunu ya da kalpağını ucundan görünecek bir yere yerleştirip tersi istikametten, kendine saldıranları hedef alır. (Cumalı,2010: s.102).

Nehir İnsanları (Revizyonist) hikâyesinde; Amerika ziyaretinde New Orleans şehrinin tezatlıklarına değinir yazar. Büyük gösterişli hayatların yanında, durakta bekleyen yorgun insanlar dikkatini çeker. Yaptıkları işe göre az beslendikleri yüzlerinden bellidir. Sağlıksız ve enerjisiz görünmektedirler. Halbuki az önce

uğradıkları büyük alışveriş merkezinde parfümeri reyonunu gezenler, akşamın geç saatine rağmen çok dinçtirler. (Cumalı,1979: s.145).

Makedonya 1900 (Makedonya 1900) hikâyesinde; Anlatıcının babası güçlü bir karaktere sahip olduğu kadar sağlığına da dikkat eden biridir. *“Sofradan hep tam doymadan kalkmak gerektiğini söyler, acelesiz yemek yer, bir lokmayı kır kez çiğnerdi. Bütün ömründe bir gün midesinden, sindirim bozukluğundan yakınmadığı gibi, hep dal gibi bir adam olarak kaldı, fazlaca sayılacak tek kilo almadı.”* (Cumalı,2010: s.19).

Sessiz Zenci (Revizyonist) hikâyesinde; New York'ta beyazların dışladığı ve aşağıladığı zenciler, kendilerini spor etkinliklerinde kanıtlamışlardır. Çünkü oldukça sağlıklı ve güçlü bir yapıları vardır. Yazarın arkadaşının anlattığı bir olayda da zencilerin gücünü görmek mümkün. Bir gemide aşçılık yapan zenci, kaptan tarafından aşağılanmaya kalkılınca, iri gövdesi ve güçlü bakışları kaptanı bu aşağılamadan vazgeçirir. (Cumalı,1979: s.141).

Revizyonist (Revizyonist) hikâyesinde; Yugoslavya'yı anlatan yazar, özellikle bolluk ve ucuzluğa dikkat çeker. Çocukların gelişimi için önemli olan ana besin maddelerinin çok ucuz olduğunu, bu nedenle çocukların sağlıklı olduğunu dile getirmiştir. Dahası spora yapılan yatırım bir hayli fazladır. Hemen her kasabada bile spor tesisleri vardır. Bunlar da Yugoslavların sağlıklı olması için gayet yeterlidir. (Cumalı,1979: s.28).

Viran Dağlar romanında; Zülfikar Bey, çocukluğundan beri yakışıklılığı ve gücü ile dikkat çekmektedir. *“Zeki, yakışıklı, sağlıklı, atletik yapılı, gösterişli bir genç...”*(Cumalı,2007a: s.125).

Mümin Pehlivan, namı Makedonya'yı sarmış bir güreşçidir. *“Yaşı otuzu bulmuş sırtı yere gelmemiştii, pes etmemiştii henüz.”* Şimdi de bu beden gücünü vatan yoluna kullanma sırasındadır. Savaşa gönüllü gidenler arasındadır. (Cumalı,2007a: s.192).

Zülfikar Bey, üçüncü katta tutulduğu odanın penceresinden karşı taraçaya atlamayı düşünür. “Çocukluğundan başlayarak iyi koşar, iyi atlardı. Kimi kovalasa yakalar, kendini kovalayanlara yakalanmazdı. Selanik’te rüştiyede en gözde öğrencisiydi İsveç jimnastiği hayranı hocasının. Yüz metre, tek adım, üç adım, yüksek atlamada son iki yıl okul birincisiydi. Son yıl atlama beygiri, halkada da birincilik aldı.” (Cumalı,2007a: s.381).

Zülfikar Bey, çocukluğundan beri çevik vücudu ile dikkat çeker. Üçüncü katta tutulduğu odadan, atlanması oldukça güç karşı taraçaya atlayarak kaçması da Fransız Ordusunun yeni generalinin dikkatini çeker: “Bravo, dedi, iyi atlet, iyi jimnastikçi. Kaçması hayırlı olmuş. Kurşuna dizilseydi üzülecektim.” der. (Cumalı,2007a: s.436).

III. 1. 30. Savurganlığın Kötülüğü

Savurganlık, gereğinden fazla harcama yapmaktır. Cumalı bu eğitim değerinde savurganlıklarının sonucunda çok zor günler geçiren kahramanları gözler önüne serer.

Aşk da Gezer romanında; 1930’ların meşhur bir sanatçısından bahseder Bedri: “Bir sabah otobüs parası diye bir iki buçuk lira aldı çıktı benden. Akşama tepeleme Paket dolu bir taksi ile dayandı evin önüne. Karıma, bana, çocuklara türlü hediyeler, yiyecekler, giyecekler, içkiler. Anlaşmış, avans almış filmcinin birinden. Kapıcıya şuna buna avuç avuç bahşiş dağıttı. Ertesi akşam yine otobüs parası, cigara parası istedi benden.” (Cumalı,1975: s.126).

Ergun’a içini döken Belkıs, eski kocasını anlatır. Elde avuçta ne varsa onun içkisine, lüks lokanta yemeklerine harcadığını söyler. Parası bitince de adamın annesini babasını daha çok özlediğinden söz eder. Bu israf yüzünden o evliliğin kötüye gittiğini anlatır. (Cumalı,1975: s.221).

Aşk da Gezer romanında; Haluk kendi kendini eleştirirken en çok boşa harcadığı paraları ve gençliği için yanar. “Bol para kazanmıştı bir dönem. Neye yaramıştı o kazandığı para? Terzilere, içkiye savurmuştu.” (Cumalı,1975: s.316).

Gene Yenik Düşsem de (Değişik Gözle) hikâyesinde; Bir çiftin sadece iki günlük aşk geçmişlerini uzun uzun konuşmaları konu alınır. Bu sohbetle her ikisi de geçmişte bir insana gönül bağıyla bağlanamayıp hep sadakatsizlik yaptıklarını çok olağan bir durummuş gibi anlatır. Tabi bu ilişkiye de sadık kalamayacaklarını, her ikisi de bilmektedir. (Cumalı,2009c: s.38).

Kente İnen Kaplanlar (Yalnız Kadın/Batan Gemi) hikâyesinde; Eşini aldattığı için terk edilen adam, savruk bir hayat sürer. Nerde akşam, orda sabah. Elde avuçta ne varsa tüketir. Yüklü bir borcun altında ezildikçe ezilir. (Cumalı,2006b: s.192).

Korku (Makedonya 1900) hikâyesinde; Savaş sırasında dağlar ne kadar karışıkça şehirlerde de o kadar çok para savrulur. İçkiler, oyunlar hızlı yaşamın vazgeçilmezleridir. (Cumalı,2010: s.159).

Makedonya 1900 (Makedonya 1900) hikâyesinde; Anlatıcı ile babası özellikle bir konuda anlaşamazlar: Baba birkaç kıyafetle idare ederken, oğul parasının yarısını giyime harcar. Baba *“Hem gösteriş düşkünü olmak hem de paranın değerini bilmemekle suçlardı beni bu yüzden.”* (Cumalı,2010: s.20).

Revizyonist (Revizyonist) hikâyesinde; Aslını inkar eden, para düşkünü insanlar tanıtılırken tek dertlerinin para olduğu, başkalarından daha çok mal edinme, giyinme, yeme aşkları anlatılır. Bunlar için çok para harcayan, savuran bu zenginler toplum için iyi şeyler yapmaları istendiğinde asla çalışmazlar. (Cumalı,1979: s.24).

Tamada (Revizyonist) hikâyesinde; Yazar ve arkadaşları Gürcistanlı şair Abaşize'nin evine konuk olurlar. Misafirlerine bol bol ikramda bulunan bu aile, savurgan değildir. Evde hiç gereksiz eşya yoktur. Ev gayet sade döşenmiştir. (Cumalı,1979: s.115).

Şahbanu (Revizyonist) hikâyesinde; Şiraz'daki Sanat Festivali şerefine Şahbanu ve devlet erkanı bir yemek verir. Gün boyu süren gösteriştense uzak bir yemektir. *“Savurganlıktan kaçınılmış.”* bir yemektir. (Cumalı,1979: s.182).

III. 1. 31. Şükretmek

Şükretmek, elindekilerin kıymetini bilip ona kanaat etmektir. Cumalı'nın eserlerinin çoğunda şükreden insanlar vardır.

Aşk da Gezer romanında; Ergun, mutluluğu anlatır Belkıs'a: *“Uyuyup uyandığım için bile sevindiğim olur. Sık sık kollarımı gere gere yaşadığım için şükretmek gelir içimden. (...) Yavaş yavaş en yakınımda, elimde avucumda ne varsa onunla sevinmesini öğrendim.”* (Cumalı,1975: s.208).

Saliha ve Mehmet Şen, yaşlı bir tiyatro oyuncusu çift. Mehmet Bey, eskiden daha zor şartlarda az para kazandıklarından dem vurunca Saliha Hanım tepki gösterir: *“Çok şükür, öyle de olsa neyiz eksik? Ben hâlimden memnum doğrusu. Hep böyle kalsak daha ne isteriz?”* (Cumalı,1975: s.333).

Eli'nin Evinde/Yahudi Olmak Güçtür (Yakubun Koyunları) hikâyesinde; Eli gibi Türkiye'ye göçen Yahudiler, kurdukları yerleşim alanının altı yüz bin ağaçlı ormanına Atatürk'ün adını verirler. Çünkü ona bir teşekkür borçludurlar. Dünyanın çeşitli yerlerinde Yahudilere hep eziyet edilirken, onlar Atatürk sayesinde çok rahat yaşadıklarının farkındadırlar. (Cumalı,1984: s.118).

Uçak (Makedonya 1900) hikâyesinde; Florina halkının en sık kullandığı cümlelerden biridir: *“Allah'a çok şükür bize bu günleri de gösterdi.”* Evlerinin, bağlarının küçüklüğünden, dükkânlarının iş yapamamasından, mallarının azlığından hiç yakınmazlar, hep şükrederler. (Cumalı,2010: s.153).

Viran Dağlar romanında; Yunan ordusundan kaçanlar, misafir oldukları evde yolculuklarını ve kötü gidişi değerlendirirler. Raşit Ağa: *“Bugünümüze şükür. Bugüne sağ çıktık, kan döküldüğünü daha görmedik.”* diyerek hallerine şükreder. (Cumalı,2007a: s.182).

Zeliş romanında; Recep, tarladaki işlere yetişememekten düşünceliyken komşusu Ali imdadına yetişir. Çocuklarını yardıma gönderebileceğini söyler. Bunun üstüne Recep: *“Bak karı, dedi. Allah kulundan hiçbir vakit el çekmez! Gördün mü nasıl sevindirdi bizi?”* (Cumalı,2009b: s.58).

Recep, karısını fakirlikten şikâyet etmemesi konusunda uyarınca Kadın: “*Ben her zaman halimize hamedederim. Bu ovada kaç kişi var bizim gibi tarlasını kendi ekip biçen?*” (Cumalı,2009b: s.58).

Yağmurlarla Topraklar romanında; kasabadaki fırtınadan zarar gören Behzat Efendi halini şöyle özetler: “*Bütün zayıf taneleri silkeledi, ağaçların dibine indirdi. Kimi dalları kırdı attı. Görsen o kırların halini... neyse ki can kaybı olmadı çok şükür.*” (Cumalı,2007b: s.76).

Kasabada çıkan fırtına, bir gecede her şeyin altını üstüne getirmişti. Damını onarmaya çalışan Zeynel: “*Can kaybı yok ya, bey, dedi, biz bu kadarına her zaman razıyız...*”(Cumalı,2007b: s.76).

III. 1. 32. Umutsuzluğa Düşmemek

Hayata olumlu bakarak, zor durumlarda bile iyi düşünen insanlar vardır. Cumalı, kahramanlarının çoğu kolay kolay umutsuzluğa düşmezler.

Arif Kaptan ile Oğlu (Makedonya 1900) hikâyesinde; İdamlarına kaç gün kaldığını hesaplayan Kaptan, iki güne de çok sevinir ve umudunu kesmez. “*Eh Allah büyük der.*” (Cumalı,2010: s.134).

Bazen Bir Savcı (Makedonya 1900) hikâyesinde; Mustafa, Terzi Arsenios’un dükkânında duyduklarından sonra acı haberleri art arda olsa da umudunu hiç kaybetmez. Özellikle de Mustafa Kemal Paşa’yı gördükten sonra umudu daha da artar. Çünkü Mustafa Kemal Paşa, duruşuyla bile umut vermektedir. (Cumalı,2010: s.182).

Rumların, mahallerini basmasını bekleyen Mustafa ve ailesi sinir harbi yaşar. Çünkü eve girecek olurlarsa Mustafa tüm, ev halkını ve en son kendini öldürecektir. Karısı hala umudunu korumaktadır. Mustafa’nın aklına bile getirmediği bir ihtimali söyleyiverir: “*Belki de gelmezler!...*” (Cumalı,2010: s.193).

Çarmhını Yüklenen (Revizyonist) hikâyesinde; Otuz üçünde, Nazilerin kurşuna dizdiği şairi, karısı anlatır. Tutuklandığında, öldürüleceğini bile bile,

içerdeki arkadaşlarına ve dışardaki yakınlarına hep umut ve cesaret vermiştir. Hiçbir zaman umutsuzluğa düşmemiş, kendisi öldürülse bile davası kazanacaktır. (s.67)

Değişmeyen Bir Yüz (Revizyonist) hikâyesinde; Savaşta dünyaya gözlerini açan ve ilk gençlik yıllarında taraflarını seçmek zorunda olan bir nesil vardır. Bu neslin şairleri hep umut türküleri söyler. Her ne kadar hayatları savaşla yoğrulsa da güzel günler için umutlarını hiç kaybetmemişlerdir. (Cumalı,1979: s.53).

Gülen Sam (Yakubun Koyunları) hikâyesinde; Yahudileri anlatan yazar, onların neden korkak görüldüğünü çözmeye çalışır. Bütün horlanmalara, ağır vergilere sessiz kalmalarını Kudüs'e gitme umutlarına bağlar. Bütün sıkıntılara rağmen umutlarını yitirmeyip Kudüs'e sahip olacaklarını düşünürler. (Cumalı,1984: s.20).

Kendini Yiyen (Değişik Gözle) hikâyesinde; Turhan, ciğerlerinden rahatsız olduğu için işten çıkarılır. Kapı kapı gezer fakat iş bulamaz. Zamanla umudunu da kaybetmeye başlar. *"Tuttuğu dal kırılıyor, bastığı toprak kayıyordu ayaklarının altında."* Sanatoryumdaki arkadaşlarını ziyarete gittiğinde neşesi yerine gelir, onların maddi ve manevi desteği umutsuzluğunu da alır gider. *"Sandığı kadar yalnız, kimsesiz değildi dünyada. Bakışlarında yeni yeni kıvılcımlanmaya başlayan bir umut ışığıyla, yarından tezi yok gezici satıcılığa başlayacağını söylüyordu arkadaşlarına..."*(Cumalı,2009c: s.134).

Stalin Üstüne Bir Konuşma (Revizyonist) hikâyesinde; Yazar, Tiflis gezisinde Stalin hayranı bir şoförden yola çıkarak bazı çıkarımlarda bulunur. Rus halkı çok zor, acı günler geçirmiştir fakat o kötü günler çabuk unutulmuştur. Halk iyiliğe umut yeşertmek için, umutsuzluğa düşmemek için o kötü günleri unutmak istemiştir. (Cumalı,1979: s.109).

Öç (Susuz Yaz) hikâyesinde; Şerif Ali ve Hacer arasındaki kırgınlık gün geçtikçe artmaktadır. Öyle ki karşısındakinin tavrına bakan her iki âşık da artık umutsuzluğa düşmeye aşlar. Umutlarını yitirirken birbirlerini de yitirmektedirler. (Cumalı,2006a: s.82).

Viran Dağlar romanında; Halit'e göre: "*Günün düzeni ne olursa olsun, iyi bir insanın olumlu katkıları olabilirdi bir topluma.*" Makedonya'nın bu sıkıntılı günlerinde bile iyi bir insan gördü mü Halit'in kurtuluşa dair umudu hemen artar. (Cumalı,2007a: s.104).

Terzi Halit, geleceğe umutla bakar. Dört kitabın birleşip yeni bir dinle doğacağına, ayrı gayrının kalmayacağına, savaşların son bulacağına, herkesin aklının başına geleceğine inanır. (Cumalı,2007a: s.106).

Dr. Hüseyin Hilmi, "*Meşrutiyetin gidişinden umut kesmişti. Değişen bir şey yoktu, bu gidişle olmayacaktı da.*" Fakat sadece kötü taraflarını söyleyip bırakmıyordu, çözümü de ekliyordu: "*Sonuç meşrutiyet kurumlaşmalı. Bütün devlet dairelerinde kadrolar yenilenmeli.*" demek ki hâlâ umutluydu. (Cumalı,2007a: s.130).

Meşrutiyetten umudu kesilmişti konuşanların. Hep kötü senaryolar vardı. Düşünler basılıyor, katliamlar oluyordu. Gençlerden biri bu havayı dağıtmak için: "*Evet, sabah olacaktır, sabah olur, geceler Tulû-i haşre kadar sürmez!*" diye iki dize okuyarak umutsuz havayı dağıtmaya çalışır. (Cumalı,2007a: s.131).

Zülfikar, ittihatçılıktan sonra daha bir umutludur. "*Çevresinde konuşulan umutsuz sözlere dayanamaz olmuştu. Hemen karşı çıkıyordu.*" (Cumalı,2007a: s.141).

Yunan Ordusunun zulmünden kaçanlar, bu kötü gidişe rağmen birbirlerine destek olmaya, umutsuzluğa düşmemeye çalışırlar. Reşit Ağa, çevresine umut dağıtır şu sözleriyle: "*Allah'tan umudunu kesme. Koskoca ordularımız var, hem Selanik'te 97'de verdiler Yunan'ın dersini, yine verirler!*" (Cumalı,2007a: s.182).

Ekrem, evinde yakalanmıştı savaşa. Eşi, oğlu ve kızı vardır yanında. Kaçtıkları yolda, Yunan askeri tarar geçer onları. Tek kendi kalır. O acıyla otuz altı saattir yürüdüğünün bile pek farkında değildir Zülfikar Bey'in arabasına bindiğinde. Ama yeni bir umut doğmuş, kendine gelmiştir. O da Zülfikar Bey ve arkadaşları gibi

gönüllü er olarak yazılacak, karısı ve çocuklarının intikamını alacaktır. (Cumalı,2007a: s.188).

Zülfıkar Bey ve arkadaşları gönüllü yazılmak için bindikleri trende, evlerini terk edip savaştan kaçanları görünce bile ürkmemişlerdir. Onlara “*Ne diye evinizi ocağınızı bıraktınız? Görmüyor musunuz biz savaşa gidiyoruz! Bakın bir bize, yenilecek adamlar mıyız biz?*” der gibi umutla bakarlar. (Cumalı,2007a: s.198).

III. 1. 33. Yalan Söylemenin Kötülüğü

Yalan, gerçeğe uymayan sözdür. Yazar, yalan söyleyenlerin hüsrarla sonuçlanan ibretlik hikâyelerini anlatır.

Acı Tütün romanında; Doktorun yarıcılarında Boşnak Vehbi, doktordan habersiz, tütün satıp cebe indirir. Ardından bir sürü yalan söyler. Ali durumu şu cümleyle özetler: “*Aldırma öylesine, işin içine yalan girdimi ne kazansan haramdır, hayretmez!*” (Cumalı,2009a: s.99).

Aksinin Biri (Susuz Yaz) hikâyesinde; Keresteci Sedat, Kolcu Turhan’a ilaçlı içki içirir. Onu çok seviyormuş gibi bir sürü yalan içeren konuşmalarla kafayı bulmasını bekler. Onun yalanıyla başlayan macera mahkemede yalancı şahitlerin ifadeleriyle devam eder. Bu yalanlar yüzünden işinden de olur ve kimseye güveni kalmaz. (Cumalı,2006a: s.254).

Aşk da Gezer romanında; Rıfat yaptığı her işi, başkalarının gözünde kendi değerini arttıracak hâle sokmuş. “*Hatta, yapmadığı işleri bile yapmış gibi görünmüş, yalanlar uydurmuştur, her fırsatta önemli, varlıklı biri olarak tanıtılmaya çalışmıştı kendini.*” (Cumalı,1975: s.231).

Hikâye Severseniz (Yakubun Koyunları) hikâyesinde; Yazar, tiyatronun tenoru olduğunu söyleyen bir İsraili ile tanışır. Kısa süre sonra onun aslında bir manav olduğunu, kendini iyi pazarlamak için yalan söylediğini öğrenir. Tabi ki güven duygusu oluşmadan biter. (Cumalı,1984: s.93).

Kardeş Toprak (Revizyonist) hikâyesinde; Yazar, Yunan halkı ile neden düşman göründüğümüzü sorgular. Bunda bazı yalancıların da parmağı olduğunu düşünür. Dış ülkelerdeki bürokratlarımızdan bazıları, Ankara'dan para alabilmek için Yunanlılar şunu yaptı, bunu yaptı, biz geri mi kalalım diyerek yalan söylerler. Aynı şekilde davranan Yunan bürokratları da vardır. İki halk arasındaki düşmanlığı derinleştirirler. (Cumalı,1979: s.196).

Susuz Yaz (Susuz Yaz) hikâyesinde; Veli Sarı'nın katili Hasan, suçu kardeşinin üstüne atar. Bu yalana kardeşi Osman ve onun eşi Bahar, hatta köylüler ve koğuş arkadaşları da şahitlik ederler. Bir yalan, on sekiz yaşındaki bir gencin, gencecik eşinin ve henüz doğmamış bir bebeğin hayatlarını alt üst edecektir. (Cumalı,2006a: s.36).

Hasan, kendi suçunu üstlendiği için hapis yatan kardeşine verdiği sözleri, daha ikinci aydan, tutmamaya başlar. Verdiği harçlık dokunmaya başlayınca harçlığı önce azaltır, sonra keser. Kendi menfaati için Bahar'a elbiselik ve başörtüsü getirerek kızı yumuşatmaya çalışır. Yalanları ortaya çıkmasın diye Osman'ın mektubunu okumadan yırtar ve bir yalan daha ekleyerek mektup gelmemiş gibi davranır. Böylece Bahar'la Osman'ın arası açılacaktır ve Bahar kendine kalacaktır. (Cumalı,2006a: s.51).

Kendinin suçunu üstlendiği için hapis yatan kardeşini altı aydır arayıp sormayan Hasan, bunu ağzından geçirir. Toparlamak için de yalan üstüne yalan ekler. Aylardır para yollarmış, mektup yazarmış, karakollara gidirmiş de hiç cevap alamamış. Sonra farklı bir ilde Osman adında bir mahkûmun öldürüldüğü haberi, Hasan'ın kardeşi Osman olarak duyulur. Bu yanlış bilgiyi de düzeltmeyerek yalanına devam eder. Çünkü işine gelmektedir. (Cumalı,2006a: s.53).

Yakubun Koyunları (Yakubun Koyunları) hikâyesinde; Tevrat'taki hikâyeye göre Yakup Peygamber, dayısı Leban'ın kızı Rahel'e âşık olur. Yedi yıl çobanlık şartını yerine getirmesine rağmen dayısı sözünde durmaz, çünkü verdiği söz yalandır. Ona göre büyük kız dururken küçük verilmez. Yakup'a küçük kızı Lea'yı verir. Bu yalan aralarındaki güveni yok eder. (Cumalı,1984: s.56).

Viran Dağlar romanında; Zülfikar, dayısının sigarayla arasını sorması üzerine: “*Saklaması, yalan söylemek olurdu.*” diyerek yalana başvurmaz ve çok içmediğini söyler. (Cumalı,2007a: s.86).

İsmail, yıllardır Zülfikar Bey’in kapısındadır. Gönüllü askere gitmeyişi çok üzümüştür Zülfikar Bey’i. Yıllar sonra Zülfikar Bey’e çok daha kötüsünü yapacağı hiç akla gelmezdi. Zülfikar Bey tutuklandığında, Zülfikar Bey’in yeğeni, Fransız yalakası Hikmet Bey’in tarafına geçmiştir. Saliha Hanım İsmail’e, Hikmet’i görüp görmediğini sorduğunda da Hikmet Bey’den yardım istemesinler diye görmediğini söyler. Bu yalan, ilişkilerini bitirir. (Cumalı,2007a: s.363).

III. 1. 34. Yardımseverlik

Başkalarının ihtiyaçlarına yetişmek, yardıma ihtiyaçları olduğunda el uzatmak taktir edilen davranışlardır. Cumalı, eserlerinde yardımseverlik değerine oldukça çok yer vermiştir.

Acı Tütün romanında; Doktor Ziya Samer para almadan yarıcılarının, borç verdiklerinin çoluk çocuğuna hastalarına bakıyor, ilaç veriyordu hiç değilse. “*Buna rağmen Hasan, aldığı borçları ödemededen tekrar borç istiyor. Doktor vermeyince yaygarayı koparır.*” (Cumalı,2009a: s.77).

Kâmil Efendi, çocuklarına bile acımayan inatçı, cimri bir adamdır. İzmir’de parasız yatılıda liseyi okuyan çocuk, kırk kilometrelik yolu her zaman yürüyerek gelir eve. Çünkü Kâmil Efendi, çocuğuna bir lira bile vermez. Ücret talep etmeyen “*Şoförler, yolda koşarken, yürürken, gördükleri çocuğu durur alırlardı çoğunlukla ...*” (Cumalı,2009a: s.100).

Aklım Arkada Kalacak (Değişik Gözle) hikâyesinde; anneleri kötü yola düşen üç küçük çocuğun yardımına komşuları yetişir. “*Konu komşu çocuklara eksiklerin verirler, arada birer kap yemek gönderirler, şöyle böyle yardımda bulunurlar ama analık edemezler.*” (Cumalı,2009c: s.42).

Arif Kaptan ile Oğlu (Makedonya 1900) hikâyesinde; İdama götürülen kaptan ve oğlu, trende yanındaki jandarmalara bir şeyler içme isteklerini güç bela iletirler.

İçtikleri çayı, sonlarını bilen çaycı ikram eder. Ölümüne giden yolda bu kadar yardımda çok sayılmaz. (Cumalı,2010: s.132).

Dila Hanım (Makedonya 1900) hikâyesinde; Kahya'nın, Rıza Bey'i vurmakla görevlendirdiği iki kişi, vuracakları kişinin Rıza Bey olduğunu görünce tetiğe basamazlar. Çünkü iki yıl onun yanında çalışmış, çok yardımını görmüşlerdir. Zamanında birinin düğününü yapmış, birini de doktora yetiştirip ölümden kurtarmıştır. (Cumalı,2010: s.55).

Güvercinler (Yalnız Kadın) hikâyesinde; Orhan, ailesinin sıkıntılarının ne olduğunu bilmesede de komşularının batıl inançlarına göre bu sıkıntıların sebebi onun güvercinleriymiş. O da çocuk aklı ile güvercinleri elden çıkararak ailesinin sıkıntılarını atlatmasına yardımcı olmak ister. (Cumalı,2006b: s.71).

Kayalar Rehberim (Revizyonist) hikâyesinde; Cumalı, annesinin ağzından dinlediği öykülerde geçen, kökünün geldiği toprakları görmeye gider. Bir bankta sıralanan yaşlılar, ona aradığı yeri bulması için yardım ederler. Hatta bir tanesi gidecekleri yere kadar onlara rehberlik eder. Hastalığına ve yaşına rağmen, onlar daha çok yer görsünler diye arabayla gitmeyi kabul etmez. (Cumalı,1979: s.199).

Kızılay Yararına (Yalnız Kadın) hikâyesinde; Kasabaya gösteri için gelen cambazların etrafına, otobüsten iner inmez insanlar toplanır. Her biri bir eşya alarak onlara yardım ederler. Kasabalılardan Kurabiyeci Murat da gösteri yeri ve yasal izinler için onlara yardım eder. Üstelik bilet kontrolünü de yapar. Gösteri ve sonrasında da yardım eder. Çocukların yardımlaşma duygusunu pekiştiren bir de ödül gelir. Hepsi gösteriyi bedava izleyecektir. (Cumalı,2006b: s.101).

Kurt Kanı (Makedonya 1900) hikâyesinde; Sadettin, Zole Kaptan'ı vurduktan sonra sığınacağı yerden emindir. Şakir Ağa; baba dostu, yardımsever bir insandır. Onu evine alır, camiye gidip halkın nabzını tutar, dahası Sadettin'in evine gidip silahını ona getirir. (Cumalı,2010: s.98).

Nekrassov'un Yeğeni (Revizyonist) hikâyesinde; Bir inşaatın önünde yazarın arabasının tekeri patlar. Uğraşırken arabayı boş tekerleğin üstüne yatırır.

İnşaattaki yedi işçi yardıma yetişir. Yazar, para teklif ettiğinde ise “*Biz iyilik yapamaz mıyız?*” diye karşılık verirler. (Cumalı,1979: s.91).

Öç (Susuz Yaz) hikâyesinde; Kızı hasta olan Gülsüm Kadın, dere kenarına çamaşır yıkamaya gider. Komşuları ise kızının yanında olması için Gülsüm Kadın’a yardım ederler ve onun çamaşırlarını da yıkarlar. (Cumalı,2006a: s.85).

Revizyonist (Revizyonist) hikâyesinde; Tito beş yıl dağlarda gezmiş, belediye başkanlığı yapmış, Partinin en zor birimlerinde çalışmış tecrübeli biri olarak, genç sosyalistlere yardım etmek ister. Başından geçenleri, yol göstermek amacıyla anlatır. (Cumalı,1979: s.18).

Sadom Nerede? (Revizyonist) hikâyesinde; Lut Gölü’ne giren yazar, büyük bir acıyla sudan zor çıkar. Her yeri tuzdan bembeyaz olmuştur. Duş kabinindeki bayan asker, Cumalı’nın yardımına yetişir ve hemen duşu ona bırakır. Böylece acıdan ve tuzdan kurtulabilir Cumalı. (Cumalı,1979: s.81).

Susuz Yaz (Susuz Yaz) hikâyesinde; Osman, alt bahçe sahiplerine haksızlık yapan abisine rağmen onlara yardım etmek ister. Abisinden habersiz havuzun suyunu onların bahçesine yönlendirir. (Cumalı,2006a: s.24).

Viran Dağlar romanında; Savaştan kaçan insanlar çok zor durumdadırlar. Arabasıyla ilerleyen Zülkif Bey ve arkadaşları, yolda tek başına yürüyen ve çok perişan görünen bir adamı arabalarına alırlar. (Cumalı,2007a: s.186).

Çok acı sahnelerle karşılaşan Zülkif Bey, savaştan kaçan yaşlı bir göçmenden Yunan ordusunun nerede olduğunu öğrenir. Zavallı adama, kendilerini düşünmeden, yanlarındaki bütün yiyecekleri verir. (Cumalı,2007a: s.186).

Manastır’da gönüllülerin bir gece konaklamaları gerekir fakat bütün oteller doludur. Zülkif Bey’in tanıdığı bir otelci, kendi odasını verir. Bir de yemek salonunu ayarlar onlar için. Bu dar zamanda yardımlarına koşar. (Cumalı,2007a: s.203).

Türk-Yunan savaşında ilginç olaylar yaşanmıştır. Bir köyün imamı Şahin Hoca, iki Rum komşu ailelerini evinin bodrumunda saklamıştır. Bu iki aileye, iki hafta boyunca çok iyi bakmıştır. Onları korumak için, herkes köyü terk ederken o terk etmemiştir. Yunan askeri, bu hikâyeyi Rumlardan dinleyince ona da zarar vermemişlerdir. (Cumalı,2007a: s.226).

Savaş sırasında bir karı koca, tarlanın kıyısındaki hendekte bir Yunan üsteğmeni yaralı bulurlar. Evlerine götürüp iyileştirirler. Üsteğmen de bu iyiliklerini karşılıksız bırakmaz. Yunan ordusunun karşısına dikilir, onları köye girdirmez. Ayrıca uzun yıllar da oğulları gibi ziyaretlerine gelir gider. (Cumalı,2007a: s.227).

Zülfikar Bey, dağlarda düşmandan kaçarken bir köye uğrar. Kahvede onu gören bir adam ona yaklaşır ve onu uyarır. Kaptan'ı vurduğu duyulmuştur, köy de Bulgar köyü olduğu için Zülfikar Bey tehlikededir. Adam, Zülfikar Bey'i bir gün evinde konuk eder ve uğurlar. Adamın yardımı sayesinde köyden sorunsuz ayrılır. (Cumalı,2007a: s.339).

Zülfikar Bey'in düşmandan gizli, kaçak hayatında birçok insanın yardımı onun hayatını kurtarmıştır. Bir köye doğru ilerlerken yolda karşılaştığı iki kişi, oraya gitmemesi konusunda uyarırlar. Çünkü Fransız askeri oradadır. Bu sayede yine hayatı kurtulmuştur. (Cumalı,2007a: s.340). (s.340)

Zülfikar Bey, hapisten kaçmıştır. Peşindeki askerlerden kaçarken on bir yaşındaki çoban Kerim'le karşılaşır. Kerim onu tanır ve seve seve ona yardım eder. Verdiği pusula ve yüzüğünü komşuları olan Zülfikar Bey'in halasına götürecektir. (Cumalı,2007a: s.383).

Zülfikar Bey, hapisten kaçmış; silah, at temin edebileceği bir isim düşünür. Baba dostu Zekeriya çavuş, hiçbir karşılık beklemeden ihtiyaçlarını fazlasıyla karşılayıp onu yolcu eder. (Cumalı,2007a: s.391).

Zeliş romanında; Tarladaki işleri yetiştirme konusunda sıkıntı yaşayan Recep'e komşusu "*Ali Onbaşı, iki kızıyla küçük oğlunu onlara, isterlerse bir günlüğüne*

yardımcı göndermeyi önerdi. Beş on gün sonra iş sıkışınca Recep de kızlarını bir günlüğüne onlara yardımcı gönderir ödeşirlerdi.” (Cumalı,2009b: s.57).

III. 1. 35. Yaşama Sevgisi

Yaşamaktan zevk alan, şartlar ne olursa olsun yaşamak için mücadele veren azimli insanları Cumalı'nın eserlerinde bulmak mümkün.

Acı Tütün romanında; Urla halkı “...onlar akıllarından bile geçirmiyorlardı günü dolmadan ölmeyi. Hele kendilerini öldürmeyi hiç mi hiç düşünmezlerdi. (...) Ruhları umutsuzluğun işlemediği bir zırhla kaplı sanki.(...)Güçlükleriyle savaştıkça onlar daha çok tat alıyorlar yaşamaktan.” (Cumalı,2009a: s.251).

Aşk da Gezer romanında; Filiz, karanlık sokaklarda gezerken ayakkabılarını eline alıp asfaltta deli gibi koşturur Ergun'la. Ne olduğu sorulunca da: “*Dans ediyoruz! Oh, yaşamak ne kadar güzel!*” der. (Cumalı,1975: s.297).

Mehmet Şen, eski zamanların zor şartlarıyla bile tekrar oyuncu olma şansı olsa, yine oyuncu olacağını belirtir. Makyaj masasının başına oturdu mu bütün derdi kederi atıp sahne de halkla bir olmanın verdiği sevinci anlatır. Altmışını aşmasına rağmen işini de hayatı da çok sever. (Cumalı,1975: s.333).

Gülen Sam (Yakubun Koyunları) hikâyesinde; Sam, küçük yaşta çalışmak zorunda kalan bir Yahudi çocuğudur. Bütün horlanmaları da verilen işleri de gülerek karşılar, “*Yaşamdır onun savaşı. Gülümseme ise tek silahı.*” (Cumalı,1984: s.19).

Kar (Yalnız Kadın) hikâyesinde; Nihal, henüz yirmi ikisinde sakin bir kasabada yaşayan bir öğretmendir. Kasaba hayatını canlandırmak için halkevinde bir yılbaşı gecesi düzenler. Nihal'in âşık olduğu genç de gelince her şey güzel görünür gözüne. İçine bir yaşama sevinci dolar. “*Yaşamayı, dansı, bu küçük kasabayı seviyor. Hatta bu akşam canını sıkan Sacide'yi bile seviyor.*” (Cumalı,2006b: s.77).

Kiliseler (Revizyonist) hikâyesinde; Yazar, gezdiği kiliselerde gördüğü tablolardan yola çıkarak onları yapan ressamı düşünür. “Din”e pek de yakın

olmadıklarını, resimlerini şarap içip türkü söyleyerek yaptıklarını düşünür. Bunu da yaşama olan taşkın sevgilerine bağlar. (Cumalı,1979: s.123).

Gezdiği kiliselerdeki gözlemlerini anlatan Cumalı'nın bir kilisede karşılaştığı üç delikanlı dikkatini çeker. Kilisenin mağaralarında yatan ölülerin olduğu bölümü gezerlerken karşılaştığı gençler, içlerindeki yaşama sevinci ile bu geziyi oyuna çevirmişlerdir, hoşlanmışlardır bu oyundan. *“Hoşlandıkları şey yaşamaktı düpedüz.”* (Cumalı,1979: s.128).

Şirazlılar (Revizyonist) hikâyesinde; Şiraz halkı, hep bir hareket halindedir. Başgarsonun dediğine göre: *“Şirazlılar büyük küçük hep rinttir, yaşamayı severler.”* (Cumalı,1979: s.165).

Uç Minik Serçem romanında; Sonçiçek *“Gülerek, gülümseyerek dolanırdı her zaman. Her ayak bastığı yere gülüşler saçardı. Gülmesi için önemli bir neden gerekmezdi. (...) Serçelerden birinin kanat sesini, ötüşünü duyması, adının çağrıldığını işitmesi sevinç doldururdu yüreğini.”* (Cumalı,2011: s.14).

III. 2. TOPLUMSAL DEĞERLER

III. 2. 1. Ahlâk Kurallarına Uyma

Ahlâk, bir toplum içinde yaşayan bireylerin uymak zorunda oldukları davranış biçimleri ve kurallardır. (TDK, 2005:s. 43).

Ahlâk kuralları, toplum düzenini sağlamada hukuk kurallarının ana kaynaklarından biridir. İnsanların birbirlerinin hayatına saygısızlık etmeden yaşayabilmeleri, bu kurullarla mümkündür. Cumalı bazı eserlerinde ahlak kurallarına uymayan insanların ne duruma düştüklerini anlatırken bazı eserlerinde kahramanlarını, davranışlarıyla ahlaki yönden örnek göstermiştir.

Aklım Arkada Kalacak (Değişik Gözle) hikâyesinde; Halit Usta ile Muallâ Teyze, bir süre ayrılık yaşayacaklardır. Sokakta vedalaşırken kendilerini izleyen çocukları fark etmeyip fazla samimi davranırlar. Onların bu hâlleri, çocukların oyunlarında defalarca tekrarlanır. Toplumun ahlâk değerlerine aykırı bu davranışları ile bir de çocuklara olumsuz örnek olurlar. (Cumalı,2009c: s.44).

Aktör (Susuz Yaz) hikâyesinde; Aktör gösteri için gittiği kasabada gençlerle tiyatro hakkında sohbet eder. Gençler, hangi aktörü ona sorsalar olmadık şeyler söyler, hepsini karalar. Eğer söylediği gibi namus mefhumundan yoksunlarsa, onlarınki ahlaksızlık; eğer kendisi çamur atıyorsa kendisinininki ahlaksızlık. Varsayalım ki diğer aktörler için söyledikleri doğru fakat iş ahlâkında onların arkasından konuşmak ne kadar doğru? (Cumalı,2006a: s.193).

Aşk da Gezer romanında; Sinemanın büyük patronlarından Veysi Boysan'ın cimrilikle çalıp çırparak edindiği parasını, karısı kendisinden on beş yaş küçük bir aktörle yer. (Cumalı,1975: s.67).

Sevgi ile Nursen, birer kadeh içtiklerinde kendilerini kaybederler. Arkadaşları Ekrem'i atlatarak gece boyunca bakiştıkları iki gençle çıkarlar. Üstelik Sevgi, Ergun'a buluşma sözü vermişken... Uygunuz bir gece geçirirler. Sonrasında Ergun'la buluşmayı da ihmal etmez. (Cumalı,1975: s.79).

Yazar bazen de olayları olumsuzundan ele almıştır. Yine aynı eserde ahlak kurallarına uymayan sekiz erkek oyuncu kafaları dağıtmak, yalnızlıklarını paylaşmak için buluşup bol bol içerler. İçki masasında hiç de ahlaki olmayan konulara dalarlar. Her biri yasak aşklarını, uygunsuz anılarını uzun uzun anlatırlar. (Cumalı,1975: s.270).

Gülmeyen Şloma (Yakubun Koyunları) hikâyesinde; Necati Cumalı, Pis Yahudi ile İsrailiyi karşılaştırır. Pis Yahudi'nin ne kadar para düşkünü olduğuna vurgu yapar. Emekçiye hakkını vermemek, bencil davranmak, küfretmek, para aklamak gibi birçok ahlaksızlığı yaptığı görülmektedir. (Cumalı,1984: s.29).

Mavi Tencere (Makedonya 1900) hikâyesinde; Kanun kaçakları, siyasi çekişmelerden kendilerine pay çıkaracak kadar ahlaki değerlerden yoksundurlar. Kimden daha çok menfaat elde edeceklerse onun adına tüm yolsuzlukları yaparlar. (Cumalı,2010: s.146).

Öç (Susuz Yaz) hikâyesinde; Şerif Ali köyün en namussuz ve ahlaksız gencidir. Hacer ise henüz on altısında ve özellik bakımından Şerif Ali'ye yakın bir kızdır. Hacer, ahlak kurallarını ve edebi kendisine öğretmeye çalışan annesi ile hep bir didişme hâindedir. Hem aile için hem de geleneksel olarak Hacer'in ahlâk kurallarına uymayı öğrenmesi gerek, fakat Hacer çok direnir. (Cumalı,2006a: s.71).

Şerif Ali ile Hacer, evlenemeyeceklerini anlayınca tüm görgü ve ahlak kurallarını hiçe sayıp kaçarlar. Daha köyü bile tam çıkmadan birlikte olurlar. Kendi namuslarını, ailelerinin itibarını, köylünün bakış açısını göz ardı ederler. (Cumalı,2006a: s.102).

Kırda Geçen Pazar Günü (Yalnız Kadın) hikâyesinde; Nihal, ailesinin onayı olmadığı halde sevgilisi ile buluşup sinemaya gider, Pazar gezintilerine çıkar. Evli olmadığı hâlde ilişkisine sınır koymaz. Hatta evi ve ailesi artık ona sıkıcı gelmeye başlar, ailesiyle tartışır. (Cumalı,2006b: s.22).

Pis Yahudi (Yakubun Koyunları) hikâyesinde; Yazar, hikâyenin başında Yahudileri bilip tanımadan eleştirenlere tepki gösterir. Kendi tecrübelerinden yola

çıkarak bir sonuca varır. Yahudi olduğu için değil de ahlaki değerlerden yoksun davrandıkları için onlara verilen ismi, o da onaylar: Pis Yahudi. Çünkü dönek, bencil, korkak, para düşkününü, zevk düşkününü, itici, zavallı gibi ahlak dışı sıfatların hepsini taşırlar. (Cumalı,1984: s.16).

Sessiz Zenci (Revizyonist) hikâyesinde; Yazar, bir yolculuğunda havaalanında karşılaştığı pasaport kontrol memurunu anlatır. Adam saygısızca, neredeyse yolcunun yüzüne dayarcasına ayaklarını masaya uzatıp sandalyesini iki ayağı üzerinde dikmiştir. Aksilik yapacak yer arar, eline aldığı pasaportu defalarca inceler. Karşısındakine mutsuzluk aşılır sanki. (Cumalı,1979: s.136).

Tiyatrocular (Yalnız Kadın) hikâyesinde; Bir kumpanya sahnesinde dans eden kadının, daha önce hayat kadını olarak çalıştığı ortaya çıkar. Kadının işi de ona müşteri çıkan erkeklerin yaptığı da ahlâk kurallarına aykırıdır. Sonrasında yer aldığı kumpanyada rahat kıyafetlerle şuh dans etmesi, yine aynı şekilde erkeklerin laf atarak bunu izlemesi de ahlak kurallarına tamamen terstir. (Cumalı,2006b: s.93).

Türkan'ın Günleri (Yalnız Kadın) hikâyesinde; Türkan, annesiyle gitmek zorunda olduğu misafirlikte kadınları gözlemler. Noterin hanımının giyinişini ve yeni yaptırdığı yün elbiseyi eleştirip dururlar. Sonra noterin hanımı da oraya gelir. Sonra da *“Oradakiler hiçbir şey konuşulmamış gibi geleni güler yüzle karşıladılar. Hatırını sormak için yarışa giriştiler.”* (Cumalı,2006b: s.61).

Ufuktaki Gözler (Yakubun Koyunları) hikayesinde; İsrail artık eskisi gibi değildir. Son elli yıldır tek bir kibutzu bile kurulmamıştır. Çünkü Tel-Aviv eğlencenin ve paranın merkezi olmuş, bu büyülü dünyaya herkesi çekmiştir. Hâl böyle olunca ahlâkî değerler iyice geri plana atılmıştır. (Cumalı,1984: s.66).

Viran Dağlar romanında; İsmail, Zülfikar Bey'e olduğu gibi görünmemiş, hep onun olmasını istediği gibi davranmıştır. Zülfikar Bey'in annesine bağlılığını bildiği için *“Zülfikar Bey'in yanında ikide bir anasından söz açar, annesine çok bağlı bir evlat gibi görünmeye çalışır. Zülfikar Bey'in gözüne girme numaralarından biriydi bu da. Oysa bütün konu komşuları, yıllardır tanıktı İsmail'in anasını nasıl*

iteleyip kakaladığına ezdiğine...” Hem Zülfikar Bey’e hem de anasına davranışı hiç ahlâkî değildir. (Cumalı,2007a: s.196).

Venedikli Tefeci (Yakubun Koyunları) hikâyesinde; Necati Cumalı, kitabının bu bölümünde ahlaki değerlerden yoksun Yahudi tipini anlatır. Vefa, bağlılık, özveri, cesaret, cömertlik gibi insani değerlerden yoksun; daha çok tefecilik, komisyonculuk ve ticaretle uğraşan Yahudilerin tüm değerlerin önünde paraya önem verdiğini belirtir. (Cumalı,1984: s.17).

Yalnız Kadın (Yalnız Kadın) hikâyesinde; Yirmi beş yaşlarında bir genç adam, daha ileri yaşta ve başka bir ilişkisi daha olan bir kadın... Ahlâk ve görgü kurallarına tamamen aykırı bir durum. Evlilik dışı ilişkilerinin yanında adam, kendisinde kadını kıskanma hakkını bile bulmaz. Aynı durum kadının diğer ilişkisindeki adam için de geçerlidir. (Cumalı,2006b: s.13).

Zeliş adlı romanda; köyde bir akşam düzenlenen eğlenceye, erkekler damlarını beklediği için, daha çok kadınlarla çocuklar katılır. Ali Onbaşı onlara katılmaz. *“Onun anlayışına göre komşu kadınlar yanlarında kocaları olmadan gelince, aralarına karışmak yakışık olmazdı.”* (Cumalı,2009b: s.64).

Yağmurlarla Topraklar romanında; Doktor Akif de Avukat Nihat da Öğretmen Perihan’a ilgi duymaktadırlar. Kızın Nihat’a baktığını gören Akif şöyle der: *“Merak etme, benden arkadaş malına zarar gelmez.”* Dahası arkadaşını kıza açılması için zorlar: *“Olması senin elinde. Okulların açılması yakın...”* (Cumalı,2007b: s.61).

Nihat, İbrahim Kâhya ile içmeye gider bir Ramazan günü. *“Alanın üstündeki yeni lokantaya daha girerken Kahya’ya uymakla yanlış bir iş yaptığını anladı.”*(...) *“Ramazanda olduklarını unutmuştu: Başka bir gün gelsek?”* (Cumalı,2007b: s.398).

III. 2. 2. Arkadaşlık

İnsanları yaşama bağlayan en önemli unsurlardan biri de arkadaşlıktır. Duygularımıza ortak edip duygularına ortak olduğumuz arkadaşlarımız, yeri gelir

can yoldaşımız olur. Cumalı, hemen her eserinde arkadaşlık ilişkilerinin birçok yönü üzerinde durur.

Aşk da Gezer romanında; Ergun'un yazdığı tek tiyatro eseri birçok arkadaş edinmesini sağlar. Yılda en fazla bir iki kez görüşmelerine rağmen çok samimi ve uzun süreli arkadaşlıkları olur. Arkadaşları onu hiç unutmaz, hep selamlarını gönderirler görüşmeseler bile. (Cumalı,1975: s.18).

Bunlar Hep Aynı Olacak (değişik Gözle) hikâyesinde; Hikâyenin kahramanı isimsiz bir üniversite öğrencisidir. Selim ve Asım'la aynı odada kalmaktadır. Bu üç gencin, oda oda gezmeleri, arkadaşlıkları, açıklıkları ile üniversite yıllarındaki arkadaşlıkları anlatılır. Zorluklar, arkadaşlık bağlarını pekiştirmiştir. (Cumalı,2009c: s.72).

Eskiyen Adam (Yakubun Koyunları) hikâyesinde; David ve Nathan, savaşta omuz omuza vermiş iki arkadaştır. David, yaralandığında Nathan'ı bir saat omuzunda taşır. Fakat yıllar sonra karşılaştıklarında bu arkadaşlıklarından eser kalmamıştır. Nathan sözleriyle, arkadaşında küçük görülmüş hissi oluşturur. (Cumalı,1984: s.103).

Gençlik Berberi (Yalnız Kadın/Kente İnen Kaplanlar) hikâyesinde; Berber Muhittin, hoş sohbeti ile etrafına bir sürü insan toplar bunlardan bazıları gelip geçici de olsa, birçoğu yaşlılığında bile ona arkadaşlık etmeye devam eder. Devir değişip yalnızlaştıklarında sadece gözleri ile bile sohbet edebildiği arkadaşları hâlâ vardır. (Cumalı,2006b: s.147).

Hikâye Severseniz (Yakubun Koyunları) hikâyesinde; Felix Tunus'ta yaşayan bir Yahudi'dir. İsrail devleti kurulunca oraya gitmeye karar verir. Habib Burgiba adındaki Tunuslu arkadaşı ona engel olmak ister. Çünkü çok güzel bir arkadaşlıkları vardır fakat Felix kararlıdır. Gözyaşları içinde sarıla sarıla ayrılırlar. (Cumalı,1984: s.90).

Karşiki Tarla (Değişik Gözle) hikâyesinde; Üç hasta adam, sanatoryumun bir odasında tedavi görmek için birliktedirler. Bu geçici arkadaşlık da bile birbirlerine

çok güzel destek olurlar. Gündemlerinde hastalık yerine, karşıkı tarla vardır. Özellikle Dursun bu tarla ile çok ilgilenir. Diğerleri pek bu işlerden anlamasalar da onun bu tarlaya olan ilgi ve heyecanına hep katılmışlardır. (Cumalı,2009c: s.108).

Kendini Yiyen (Değişik Gözle) hikâyesinde; Turan dokumacılık yaptığı için ciğerlerinden rahatsızlanır ve işsiz kalır. Tüm kapılar yüzüne kapanır. Kendini çok yalnız ve çaresiz hisseder. Kendini tedavi gördüğü sanatoryuma, arkadaşlarının yanına atar. Onların maddi ve manevi desteği ile hayata yeniden tutunur. (Cumalı,2009c: s.133).

Öç (Susuz Yaz) hikâyesinde; Köyün ahlak yoksunu Şerif Ali'nin en yakın arkadaşı Halil İbrahim'dir. Fakat o, Şerif Ali'ye hiç benzemez. Benzemese de sıkıntılı zamanda Şerif Ali yanına gelir ve onunla dertleşir. Şerif Ali, Hacer'i kaçırmayıp sinirlendiğinde, bunu gurur meselesi yaptığında da tek arkadaşı Halil İbrahim'in yanına gelir. (Cumalı,2006a: s.81).

Ölüm Gölgesi (Yalnız Kadın/Kente İnen Kaplanlar) hikâyesinde; Yakın bir arkadaşını kaybeden hikâye kahramanı, büyük acı içindedir. Her ne kadar, geçmişten ona bir kırgınlığı olsa da son zamanlarda yine çok seviyordu onu. Son görevini yerine getirirken, ortak hatıralarını düşünür. (Cumalı,2006b: s.182).

Taburcu (Değişik Gözle) hikâyesinde; Cumalı, tüberkülozdan tedavi gören iki hasta adamın arkadaşlığına dikkat çekmiştir. Biri taburcu olmak üzere, diğeri ona iş bulma telaşındadır. Ayrılmak da çok zor olur. Kalan, gidenin ardından şunları söylemek ister ama söyleyemez: "*Nereye? Yiğit Binali, kardeş Binali, melek huylu Binali, nereye?*" (Cumalı,2009c: s.130).

Uç Minik Serçem romanında; minik serçeler hayatta kalabilmek için arkadaşlarına muhtaçtırlar. Her gün iki serçe, arkadaşları rahatça yemişlerini yesinler diye kavak ağacında nöbet tutar. (Cumalı,2011: s.21).

Viran Dağlar romanında; Zülfikar Bey'in hapisten kaçtığını duyan Kara Ali, beş arkadaş daha bulup ona eşlik eder. Yedi arkadaş, kardeşten öte arkadaş olurlar. Bir buçuk yıl dağlarda birlikte yer içer, birlikte kaçar, birbirlerini ölümden

kurtarırlar. Özellikle Kara Ali ile Zülfikar Bey çok yakın arkadaş olurlar. Kara Ali, Zülfikar Bey'e: "*Kardeşim sensin, öbür kardeşlerim bizim kızanlar...*" der. (Cumalı,2007a: s.452).

Yağmurlarla Topraklar romanında; Nihat'ın İzmir'den samimi dostu Tuğrul ile arkadaşlığı şöyle anlatılmış: "*Liseden beri arkadaştlar. Haftada bir olsun görmeden duramazlardı birbirlerini. ... birbirlerine güvenmenin rahatlığı ile bol bol dedikodu ederlerdi.*" (Cumalı,2007b: s.65).

III. 2. 3. Batıl İnançların Kötülüğü

Bazı batıl inançlar kültürümüze öylesine yerleşmiştir ki kimse artık onları sorgulamaz. Hatta dini inanışla karıştıranlar bile vardır. Yazar buna dikkat çekmek için eserlerinde zaman zaman batıl inançlara yer vermiştir.

Aklım Arkada Kalacak (Değişik Gözle) hikâyesinde; İsmi verilmeyen kahraman, çocukluğunu anımsar. Kadınların bir araya gelip şen kahkahalar attığı akşamlar uyumayıp özellikle Muallâ Teyze ile vakit geçirmek en belirgin anılarından. Bu akşamlardan birinde birkaç kadın, ellerinde fincanlarla bir örtünün altına girip yüzüklerini saklarmış. Çocuğun hafızasına bir Batıl inanç yerleştirdiklerinin farkında bile olmadan...(Cumalı,2009c: s.44).

Güvercinler (Yalnız Kadın) hikâyesinde; Güvercinlerine sonsuz bir sevgiyle bağlanan Orhan, diğer sıkıntılardan habersizdir. Annesinin arkadaşlarından birinin "*...evde güvecin beslemek uğursuzdur. Hiç durmadan güvercinleri azat edin...*" sözü ile beyninden vurulmuş döner. Ailesi ona kıyamasa da her gelen giden bu batıl inancı söyleyip durur. Çocuğun temiz yüreğine bile leke sürer bu batıl inançlar. Zavallı Orhan, üstlerindeki uğursuzluk kalksın diye güvercinleri elden çıkarır. (Cumalı,2006b: s.70).

Uçak (Makedonya 1900) hikâyesinde; Florina Müslümanları, pek fazla okumadıkları için sığ düşüncelerde kalmışlar, hatta batıl inançların ve cahilliğin esiri olmuşlardır. Kendileri gibi olsunlar diye çocuklarını da dışarıya, eğitim almaya göndermezler. Yeni karşılaştıkları uçak için de batıl inançlarını devreye sokup

“Kur’an’da yazmaz... İnsan uçacak olsa onu da söylerdi.” derler. Kendi tepelerine bomba bırakan uçakları görünce de “Kıyamet alameti.” derler. (Cumalı,2010: s.157).

Zeliş romanında; Zeliş, kardeşi Rabiye ile tarlada çalışırken yanı başlarındaki zeytin ağacına bir baykuş konar. Baykuşu “uğursuz” olarak nitelendirirler, ona taş atarlarsa da ellerinin kuruyacağına inanırlar. (Cumalı,2009b: s.36).

Viran Dağlar romanında; Zülfikar Bey, haberleşme örgütünün tehlike altında olduğunu bilmektedir. Tam da bu sıralar yaptığı bir yolculukta bir karga ile karşılaşır. Ona göre bu uğursuzluktur. (Cumalı,2007a: s.253).

III. 2. 4. Birlik Beraberliğin Önemi

Türk kültürünün vazgeçilmez özelliklerinden biri de birlik beraberliğimizdir. Özellikle zor zamanlarda, hele de konu vatan ve namus ise diğer bütün kavramlar önemini yitirir. Omuz omuza verip bağımsızlığımıza ve namusumuza sahip çıkarız. Yazarın eserlerinde birlik beraberliğe dair örnekler bulmak mümkündür.

Acı Tütün romanında; Tütün piyasasını sabırsızlıkla bekleyen kasaba halkı evlerinde duramaz olmuştu. “... tek kaldıkları sırada düştükleri umutsuzluktan sıyrılmak, yalnız kalmamak için sokaklardaydılar.” (Cumalı,2009a: s.57).

Tütün piyasasının açıldığı gün, tütün ekiciler büyük üzüntü yaşarlar. “Kaç yıldır particiliğin, oturdukları kahvelere kadar ayırdığı Halkçılar, Demokratlar yan yana, omuz omuzaydılar alanda. Kavgalılar, dargınlar birbirlerinin önünde arkasında dururken unutmuşlardı dargınlıklarını...”(Cumalı,2009a: s.146).

Tütün ekiciler, piyasanın açıklanmasıyla yaşadıkları üzüntüde birlik olup satmama kararı alırlar. Ardından ekstralar için daha iyice fiyatlar teklif edilir şahıslara. Onlar da toplu kararlarını bozmayıp satmamakta direnirler. (Cumalı,2009a: s.165).

İzmir Milletvekili Alagöz, Urla halkına destek çıkmış olmak için Tekel eksperini görevden aldırır. Urla halkı eksperin yolunu keser gitmesine izin vermez.

Sonra milletvekilini arayıp eksperin gidişini durdurmasını isterler. Milletvekili çoğunluğun oyunu kaybetmemek için istediklerini yaptırır. (Cumalı,2009a: s.233).

Arif Kaptan ile Oğlu (*Makedonya 1900*) hikâyesinde; “*Selanik, her dilden her dinden her çeşit insanın kaynaştığı bir kentti o zaman.*” Çeşit çeşit insan omuz omuza dolaşır sokaklarda ayırım yapmaksızın. (Cumalı,2010: s.128).

Bazen Bir Savcı (*Makedonya 1900*) hikâyesinde; Terzi Arsenios, sadece terziydi halk için. Onun Rum ve Ortodoks olması kimseyi ilgilendirmezdi. Her milletten, her dinden “*Bir arada kavgasız gürültüsüz yaşamak isteyen Balkanlıların uğraşığıydı onun dükkânı.*” (Cumalı,2010: s.178).

Kurtuluş Savaşı yıllarında Florina’da birkaç Yunan hariç, halk birlik olmuştu. Mustafa Kemal’i sorup ondan medet umuyorlardı. O birkaç Yunan da Türklerle uğraşır fakat diğer Rumlar, Türklere destek olup sabırlı olmalarını tavsiye ederler. (Cumalı,2010: s.183).

Kurtuluş Savaşı yıllarında, savaş alanı olmamasına rağmen Florina da karışır. Bir grup Rum, Yunan yenilgilerini hazmedemeyip taşkınlık gösterir. Onların daha fazla kan akıtmasını önleyen Savcı, birlik beraberlik vurgusu yapar. “*Sizin Türk diye, Müslüman diye evlerini yıkmak, öldürmek istediğiniz hemşehrileriniz, yıllardır bu kentte birlikte yaşadığınız, her gün selamlaştığınız insanlar. Komşularınız, çocukluk arkadaşlarınız!*” (Cumalı,2010: s.196).

Güvercinler (Yalnız Kadın) hikâyesinde; 1930’ların buhranı, bütün kasabayı sarar. Üstelik ağaçların çiçek zamanı dolu yağarsa verim alınmaz. Bir de tütün, kasabalının elinde kalınca buhran daha da şiddetlenir. Bu sıkıntılı dönemde birlik olamayanların sıkıntısı daha da artar. “*Evlerde karı koca kavgaları bitmiyor, çocuklar babalarına karşı geliyor, yetişkin delikanlılar, yoksul aileler, yıllardır çalıştıkları topraklardan kopup ekmeklerini kazanmak için büyük kentlere göç ediyorlardı.*” (Cumalı,2006b: s.69).

İsrail’i Düşündüm (Yakubun Koyunları) hikâyesinde; Bir Müslüman olan kahraman, Yahudi arkadaşı Salamon ile çocukluğunu hatırlar. Salamom: “*Bizde*

Salamon, sizde Süleyman, derdi. İkisi de bir. Biz Yahudiyiz, siz Müslüman. Aramızda fark bu kadar. Yukarıda ikimizin de Allah'ı bir. Ama Peygamberimiz ayrı.'' diyerek birlik beraberliğe vurgu yapar. (Cumalı,1984: s.9).

Hikâyenin kahramanı, Yahudi çocukları dövmek için kendisini çağıran arkadaşlarına katılmaz. *“Bu türlü din, dil ayrılıkları, zorbalıklar daha o yaşta tiksinti uyandırır bende.”* (Cumalı,1984: s.11).

İsrail Evi (Yakubun Koyunları) hikâyesinde; İsrail'in kurulma aşamasında dünyanın farklı ülkelerindeki Yahudiler İsrail'e gelip yerleşir. Fakat aralarında birlik beraberlik olmadığı için her Yahudi, geldiği ülkenin özlemini çeker. Bu ayrılık çok belirgindir. Rusya'dan gelenler üst tabaka, İspanya'dan gelenler ayak takımı olarak görülür. İşe girerken bile herkes kendi kliklerinden olanları kayırır. Bu ayrışma İsrail'de millet olma bilincini engeller. (Cumalı,1984: s.48).

Kibutzların Bekçileri (Yakubun Koyunları) hikâyesinde; Yazar, bir Kibutzyu gezer ve onların düzenine, düzeyine, tek vücut oluşlarına hayran olur. Kibutzun tüm üyeleri, kurallara tam olarak uyar, aralarında paranın bir kıymeti yoktur. Çocukların bisikletinden okuluna kibutzun ileri gelenleri karar vermesine rağmen herkes durumundan memnundur. Çünkü güven ve birlik beraberlik sağlanmıştır. (Cumalı,1984: s.40).

Kurt Kanı (Makedonya 1900) hikâyesinde; Şakir Ağa, Zole Kaptan'ın katili olan Sadettin'e Poteška Köyüne gitmesini söyler. Çünkü Poteskahılar çok çekmişlerdi, Bulgar Komitacılarından. Zola'yı vuramı kolay kolay ele vermezlerdi. (Cumalı,2010: s.101).

Makedonya 1900 (Makedonya 1900) hikâyesinde; Makedonya'da savaş baskısı vardır. Bir grup subay ve anlatıcının babası beş yıl boyunca bir cemiyet kurup hürriyet için mücadele ederler. En sonunda bu birliğin meyvesini alırlar: Hürriyet ilan edilir. (Cumalı,2010: s.14).

Sunu Yerine (Yakubun Koyunları) hikâyesinde; Cumalı, bu başlıkta kardeşlik ve hoşgörüye vurgu yapmıştır. İsrail halkı, siyasi çekişmeleri çoktan bir

yana bırakmış ve birlik içinde yaşayarak, mutluluğu bulmuştur. İsrail halkını uzaktan yönetmeye çalışanlar bu gerçeği görmelidir. (Cumalı,1984: s.73).

Susuz Yaz (Susuz Yaz) hikâyesinde; Hasan Kocabaş'ın büyük bir bencillikle bahçesine yaptırdığı havuz, daha aşağıda bahçesi olan çiftçileri zor duruma sokmuştur. Veli, Musa, Hüseyin ve Ethem birlik olup Hasan Kocabaş'a yaptığının yanlış olduğunu anlatmaya giderler. Sakin başlayan konuşmanın sonunda sesler biraz yükselir. Dört arkadaş birlikte davranacaklarının işaretini vermişlerse de Hasan Kocabaş yaptığı yanlıştan dönmemiştir. (Cumalı,2006a: s.16).

Ufuktaki Gözler (Yakubun Koyunları) hikâyesinde; Bir şubat günü kendiyle, İsrail halkı konusunda hesaplaşır yazar. Gördüğü manzarada birlik beraberlik yoktur. Kahire'nin yarısı kadar nüfusu olan İsrail, Kendi içinde bir sürü partilere bölünmüştür. Bir taraftan da Siyonistler dini kullanarak bir grup oluşturmuşlardır. (Cumalı,1984: s.66).

Viran Dağlar romanında; Makedonyalılar huzursuzdur, savaş kapılarındadır; fakat İstanbul Hükümeti aksine 70.000 askeri terhis edip eldekileri de başka cephelere yardıma gönderir. Zülfikar ise halkı uyandırıp birlik olmaya çalışır: *“Makedonya’da 70.000 erkek kalmadı mı onların yerini dolduracak? 70.000 değil 170.000 olur, bize saldıranların hakkından geliriz. Yeter ki birleşelim...”*. (Cumalı,2007a: s.141).

Kayalar Kaymakam'ı savaşın çıktığı gün, yörelerinde oturan Müslim ve gayrimüslimleri toplar. Birlik beraberliklerinin bozulmayacağı mesajını verir. Bu huzuru bozmak isteyenlerin de mutlaka cezalandırılacağı uyarısında bulunur. (Cumalı,2007a: s.167).

Savaş başlayalı dört gün olmasına rağmen gönüllüler bir türlü sıkıntılarından kurtulup orduya katılamamışlardır. *“Başlarına her ne gelirse birlikte gelecek, sağ kalırlarsa birlikte sağ kalacaklar ölürlerse birlikte öleceklerdi.”* (Cumalı,1984: s.48). (Cumalı,2007a: s.189).

Kara Ali, hapisten kaçan Zülfikar Bey'in kendini bulacağından emindir, yanına beş kişi daha alıp onu bekler ve buluşurlar. Tek başına bu dağlarda nasıl mücadele vereceğini düşünen Zülfikar Bey'e: "*Fransız candarması dört kişiyken başa çıkamadı bizimle. Yedi kişiyle hiç çıkamaz!*" diyerek birlikteliğin önemini vurgular. (Cumalı,2007a: s.401).

Zülfikar Bey'in cenazesi kadar kalabalık bir cenaze görülmemiştir o yörede. Arkasından "*İyidir! diyen binden fazla insan vardı törende. Daha da önemlisi savaş ortamında Rum'u, Bulgar'ı, Hristiyan'ı, Müslüman'ı bir aradaydı. Makedonya'nın görgüsü buydu işte*" (Cumalı,2007a: s.473).

Zole Kaptan'ın Ölümü (Makedonya 1900) hikâyesinde; Balkanlar'da hürriyetin ilanı ile halk bir kez daha anlamıştı ki "*...toprakların dili, dini yoktu.*" Kavganın sebebi bu toprakların birilerine mal edilmek istenmesiydi. Onun için dil, din, ırk, ayrımı yapmadan herkes mutlu olduğu toprakta birlik ve beraberlikle rızkını aramalıydı. (Cumalı,2010: s.81).

III. 2. 5. Emanete Sahip Çıkmak

Kültürümüzde emanet, namus kadar önemlidir. Emanete, sahibine teslim edilene kadar kişinin namusu gibi sahip çıkılması gerekir.

Kaatil (Susuz Yaz) hikâyesinde; Küçük yaşta annesi tarafından terk edilen Abdi'nin babası da ırgat olduğu için onunla pek ilgilenmez. Abdi'yi bir fırıncının yanına gevrek satması için verir. Fakat fırıncı kendisine verilen bu emanete sahip çıkmamış onun bedeninden de faydalanmıştır. (Cumalı,2006a: s.171).

Viran Dağlar romanında; Zülfikar Bey ve arkadaşları Allah'ın evi, düşüncesiyle bir Manastıra sığınır. Manastırdaki bir görevli, yardımcısını jandarmaları çağırması için gönderir. Bunu farkına varan komiteciler, ilaçlı çorbayı da içmeyip onların tuzağına düşmezler. Kısacası Tanrı misafiri ve Allah'ın onlara emaneti olan insanlara sahip çıkmayıp onlara kötülük etmişlerdir. (Cumalı,2007a: s.424).

Yağmurlarla Topraklar romanında; Şevket Kozan, yağmur başlayınca hemen giyinip tütün deposunu kontrole gider. Avukat Nihat, neden bu saatte depoda olduğunu sorunca: “*Emanet, elmalı, kendi malından daha iyi korumak zorunda insan.*” (Cumalı,2007b: s.144).

III. 2. 6. Engellilere Sahip Çıkmak

Engelliler, toplumumuzun bir parçasıdır. Yazar, onlara sahip çıkanlarla onları küçümseyenleri bir arada vererek takdiri okuyucuya bırakmayı tercih eder.

Kaatil (Susuz Yaz) hikâyesinde; Abdi, henüz üç yaşındayken annesinden gördüğü şiddet yüzünden sakat kalır. Halk da bu engelli çocuğa sahip çıkmayınca kötü niyetli insanların maskarası olur. (s.171)

Acı Tütün romanında; Ferit, komşularının zihinsen engelli oğlu İzzet ile yakından ilgilenirdi. İzzet’in annesi başıboş gezmesin, şunun bunun oyuncacı olmasın diye Ferit’e emanet eder, Ferit de onu yanında işe götürürdü. (s.18)

III. 2. 7. Görgü Kurallarına Uymak

Görgü kuralları, bir toplumda davranışları denetlemeye yönelik kurallardır. Ahlak kuralları gibi manevi yaptırımları vardır. Nerede nasıl davranacağını bilen insan, kendini küçük düşürmez ve toplumdan dışlanmaz. Görgü kurallarının çocuk eğitiminde çok önemli bir yeri vardır. Cumalı’nın eserlerinde örneklerini bulmak mümkündür.

Aşk da Gezer romanında; Belkıs, arkadaşlarıyla bir lokantaya girer. Farklı tiyatrolardan hoşlanmadığı insanların oturduğu masayı görünce, oturmak istemese de nezaketen oturur, sohbet eder onlarla. (Cumalı,1975: s.177).

Cumalı’nın konu edindiği tiyatro ekibi, yeni bir oyun ile karşı karşıyadır. Oyun okunduktan sonra, oyun yazarı fikri olanın söylemesi için ısrarcı olunca Özer, konunun politikaya uygulansa daha başarılı olabileceğini söyler. Yazar bu fikri saygıyla karşılar ve neden öyle yapmadığını açıklar. Özer de ikna olduğunu gizlemez. (Cumalı,1975: s.261).

Belkıs ve arkadaşları, başarılı bir oyunundan sonra bir gece kulübünde eğlenirler. Orkestranın solisti Aykut başarısı için Belkıs'ın istediği şarkıları söyler fakat masadaki diğer bayan olan Filiz'in isteğini almadan yanlarından ayrılmaz. (Cumalı,1975: s.303).

Boğan Deniz (Yakubun Koyunları) hikâyesinde; Henna, izin almadan vagonuna bindiği adamla ilişkisinde biraz görgü kurallarını düşünmeden davranır. Yol boyunca sadece ve sadece kendisi konuşur. Nefes almadan konuşur. Adamcağıza da dinlemek düşer. (Cumalı,1984: s.98).

Gençlik Berberi (Yalnız Kadın/Kente İnen Kaplanlar) hikâyesinde; Berber Muhittin'in müşterileri arasında arkadaşlarının çocukları da vardır fakat çocuklar delikanlılığa geldikçe dikleşmeye başlarlar. Berber koltuğuna oturmak istemez, berber amcalarına saygısızlık ederler. Onun kalbi kırılır ama sesini çıkarmaz. (Cumalı,2006b: s.145).

Hikâye Severseniz (Yakubun Koyunları) hikâyesinde; Cumalı çifti bir gençlik kampında tanıştıkları çifti, başkalarıyla yemek yerken hiç rahatsız etmezler. Diğer gün ise bu yaşlı çift, Cumalı çiftini kahvaltılık masalarına davet ederler. Böylece her iki çift de görgü kurallarına uygun davranmıştır. (Cumalı,1984: s.86).

İsrail Evi (Yakubun Koyunları) hikâyesinde; Yazar, Tel-Aviv'de çocukluk arkadaşı Salamon ile karşılaşır. Salamon, tam da görgü kurallarına uygun bir şekilde ısrarla arkadaşını bırakmaz. Oturup sohbet ederlerken de sırayla ailedekileri ve arkadaşları sorarlar. (Cumalı,1984: s.47).

Kayalar Rehberim (Revizyonist) hikâyesinde; Ailesinin yaşadığı yerleri, geçmişini arayan yazar, annesinin kısa bir dönem yaşadığı evi bulur. Evde oturanlarla tanışır. Kızları çeyiz yapamadıkları için evlenememişlerdir. Onların görgü kurallarına uygun davranan erkek çocukları da ablaları evlenmediği için evlenmemiştir. (Cumalı,1979: s.203).

Kurt Kanı (Makedonya 1900) hikâyesinde; Sadettin her ne kadar bir komitacı, dağlarda yaşayan acımasız bir adam da olsa, sevdiği kızı alabilmek için

görgü kuralları neyi gerektiriyorsa onu yapar. Kızı, kaçırmaktansa, babasından ister. Adam da kızını vermeyi aklından bile geçirmeyen gerek korkudan gerek adaptan düşüncelerini söyleyemeden zaman ister. (Cumalı,2010: s.119).

Tamada (Revizyonist) hikâyesinde; Özbek şair Abaşıze'ye misafir olan yazar ve arkadaşları, masadaki görgü kurallarına uymaya dikkat ederler. Ev sahibi Abaşıze tamadadır yani sofranın başıdır. İçmeyi o yönetir, misafirler de ona uyar, Sonra Abaşıze'nin kızları, gelinleri, damatları, oğulları da bu kurallara uyarlar. Onlar ayrıca daha çok konuklarını dinlemeye özen gösterirler. (Cumalı,1979: s.116).

Öç (Susuz Yaz) hikâyesinde; Gülsüm Kadın, kızını istemeye gelen dünürçülere görgü kurallarına uyararak kapısını kapamaz. Kızı vermeyeceği hâlde onları evine kabul eder, ikramını yapar. (Cumalı,2006a: s.93).

Susuz Yaz (Susuz Yaz) hikâyesinde; Osman, hapse girdiğinden beri eşi Bahar, kayınbiraderi Hasan'la aynı çatı altındadır. Hasan'ın art niyetinden kimsenin haberi olmasa da gelenek göreneklere göre aynı çatı altında olmaları yakışık almaz. Köylüler ileri geri konuşmaya başlamışlar bile. (Cumalı,2006a: s.51).

Viran Dağlar romanında; Zülfikar, okulunu bitirir ve kendine göre birtakım hediyeler hazırlar yolunu gözleyenlere. Rıza Bey, gelince biraz daha hediye alırlar. Onlar bu kuralı ihmal etmezken, yakınları, arkadaşları da ailesini bu kavuşma gününde yalnız bırakmaz. (Cumalı,2007a: s.59).

Zülfikar'ın babaannesi Naile Hanım vefat ettiğinde akrabalarından başka, uzak yakın demeden tüm dostlar başsağılığına gelirler. (Cumalı,2007a: s.64).

Zülfikar, dayısı Celal Bey'in ağızlığına yarım yarım takıp içtiği sigarayı, sigara tabakasını yıllardır kim bilir kaç kez dinlemesine rağmen ilk kez dinliyormuş gibi dinler. (Cumalı,2007a: s.85).

Zülfikar Bey, tıpkı babası Rıza Bey gibi gittiği yere eli boş gitmez. Annesine, anneannesine, yeğenlerine hep hediyelerle gider. Yakup Ağa'ya giderken de Yakup Ağa'ya, eşine ve kızlarına onları hoşnut edecek güzel hediyelerle gider. (Cumalı,2007a: s.240).

Zülfikar Bey, İsmail'in evine konuk olur. Onlar görgü kurallarına sıkı sıkıya bağlıdır. *“Adetti, sofraya ayakta hizmet ederdi yanlarında çalışanlar. Dengi olmayanlar oturamazlardı konuğun sofrasına. İsmail ile annesi, ayakta beklediler.”* (Cumalı,2007a: s.462).

Zülfikar Bey'in cenazesi kadar kalabalık bir cenaze görülmemiştir o yörede. Arkasından *“İyidir! diyen binden fazla insan vardı törende. Daha da önemlisi savaş ortamında Rum'u, Bulgar'ı, Hristiyan'ı, Müslüman'ı bir aradaydı. Makedonya'nın görgüsü buydu işte”* (Cumalı,2007a: s.473).

Yağmurlarla Topraklar romanında; Şevket Bey, yazıhanesini Avukat Nihat'a kiraya verir. Sık sık da yanına uğrar, sohbet ederler. *“Nedir ki ayın ilk günlerinde adam yazıhaneden görünmemek için caddeden bile geçmez, evine arka yoldan gider, görünecek olursa kirayı istediği şekilde anlaşılmasından çekinirdi.”* (Cumalı,2007b: s.77).

Yalnız Kadın (Yalnız Kadın) hikâyesinde; Yirmi beş yaşlarında bir genç adam, daha ileri yaşta ve başka bir ilişkisi daha olan bir kadın... Ahlak ve görgü kurallarına tamamen aykırı bir durum. Evlilik dışı ilişkilerinin yanında adam, kendisinde kadını kıskanma hakkını bile bulmaz. Aynı durum kadının diğer ilişkisindeki adam için de geçerli. (Cumalı,2006b: s.13).

III. 2. 8. İnsan Sevgisi ve İnsanın Değerli Oluşu

Canlıların en yücesi olan insan, kendi türünden olanlara sadece “insan” olduğu için değer verdiğinde çok daha huzurlu bir ortam oluşur. Kişi en kızgın olduğu anda bile insanı, sırf insan olduğu için önemsemezse kızgınlığı yatışacaktır. Cumalı buna vurgu yapmıştır.

Acı Tütün romanında; Kasabanın halkı çetin şartlarda yaşamalarına rağmen yumuşak kalplidirler. *“Bir hastaya kan vermek gerekti mi, sıvanmış en azından yüz kol kümelenirdi hastanelerin önünde.”* (Cumalı,2009a: s.190).

Doktor *“En umutsuz olanları, bugün ölecek diye bilinenleri bile, hiç değilse yarına ulaştırmak için elinden geleni yapıyordu. Sakatları, dilencileri, yankesicileri,*

yaşlıları, sağlamlardan, gençlerden, varlıklılarından ayırmadan bakıyordu.” (Cumalı,2009a: s.251).

Aklım Arkada Kalacak (Değişik Gözle) hikâyesinde; İsmet Abla, rızası olmadan sözlendirilir. Sözlüsü olacak adam, kendisini istemeyen İsmet Abla’yı bıçaklayarak öldürür. Adama göre kendisini istemeyen kız ölmelidir, onun insan olarak hiçbir değeri yoktur. (Cumalı,2009c: s.49).

Annem Gibi Kadınlar (Yalnız Kadın/Kente İnen Kaplanlar) hikâyesinde; Kahramanın en değer verdiği, en sevdiği insanların başında annesi gelir. İlkokuldan sonra annesinden uzakta olduğu için ne zaman ona benzeyen bir kadın görse onu annesi zanner. (Cumalı,2006b: s.168).

Arif Kaptan ile Oğlu (Makedonya 1900) hikâyesinde; Arif Kaptan ile oğlu İsmail’i, idam edilecekleri yere iki jandarma götürürler. Yaya gittikleri yolda uykuya yenik düşen jandarmaları teslim alan baba ve oğul, insan sevgisi taşıdıkları için jandarmaları öldürmezler. Hatta az ceza almaları için ileride silahlarını alsınlar diye bırakacakları yeri bile söylerler. (Cumalı,2010: s.141).

Kendilerine teslim edilen, iki suçluyu idama götürmekti işleri. İki jandarma tren yolculuğu sırasında, emirlere aykırı da olsa, insan oldukları için tutuklularla hoş sohbet ederler. Dahası kumanyalarını paylaşmak isterler. (Cumalı,2010: s.135).

Ben İrandayken (Revizyonist) hikâyesinde; Bir komutanı öldürüp bir eri yaralayan teröristlerin idamı İran halkında ve festivale katılan konuklarda derin bir acı bırakır. Sadece insan olduğu için ona bir şans daha verilebilirdi. Hatasını telef etme şansı...(Cumalı,1979: s.176).

Benim Kalbim (Değişik Gözle) hikâyesinde; on yaşlarındaki yedi çocuğun hırsızlık nedeniyle ellerine kelepçe vurulup soğuk bodruma götürülmesine hikâyenin kahramanı tepki gösterir. Kalabalığın içinden, insan sevgisinden yoksun bir ses de hak ettiklerini düşünerek tartışma başlatır. “...Bugün erik çalan, çağla çalan, yarın ev de soyar, banka da! İyisi mi yesinler cezayı, akılları başlarına gelsin.” (Cumalı,2009c: s.100).

Dağlı ile Muharrem (Susuz Yaz) hikâyesinde; Dağlı, az önce Muharrem'e haraç vermenin kendinde oluşturduğu tahribatla uğraşmaktadır. Bu sırada kendine kahve ikram eden küçük kızının saçlarını gayriihtiyari okşar. Kız babasının kendisine gösterdiği sevgiye çok şaşırır ne yapacağını bilemez. Çünkü Dağlı, sevgisini pek dışa vurmayan bir ağadır. (Cumalı,2006a: s.145).

Muharrem, kendisi hapisteyken dışardakilerin yiyip içmesine, mal mülk edinmesine karşılık onlardan haraç toplar. Dağlı'nın vermek istememesine cevaben onun canına kıyacaktır. İnsanın hiçbir değerinin olmadığına, paranın insandan kıymetli olduğuna inanan Muharrem kendi kazdığı kuyuya düşer ve Dağlı'nın kurşunu ile can verir. (Cumalı,2006a: s.158).

Gülsüm Kıza Ağıt (Susuz Yaz) hikâyesinde; Bektaş, hiçbir işle uğraşmayıp karısı Gülsüm'ün çalışıp getirdiği ile kahvede vakit geçiren bir adamdır. Karısının artık canına tak der ve boşanma davası açar. Bektaş; karısını aşkla sevmeyi geç, insan olduğu için bile sevmemiş. Ya da erkeklik gururundan çok sevmemiş. Gülsüm'ü öldürecek kadar alçalmıştır. (Cumalı,2006a: s.183).

Kaatil (Susuz Yaz) hikâyesinde; Küçük yaşta kimsesiz kalan Abdi'yi, çevresindekiler insan olduğu için değil, onu istedikleri gibi kullandıkları için sever gibi görünürler. Abdi de yaşı ilerleyip iyiyi kötüyü ayırdığında onların kendine yaptığı gibi kötü biri olmayı değil, sevgiyi hak eden insanları sevip sayarak yaşamayı tercih eder. (Cumalı,2006a: s.172).

Kardeş Toprak (Revizyonist) hikâyesinde; Cumalı, Atina'yı gezerken İstanbul'un eski Rum lokantalarını hatırlar. Oralarda paradan önde gelen değerler vardır. Esnaf ile müşteri arasında cömertliğe dayalı zarif bir ilişki vardır. Herkes karşındakine “para kazandıracak” gözüyle değil de “insan” gözüyle bakar. (Cumalı,1979: s.191).

Kendini Yiyen (Değişik Gözle) hikâyesinde; Tekstil fabrikalarından çalışan Turan meslek hastalığına yakalanır ve ciğerlerinden rahatsızlanır. Patronlar da sendika da onun arkasında durmaz. Ona insan olduğu için değil sadece işçi olduğu ve

çalıştığı için değer verirler. Hastalığı, yalnızlığı ve açlığı ile onu baş başa bırakırlar. (Cumalı,2009c: s.132).

Kente İnen Kaplanlar (Yalnız Kadın/Kente İnen Kaplanlar) hikâyesinde; İnsana değer vermeyen, aksine onları her an yiyip bitirecek gibi bekleyen, yazarın kaplana benzettiği tipler anlatılır. “*Üst dudakları sarkıyor; bakışlarını üstüme dikeyiyorlar, kaçmaz, biraz daha olduğum yerde kalırsam hırlamaya başlayacaklarını, pençelerini yüzüme indirivereceklerini anlıyordum.*” (Cumalı,2006b: s.131).

Anlatıcının da içinde bulunduğu bir grup insan, kendilerine yanan yeşil ışıkla karşıya geçmeye başlarlar. Tam da bu sırada içinde zerre kadar insan sevgisi olmayan, acımasız bir adam, spor arabasıyla hızla yayaları deler geçer. Başka insanların hayatını önemsemeyecek kadar da bencildir. (Cumalı,2006b: s.127).

Korku (Makedonya 1900) hikâyesinde; Balkan savaşı biteli iki yıl olmuştur ama Rum’u, Bulgar’ı, Türk’ü herkes korku içindedir. Mustafa, yolculuğunda bir Yunan birliğiyle karşılaşır. Silahlarına davranacaklar diye panik olur. Sonra düşünür; Aristidakis’in ölümüne Rum-Türk hep beraber üzüldü. Az sonra gidip Türk olarak Dimitri ile kucaklaşacak. Sonuçta herkesin insan olduğu kararına varır. (Cumalı,2010: s173).

Prences Elizabeth’e Ne Göndersinler? (Yalnız Kadın) hikâyesinde; Üç genç bayan memur, işleri gereği karıştırdıkları gazetede Prences Elizabeth’in evleneceğini öğrenirler. Ona bir hediye göndermeyi düşünürler. Tanıyıp bilmedikleri bir insan için kendilerince çabalarlar. (Cumalı,2006b: s.88).

Revizyonist (Revizyonist) hikâyesinde; Yugoslavya’da sosyalizmin nasıl kurulup işlediği anlatılır. Bu düzen değişikliğinde önemli olanın “insan” olduğu vurgulanır. Her insan farklıdır, aynı tornadan çıkmış izci değnekleri gibi olmaları beklenemez. Fakat hepsi insandır, sırf bu nedenle değerlidir. (Cumalı,1979: s.37).

Sessiz Zenci (Revizyonist) hikâyesinde; New York’ta beyazların zencilere yaklaşımına şahit olur yazar. Dinledikleri de gördüklerinden farklı değildir. Siyah-beyaz ayrımı yapılmaktadır. Yani beyazlar, zencilere insan oldukları için bile saygı

duymamaktadırlar. Zenciler de bu durumu, dışlanmayı kabullenmişlerdir. (Cumalı,1979: s.138).

Stalin Üstüne Bir Konuşma (Revizyonist) hikâyesinde; Yazar, Rusya seyahatinde Özbek bir arkadaşı Yuri ile beraberdir. Yuri'nin hoşgörüsü, özgüveni, özeleştirici yapabilmesi yazarın çok hoşuna gider. Bunu Rus devriminin insana yaptığı bir yatırım olarak görür. Çünkü Rus devriminin merkezinde “insan” vardır ve insan çok değerlidir. (Cumalı,1979: s.108).

Susuz Yaz (Susuz Yaz) hikâyesinde; Osman abisinden farklıdır. Su meselesi yüzünden düşmanları olmasına rağmen onlara kin tutmamakta, hatta abisinin eline tutuşturduğu silahı bırakıp nöbet tutmaktadır. “*Kimseye fenalık etmeyi düşünmediği için kimseden de fenalık beklemeyen bir yaratılışı vardı.*” İnsana olan sevgisinden dolayı kimseye zarar vermeyi düşünmezdi. (Cumalı,2006a: s.30).

Hasan ve Osman kardeşler, komşularına su vermemişler; onlar da kuruyan bahçelerinin intikamını almak için Hasan ve Osman'ın bahçesindeki ağaçları kesmişlerdir. Hasan ve Osman ise peşlerinden ateş ederek giderler. Komşuları Veli'yi öldürürler. Osman, insan sevgisi sayesinde hiç kin tutmazken abisiyle birlikte ateş etmekten geri durmaz her ikisi de katil olurlar. İnsan sevgisi daha baskın olsaydı, bir hayatın bahçeden daha değerli olduğunu idrak edebilirlerdi. (Cumalı,2006a: s.31).

Viran Dağlar romanında; “*Makedonya her dilden, her dinden insanın karıştığı bir bölgeydi o dönemde.*” Fakat Zülfikar hiçbirini ayırmaz. Her yörede, her köyde kadın, erkek, genç yaşlı fark etmez herkesle içten bir ilişki kurar. (Cumalı,2007a: s.61). (s.61)

Savaşın başladığı zaman Makedonyalılar, yıllardır birlikte yaşadıkları Rum, Bulgar, Sırp komşuları ile kötü olmak istemezler. “*Onlar çoğunlukta oldukları köylerde azınlıkta olan Rumlar, Bulgarlar, yüzyıllardır kendilerinin azınlıkta oldukları köylerde din kardeşlerine nasıl davranılmasını istiyorlarsa öyle davranıyorlar, gidip geldikçe öyle davranıldığını görüyorlardı*” (Cumalı,2007a: s.168).

Ebe Krisula, bir Rum olmasına rağmen insanları ırkıyla hiç ayırmadan yıllarca çeşitli milletlerden çocuk doğurtmuştur. Yunan ordusundan kaçan bir ailenin hasta bebeğini tedavi için çağrıldığını bilerek gider Zülfikar Bey'in evine. Çünkü onun için karşıdakinin ırkı değil insan olması önemliydi. (Cumalı,2007a: s.178).

Türk Yunan Savaşında, devletler savaşa da insanlar bazen savaşamamışlar insan sevgisi nedeniyle. Bir Türk hoca Rum komşularını saklar, bir karı koca yaralı bir Yunan üsteğmene oğulları gibi bakarlar. Irk ayrımı yapmadan sırf insan oldukları için birbirlerine yardım ederler. (Cumalı,2007a: s.226).

Yazar, romanının hemen her sayfasında insanları ırkıyla, diniyle değil insanlığıyla ele almıştır. Bu konuda çok da güzel benzetmeler yapar: *“Nasıl aşurenin tadı buğdayının yanı sıra, narından, cevizinden, kuşüzümünden, kestanesinden, tarçımından, daha ne katmışsan ondan gelirse Manastır'ın tadı da öyle, karışıklığından gelir!”* Ardından bir elin beş parmağına, etle turnağa da benzetir insanları. (Cumalı,2007a: s.289).

III. 2. 9. Kitle Psikolojisi ile Hareket Etmenin Kötülüğü

Kişilik bakımından zayıf insanlar, genellikle etrafındaki kalabalık onları nereye sürüklerse oraya giderler. Gale yana gelip etraflarına zarar verebilirler. Yazar, bazı eserlerinde bunun tehlikesine dikkat çekmiştir.

Acı Tütün romanında; Tütün piyasasının açıklandığı gün bütün umudu boşa çıkan ekiciler, Tekel'in önünde toplanır. Birbirlerinden güç alarak saymana küfür edenler bile olur. (Cumalı,2009a: s.145).

Bazen Bir Savcı (Makedonya 1900) hikâyesinde; Müslüman mahallesini yakıp yıkmaya hazırlanan en fazla iki yüze yakın Rum, kışkırtıcı konuşmalarla birbirlerini motive etmeye çalışırlar. Belki aralarında işin farkında bile olmayan ama etrafındakiler gibi davranmaya çalışanlar bile vardır. (Cumalı,2010: s.155).

Esmâ ile İsmail (Susuz Yaz) hikâyesinde; Esmâ, tüm köyün kendilerini izlediğinin farkındadır. Onların beklentisine karşılık vermek için çemberini, sandaldan denize atar ki İsmail'in kendisi için neler yapabileceğini ve İsmail'in nasıl

iyi bir yüzücü olduğunu herkes görsün. Fakat bu psikolojik baskı İsmail'in hayatına mal olur. (Cumalı,2006a: s.187).

Gülsüm Kıza Ağıt (Susuz Yaz) hikâyesinde; Henüz on yedisini dolduran Gülsüm, işsiz gezen kocasına kahve kumar parası yetiştirmekten bıkar ve boşanma davası açar. Dava kâğıdını alan kocası Bektaş, etrafının erkekliğine ettiği laflar ile hareket eder ve Gülsüm'ü öldürür. (Cumalı,2006a: s.182).

İsrail'i Düşündüm (Yakubun Koyunları) hikâyesinde; Bir grup çocuk, niye yaptıklarını bile bilmeden, Yahudi çocukları dövmeğe giderler. Örnek olarak da Almanları gösterirler. *"Biz de döveceğiz, İzmir'den atacağız."* derler. Bir grup insanın yaptığı davranışı sorgulamadan, benimserler. (Cumalı,1984: s.11).

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Türkiye'deki Alman hayranlığı devam eder. Hatta basın, Almanya'yı yalnız bıraktığımızı yazar ve uzun uzun Yahudileri diri diri fırınlara atan Hitler'i savunur. Halkın büyük çoğunluğu da gazetede okuduğuna, kahvede dinlediğine inanır. Sorgulamadan eleştirmeden kabullenir ve ona göre davranır. (Cumalı,1984: s.12).

Kardeş Toprak (Revizyonist) hikâyesinde; Yunanistan'da Türklere karşı bir önyargı gelişmiştir. Bizzat bir olay yaşamayan garsonlar bile, bu kitle psikolojisi ile hareket edip Türk müşterilerin yanına gidip gitmemekte tereddüt ederler. Sanki görünmeyen bir çift göz onları kontrol etmektedir. (Cumalı,1979: s.193).

Kurt Kanı (Makedonya 1900) hikâyesinde; Zole Kaptan'ın katili Sadettin halk arasında bir kahraman olmuştur. Halk, kendi söylediklerine o kadar inanmıştı ki bir yıla kalmadan Sadettin Makedonya'nın en korkulan komitacılarından olmuştur. *"Gerçekte ise herkes kadar cesur ya da herkes kadar korkak sıradan bir adamdı."* (Cumalı,2010: s.102).

Öç (Susuz Yaz) hikâyesinde; Birlikte dağa doğru kaçan Şerif Ali ile Hacer'i, başta Hacer'in kardeşi Ömer olmak üzere, bir grup köylü aramaya çıkar. *"Şerif Ali'nin ardına düşenlerin kimi, bugüne kadar ayarttığı kadınların kızların kardeşi,*

kimi babası, kimi kocası, kimi de nişanlısıydı.” Bu nedenle birbirlerinden de etkilenererek düşünmeden onu öldürmeye çıkarlar. (Cumalı,2006a: s.107).

Ufuktaki Gözler (Yakubun Koyunları) hikâyesinde; İsrail sorununa bakış açısını ele alan yazar, insanların ikiye bölündüğünden ve kitle psikolojisi ile hareket ettiğinden yakınır. Bir sorun karşısında susmak ne derece olumsuz bir tutum ise toptan yadsımaya hazır bir davranış da o derece olumsuz bir tutumdur. (Cumalı,1984: s.65).

III. 2. 10. Konukseverlik

Kültürümüzün en önemli ve ayırıcı özelliklerinden biridir konukseverlik. İnsan sevgisi ve yardımseverlikle iç içe olan bir kavramdır. Balkan göçmeni olan Cumalı, doğduğu coğrafyanın da vazgeçilmez ögesi olan konukseverliğe esrelerinde fazlaca yer vermiştir.

Dila Hanım (Makedonya 1900) hikâyesinde; Rıza Bey sohbe, misafire düşkün bir adamdır. “...konukseverliğini, sözünün, sohbetinin doyulmazlığını duydukları için hiç tanımadığı beylerin de kapısını çaldığı oluyordu.”. (Cumalı,2010: s.43).

Rıza Bey, düşmanlarından kaçarken önce Bakkal Manol tarafından büyük bir ilgiyle karşılanır. Daha sonra evde kalabalık bir grubu ağırlamasına karşın, Rıza Bey’i de misafir eden Hayrettin Ağa’nın misafiri olur. (Cumalı,2010: s.43).

Selim’i Anarım (Susuz Yaz) hikâyesinde; Selim, tarlasına ölçüme gelen avukat, hâkim ve yargıç tanıklarını evinde büyük bir konukseverlik ve güler yüzle ağırlar. (Cumalı,2006a: s.263).

Kardeş Toprak (Revizyonist) hikâyesinde; Yazar, Yunanistan gezisinde-Türklere olan ön yargıdan dolayı önce tepkiler almış, sonra propagandalara kanak Yunanlılarla arkadaş olmuştur. Bu arkadaşları her defasında, ısrarla ülkelerine tekrar tekrar davet etmişlerdir, yazarı. Ciddi bir önyargıya rağmen, konukseverliklerini göstermişlerdir. (Cumalı,1979: s.194).

Kayalar Rehberim (Revizyonist) hikâyesinde; Cumalı, annesinin kısa bir dönem yaşadığı evi bulur. Evde yaşayan aile, onların ziyaretini sevinçle karşılar. Onlara evi gezdirirler, ikramlarda bulunurlar, yemeğe kalmaları için ısrar ederler. Konuklarını ellerinden geldiğince iyi ağırlayıp hoş gönderirler. (Cumalı,1979: s.202).

Kayalar'ı yazar ve eşine gezdiren ihtiyar, gezi sonrasında onları ısrarla evine götürür. Karısı güler yüzle karşılar. Güzel bir sofraya kurmasına rağmen hazırlıksız olduğundan yakınıdır. Misafirler yemek yerken, âdetleri gereği, onlar sofraya oturmayıp misafirlerine hizmet ederler. Kırk yıl hatırı olan kahveyi de içmeden bırakmazlar. Onların bu konukseverliği, sıcak tavırları ayrılışı hüznü kılar. (Cumalı,1979: s.205).

Korku (Makedonya 1900) hikâyesinde; Florina'dan Sloviç'e giden Mustafa'yı Dimitri ve ailesi büyük bir coşku ve sevinçle karşılar. Şerefine büyük ziyafetler verilir. Bol bol yenilir içilir, şarkılar söylenir. Dimitri, konukseverliğinden, elinden ne geliyorsa yapar. (Cumalı,2010: s.163).

Tamada (Revizyonist) hikâyesinde; Gürcistanlı ünlü bir şair olan Abaşize, yazar ve arkadaşlarını yemeğe davet eder. Kapının ilk açılışından, gecenin sonuna dek hissettirdikleri onların aileden biri olduğudur. Onların bu konukseverliği, evdeki konukların da rahat hareket etmesine yardımcı olmuştur. (Cumalı,1979: s.113).

Uç Minik Serçem romanında; *“Sütçü ile karısı çok konuk sever insanlardı. Otlaklarına kim uğrasa, damlarına doğru gelen kimi görseler sevinçle karşılardı. Gelen, ister canlı olsun ister cansız. İster insan olsun ister kuş, sevindirirdi sütçüleri. Yağmur yağsa yağmura hoş geldin derlerdi, güneş açsa güneşe! Düşen karı, esen rüzgârı, sıcaklığı, soğukluğu hep sevgili konukları bilirlerdi.”* (Cumalı,2011: s.9).

Viran Dağlar romanında; Rıza Bey, konuksever bir ağadır. Özellikle de konuğu Zülfikar Bey ise. Zülfikar onun evine ilk kez on bir yaşındayken babasıyla gelmiştir. Zülfikar evin kızları tarafından gezdirilmiş, gece üst üste iki yatakta, misafirlere özel ütülenip kolalanmış çarşaflarda yatırılmıştır. (Cumalı,2007a: s.39). (s.39)

Zülfikar Bey, seferberlik kararı üzerine asker toplarken evine uğrar. Ablasını, ablasının oğlu Hikmet Bey'i evlerinde konuk olarak görür. Onu savaşa katılmaması için ikna etmeye gelmişlerdir. Zülfikar konukları ve büyükleri olması hasebiyle, ağır sözlerine rağmen onlara sesini yükseltmemeye çalışır. (Cumalı,2007a: s.157).

Alasonya'da düşmandan kaçan bir grup; hasta çocukları, yorgun atları ve yaşlılarıyla Zülfikar Bey'in kapısını çalarlar. Zor durumda olan bu insanları cömertlikle ağırlarlar. Türk misafirperverliğini gösterirler. (Cumalı,2007a: s.173).

Rıza Bey'in bir arkadaşı onun öldüğünü, Rıza Bey'in evinde konuk olduğu zaman öğrenir. Onu hayırla yad eder: *“Kapısı uzak yakın ayırmadan her gelene açıktı rahmetlinin. Kim bilir kaç yüz kişiyi ağırlamıştı bu oturdukları odada kendi gibi.”* (Cumalı,2007a: s.181).

Yunan ordusundan kaçan bir grup aileyi sadece Zülfikar Bey, ağırlamaz. Goriçka'nın Müslüman'ı Rum'u elinde tavuğu, yumurtası, ekmeğiyle gelerek ağırlarlar. (Cumalı,2007a: s.182).

Bir aşarcının, hakkının dört katını istemesiyle onu vurup dağa çıkan Mecnun Kaptan'ı halk çok sever. *“Uğradığı her köyde ağırlıyorlar, seve seve karnını doyuruyor, saklıyorlardı. Halk tüm konukseverliği ile ona bakıyordu.”* (Cumalı,2007a: s.193).

Zülfikar Bey için evi artık tehlikelidir. Manastır'a dönmeye karar verir fakat bu çok uzun zaman alır. Çünkü yolu üstündeki köyler onu konuk olarak ağırlamadan bırakmazlar. (Cumalı,2007a: s.272).

Georgi Kaptan'ın hanına düşer Zülfikar Bey'in yolu. Babası Rıza Bey'in çok ekmeğini yediğini anlatır ve o gün için de sonrası içinde her zaman konuğu olduğunu söyler. (Cumalı,2007a: s.317).

Zülfikar Bey, kaçıışı sırasında Yakup Ağa'ya uğrar fakat o, değirmenini satıp ailesini de yanına alıp kaçmıştır. Değirmenini satın alan adam: *“Yakup Ağa'yı bulamadın benim konuğum sayılırsın!..”* diyerek Zülfikar Bey'i bırakmaz, çok iyi ağırlar. (Cumalı,2007a: s.332).

İsmail, yıllarca Zülfikar Bey'in arabacılığını yapar. Zülfikar Bey, bir kış gecesi kapısını çaldığında öncelikle annesi, sonra kendi misafirlerini iyi ağırlamak için koşturup dururlar. İsmail'in annesi arada bir iyi ağırlayamadıklarından dert yanar. (Cumalı,2007a: s.440).

Zalimin Allah'ı Yoktur (Revizyonist) hikâyesinde; Bulgar Mitko ile yazarın iyi bir arkadaşlığı vardır. Fakat Mitko, tarihte Türklerin Bulgarlara çok eziyet ettiğini düşünür. Konuyu hep açmaya çalışsa da konu açılınca yazarın konuğu olduğu için söyleyeceklerini söylemez. Misafirini adabınca ağırlar, kırmaz. (Cumalı,1979: s.73).

III. 2. 11. Sadakatın Önemi ve İhanetten Uzak Durmak

Sadakat, içten bağlılık; ihanet ise gerektiğinde yardımda bulunmama, bir kimsenin güvenini yok etme, sevgide aldatma, sadakatsizlik göstermedir. Cumalı'nın eserlerinde ihanet etmek ve bunun kötü sonuçları çokça işlenmiştir.

Acı Tütün romanında; Doktor, mutsuz bir evliliğin başkahramanlarındandır. Çok kadın onunla birlikte olmak istemiş; fakat o, karısını hiç aldatmamıştır. "*Evlilik dışı bir ilişkinin nasıl dikenli bir giysi olacağını seziyordu sırtında.*" (Cumalı,2009a: s.259).

Aklım Arkada Kalacak (Değişik Gözle) hikâyesinde; Kahramanın komşularından Nuri'nin karısı, kocasına ve çocuklarına sadık kalamamıştır. Köyde Hakkı ile bu sadakati bozmuş sonra da şehre gidip genelevlere düştüğü haberi gelmiştir. Cumalı, ihanetin hazin sonunu okurla paylaşmıştır. (Cumalı,2009c: s.41).

Aksinin Biri (Susuz Yaz) hikâyesinde; Kolcu Turhan, içkiyi çok kaçıırıp ne dediğini bilmez hâle gelir. Kerestecinin de kısır olduğunu öğrenince biraz da onu ezmek için karısını en az on kadınla nasıl aldattığını övünerek anlatır. Karısına ve çocuklarına sadık olmamakla adeta gurur duyar. (Cumalı,2006a: s.238).

Aşk da Gezer romanında; İhsan'ın üçüncü karısı "*Onun sürüklediği içki masalarında, dost geçinen yabancıların sulanmalarına hiç açık vermeden karşı koyuyordu.*" (Cumalı,1975: s.69).

Turnedeki tiyatro oyuncularından Özer, evli olmasına rağmen çapkınlıkta sınıır tanımaz. Kendini tebrik için arayan bir genç kızla hemen çıkar ve yine eşini aldatıp gönül eğlendirir. (Cumalı,1975: s.94).

Aktör (Susuz Yaz) hikâyesinde; Aktör, kasabanın kahvesinde bir oyun oynar. Oyununda zengin bir delikanlı, kötü yoldan bir kadını kurtarır ve tüm karşı çıkmalara hatta annesini ve babasını kaybetmesine rağmen onunla evlenir. Kadının lüksü için hırsızlık bile yapar. Kadın bir haftalık bebeğini ve kendisi için bu kadar fedakârlık yapan eşini, parasının bittiği gün terk eder ve kötü hayatına tekrar döner. Eşine ve çocuğuna sadık kalamaz. (Cumalı,2006a: s.197).

Batan Gemi (Yalnız Kadın/Kente İnen Kaplanlar) hikâyesinde; Yazarın batan gemi dediği evin beyi, büyük bir aşkla tutkun olduğu eşini kırk yaşından sonra aldatır. Bu sadakatsizliğin bedelini ağır öder. Hovarda bir hayat sürer ve yalnızlığa terk edilir. Karısının eski eşi de aynı şekilde ona ihanet ettiği için ilişkileri bitmiştir. (Cumalı,2006b: s.191).

Bazen Bir Savcı (Makedonya 1900) hikâyesinde; Mustafa, hovarda bir gençtir fakat evli ve iki çocuk babasıdır. Karısının yanında ayrı bir yeri olduğunu düşünse de ona sadık kalamaz. (Cumalı,2010: s.192).

Ben İran'dayken (Revizyonist) hikâyesinde; Kabuk değiştiren İran'da halk iki kesimden oluşur. Bir kesim kültürüne bağlılık adıyla bağnazlığı yaşarken, diğer kesim kendi kültürüne, diline, sanatına, sanatçılara ihanet içindedir. Halka yasak olanlar, onlara yasak değildir; yeter ki halk bilmesin. Çocuklarına Farsçadan önce Avrupa dillerini öğretirler, Shakespeare'i okuturlar. Dahası ülkedeki şiddette parmakları vardır. (Cumalı,1979: s.170).

Cennet Yeryüzündedir (Yalnız Kadın/Kente İnen Kaplanlar) hikâyesinde; Hikâyenin kahramanı, gençliğini ve yetişkinliğini oradan oraya gezerek, bir eşe bağlanmadan, yuva kurmadan harcamıştır. Her gittiği yerde bir sevgili bırakmış, bir sevgiliye sadık kalamamıştır. Bu yüzden de yaşlılığı yalnız ve hatıralarıyla geçmektedir. (Cumalı,2006b: s.196).

Dertler (Yalnız Kadın) hikâyesinde; Sara, biraz çekingen ve yumuşak kalpli bir kadındır. Bu kimseyi kıramayışı onu, sevgilisine ihanete kadar götürür. İş yerinden, kendisine âşık olduğunu söyleyen bir adamla, sadece kırmamak için sinemaya gider. (Cumalı,2006b: s.35).

Dila Hanım (Makedonya 1900) hikâyesinde; Bey vurulur. Yanında çalışanlar ona olan sadakatlerini, cenazeyi teslim edene kadar da gösterirler. Yolculukta, sert kış şartları nedeniyle bir Arnavut köyünde dinlenirler. Fakat cenazenin başında, gözlerini bile kırpmadan beklerler. (Cumalı,2010: s.38).

Kocasının intikamını almak isteyen Dila Hanım, kocasının katilini sağ getirmesi için Kâhya'yı görevlendirir. Kâhya, hem karşılığında alacakları hem de hanımına olan sadakati nedeniyle, katili yakalamak için çok ciddi bir çaba gösterir. (Cumalı,2010: s.42).

Hikâye Severseniz (Yakubun Koyunları) hikâyesinde; Bükreşli bir yazar, Yahudi karısı için İsrail'de yaşamayı kabul eder fakat karısı İsrail'e iner inmez ölür. Adam, ona olan sadakatinden ve sevgisinden bir daha evlenmeyi düşünmez bile. Ayrıca karısı oğlunu İsrail'de büyütme istiyor diye, karısı ölmesine rağmen, İsrail'den ayrılmaz. (Cumalı,1984: s.92).

Makedonya 1900 (Makedonya 1900) hikâyesinde; Anlatıcı, kendi gençliği ile babasınınkinin tabana tabana zıt olduğunu anlatırken karısına sadık olmadığını şöyle anlatır: *“Evleninceye kadar uçarı bir yaşam sürdüm. Evlendikten sonra da huyum değişmedi...Evlenmeme yakın, Manastır güzeli şarkıcı bir metresim vardı. Düğünümden iki gece önce onunla sabahlamıştım. Düğünümden iki gece sonra, gün neredeyse ağarınca kadar, yine onunlaydım.”* (Cumalı,2010: s.20).

Stalin Üstüne Bir Konuşma (Revizyonist) hikâyesinde; Yazar Tiflis'ten yetmiş kilometre uzaktaki Stalin'in Kasabası Gori'ye gider. Burada Stalin için yapılan müzeyi gezerken ne kadar romantizme bulandırıldığını, ne kadar özünden uzaklaştırıldığını görür. Stalin'in davasına sadık kalınmadığını düşünerek üzülür. (Cumalı,1979: s.107).

Stalin yönetimdeyken yanında olanlar, hatta onun gibi pos bıyık bırakanlar, Stalin öldükten sonra, onun arkasından söylenenler karşısında sessiz kalmışlar, pos bıyıklarını kesmişlerdir. Stalin'e sadık kalamamışlardır. (Cumalı,1979: s.112).

Öç (Susuz Yaz) hikâyesinde; Şerif Ali, köyün namus bakımından en zayıf isimlerindedir. Gülsüm Kadın'ın kızı Hacer'e göz dikmiştir. Bunun ortaya çıkmasıyla eski defterler de açılır. Veli'nin Fatma'yla yakalandığı hatırlanır. Şerif Ali'nin namussuzluğu, Fatma'nın kocasına sadakatsizliği çok çirkin bir anıdır. (Cumalı,2006a: s.69).

Şirazlılar (Revizyonist) hikâyesinde; Şiraz'da bir otelde konaklayan yazar, arkadaşlık kurduğu bir garsondan oteldekilerin yaşamlarını öğrenir. Berlinli bir çift aralarında anlaşmışlardır. Yalnızken isteyen istediği gibi gezebilir. Adam festivalde sanat etkinlikleri ile uğraşırken kadın istediğiyle gönül eğler. Yani sözleri sadakatsizlik üzerinedir. (Cumalı,1979: s.156).

Şahbanu (Revizyonist) hikâyesinde; Şahbanu, özgürlükçü tutumu nedeniyle devlet yönetimine pek alınmamıştır. Çünkü devleti yöneten eşi çok tutucudur. Halkı baskıyla yönetir. Sanat festivali gibi etkinlikler için gelen Batılıları fuhuş kaynağı olarak görür. Hâlbuki sadece Tahran'da koskoca bir mahalle genel evlerle doludur. Binlerce nikahsız çift otellerde buluşur. Yani İran halkı eşlerine ve yöneticilerine ihanet içindedir. (Cumalı,1979: s.183).

Viran Dağlar romanında; Zülfikar, henüz çocukken bir avda babasının atına rastlar. Sabırla bekler. Babası atın bağlı olduğu evin önüne çıkar, yanında genç bir kadınla. O an yıkılır. Annesini çok özlediğini hisseder. O günden sonra babasından da uzaklaşır. (Cumalı,2007a: s.44).

Zülfikar Bey, evlenmeden önce, ilk aşkı Cemile'yi ararcasına bir kadının koinundan başka bir kadının koinuna atar kendini. Dahası evlenir. Bu defa da karısı Emine'yi kendine, evinde bekleyen bir dost ya da bir çocuk gibi görür. Hovardalıklarına devam eder. (Cumalı,2007a: s.233).

Zülfikar Bey, çocukluk aşkı Cemile’yi aklından çıkaramaz. Yıllarca gönülden gönüle konsa da hep Cemile’yi arar aslında. Cemile de hep onu bekler fakat o başkasıyla evlenir. Buna rağmen altı yedi yıllık evliyken Cemile’yle birlikte olarak, karısına sadık kalamadığını bir kez daha gösterir. (Cumalı,2007a: s.247).

Yağmurlarla Topraklar romanında; Hüsniye, Doktor Çetin’e “*Ölsem ayrılmam senden!*” derken halasının yaşadıklarını hatırlar: “*Kocası hapisteyken dünyada erkek kalmadığını sanarak yaşamış, sokakta şurda burda karşılaştığı erkeklerin erkek olduğu bir kez olsun aklından geçmemişti...*”(Cumalı,2007b: s.286).

III. 2. 12. Vatan Sevgisi

Balkanlardan göçüp gelen bir ailenin çocuğu olarak yetişen Cumalı, vatanın ne olduğunu en iyi bilenlerdendir. Eserlerinin çoğunda, özellikle de “Viran Dağlar” romanında savaşta vatanını düşmana kaptırmamak için mücadele eden vatansever insanları anlatır.

Emekçinin Dönüşü (Yakubun Koyunları) hikâyesinde; İsrail halkı, yazarın kafasına yerleşen Yahudi tipiyle örtüşmemektedir. Onlar Yahudi olmaktan önce İsrailiydiler. Yaşadıkları toprakların yani vatanlarının sorumluluğu ile bu kadar farklıydılar. Vatana duydukları sorumluluk da tabii ki vatan sevgisinden ileri gelmektedir. (Cumalı,1984: s.24).

İsrail Evi (Yakubun Koyunları) hikâyesinde; İsrail kurulduktan sonra dünyanın farklı ülkelerinden gelen Yahudiler, İsrail’e yerleşirler. Her ne kadar birlik olmakta sıkıntı yaşarlarsa da vatan sevgileri o kadar güçlüdür ki geldikleri yere dönmeyi akıllarından bile geçirmezler. (Cumalı,1984: s.50).

Köylü (Revizyonist) hikâyesinde; Devrim Müzesini gezen bir köylüden yola çıkan yazar, vatanları için canları pahasına mücadele eden insanlardan söz eder. Onlar namus bildikleri her şeyi korumak için savaşmışlardır. (Cumalı,1979: s.134).

Viran Dağlar romanında; Zülfikar Bey ve arkadaşları gönüllü olarak orduya katılmak için trene bineceklerdir. Askerler kuşkulanıp sorguya çekerken onlar gibi

vatansever olan istasyon şefi gelir ve: “*Onlar vatan için çıkmışlar yola!*” diyerek trene sorunsuz ve ücretsiz binmelerini sağlar. (Cumalı,2007a: s.197).

Özgürlüğün yüksek seslerinden olan, “vatan” sözünü dilinden düşürmeyen büyük komutan Resneli Niyazi Bey, gençlere: “*Vatana hizmetin sonu yoktur. Yerine getirmekle tükenmez. Pek yakın günlerde hepimize vatan için yeni hizmetler düşebilir. İnşallah o günlerde sizlerle birlikte oluruz...*” diyerek onların da vatan hizmetinde yer almasını ister. (Cumalı,2007a: s.209).

Zülfikar Bey, Balkan Harbi’nde yaralandıktan sonra, savaş bitmesine rağmen, büyük bir arayış içine girer. Vatanı için yapabileceği bir şeyler olmalıdır. Arayışı karşılık bulur. Yüzbaşı Nurettin Bey’in teklifiyle Türk-Alman gizli haberleşme örgütünde görev alır. (Cumalı,2007a: s.231).

SONUÇ

Necati Cumalı üretkenliği, kaleme aldığı eser çeşitliliği, tiyatroya yaptığı katkılar ile Cumhuriyet dönemi Türk Edebiyatının önemli yazarlarından biridir.

Cumalı, hikâye ve romanlarındaki kurgu, unsurlar arsındaki sıkı bağ, sürükleyici dil, detaylı betimleme, halkın içinden çıkardığı kahramanlar ile okuru esere bağlamayı başarmıştır.

Yazdığı eserler aracılığıyla toplumu bilinçlendirmek, toplumu yönlendirmek, toplumu aydınlatmak gibi bir gaye taşımıştır. Toplumsal duyarlılığı yüksek bir aydın olarak da nitelendirebileceğimiz Cumalı, eserlerinde eğitim değerlerine oldukça fazla yer vermiştir. Yazarın bu özelliğini ortaya koymak amacıyla çalışmanın çerçevesini onun hikâye ve romanları, merkezini ise bu eserlerdeki eğitim değerleri oluşturmuştur.

Çalışmanın birinci bölümünde Necati Cumalı'nın hayatı ve sanat anlayışı üzerinde duruldu. Amaç, sanatçıyı daha yakından tanımak ve eserlerinin satır aralarını da okuyabilmektir. Bu sayede Cumalı'nın eserlerine doğduğu ve terk etmek zorunda kaldığı Makedonya, dedesinin siyasi tutumu, babası ile arasının iyi olmayışı, amcaoğlu Zülfikar'ın cesareti, göçüp geldiği coğrafyanın tarımı, mesleği olan avukatlık, eşinin mesleği gibi birçok faktörün etkili olduğu tespit edildi. Edebî anlayışı için de özellikle anılarına başvuruldu. Yazmaktan yorulmayan, her şartta kalemine sarılan Cumalı, şiirle başladığı edebî yolculuğunu tiyatro, hikâye, roman, deneme, çeviri, hatıra, makale, inceleme gibi türlerle zenginleştirmiştir.

İkinci bölümde olay örgüsünün bir bütün olarak görülebilmesi için bu çalışmanın konusunu oluşturan hikâye ve romanların özetleri verildi.

Çalışmanın ana kısmını oluşturan üçüncü bölümde ise Necati Cumalı'nın hikâye ve romanlarında tespit edilen eğitim değerleri incelendi. Bu tespitler oluşturulurken, önce MEB'in programlarında yer alan değerler ve benzer çalışmalarda ele alınan değerler incelenerek üzerinde çalışılacak değerler belirlendi. Eserler bize yeni yeni değerler sundukça, okumalar bu değerlerin de tespiti için

yenilendi. Okumalar ve fişlemeler bitirildikten sonra değerler, daha sistematik olması için bireysel ve toplumsal olarak gruplandırıldı. Her eğitim değerinin giriş kısmında da ele alınan değer, açıklanmaya çalışıldı. Alfabetik sıra ile verilen eğitim değerlerinin, eser sıralamasında da alfabetik sıralama tercih edildi.

Bir Balkan Türkü olan yazarın ayrılmak zorunda kaldığı fakat özlemini hep içinde yaşattığı coğrafyaların kültür ve değerleri, ailece yerleştikleri Ege yöresinin kültür ve değerleri, çokça çıktığı yurt dışı gezilerinde tanıdığı farklı milletlerin kültür ve değerleri Cumalı'nın kalemine zenginlik katmıştır. Belki bilinçli belki de hiç farkında olmadan bu değerler üzerine eserlerini inşa etmiştir. Bu çalışmanın amacı da bu değerleri tek tek bulup ortaya çıkarmaktı. Yazarın sekiz hikâyesi ve altı romanı incelendi. Bu eserlerinde otuz beş bireysel değer ve on iki toplumsal değer belirlendi. Tespitlere göre yazar bireysel değerlerden azimli olmak, açık sözlü olmak, kötü alışkanlıklardan uzak durmak, olumlu bakmak, sabırlı olmak ve yardımseverlik; toplumsal değerlerden ise ahlak kurallarına uymak, konukseverlik, insan sevgisi ve insanın değerli oluşu üzerinde daha çok durmuştur.

Cumalı'nın okuyucuya vermek istediği iletiyi, bazen olumsuz örnekleri ile vermeye çalıştığı gözlemlendi. Yazarın bu özelliği, zaman zaman kararsızlık yaşanmasına neden oldu. Örneğin yazar, kendisi ile aynı işi yapan diğer insanların arkasından çok ağır ithamlarda bulunan bir kahramanı (Aktör- Susuz Yaz-s.193), eleştirmeden anlatır. Yazarın bu tutumu, bir ortaöğretim öğrencisi için model olabileceği gibi, daha bilinçli bir okur için bu olumsuz davranışın hazin sonunu yorumlamak zor olmayacaktır. Bu durumda, bu olay eğitim değerleri arsına alınmalı mı, alınmamalı mı? Alınacaksa bu olay için hangi eğitim değeri daha uygun olacaktır ve nasıl yorumlanmalıdır? Böyle kararsızlıklarda düsturumuz, Cumalı'nın toplumsal kaygısı oldu. Ülkesinin geleceği için kaygılanan bir yazar, toplumun eğitimine katkıda bulunmak isteyecektir, düşüncesi ile olumsuz durumlardan olumlu sonuçlara ulaşıldı.

Yazar daha çok, ahlaki değerlerden yoksun insanların yaşadığı sıkıntıları okura göstermeyi tercih etmiştir. Eğitimde olumsuz davranışlar, örnek oluşturmaması bakımından genellikle tercih edilmez. Bu nedenle yazarın müstehcen ifadeler içeren

hikâyelerinin toplandığı “*Ay Büyürken Uyuyamam*” adlı eseri ile bir grup tiyatro sanatçısının berduş hayatını anlattığı “*Aşk da Gezer*” adlı romanı, olumsuz davranış örnekleri bakımından dikkatli bir şekilde ele alınmıştır.

“*Değişik Gözle*” eserinde daha çok hasta ve suçlu psikolojisi üzerinde durmuştur. Cumalı, patron-işçi ilişkisindeki adaletsizliğe değinirken özellikle adaletli olmak, bencil olmamak, dürüst ve açık sözlü olmak değerlerine vurgu yapmıştır. Eserin hastalıkla ilgili hikâyelerinde ise İlahi güce güven, sağlıklı ve güçlü olmak değerlerine sıkça rastlıyoruz.

“*Makedonya 1900*” siyasi çekişmelerin Balkanlar’ı kasıp kavurduğu bir dönemi anlatan hikâyelerden oluşur. Yazarın kendi hayatından izlere çok rastladığımız bu eser, vatanımızın kıymetini bilmek adına çok değerlidir. Vatanlarını düşmandan korumak pahasına dağlara çıkan, çete kurup canını ortaya koyan Balkan Türkleri çevresinde en çok vatan sevgisi ve umutsuzluğa düşmemek üzerinde durulmuştur.

“*Yakubun Koyunları*” yazarın İsrail ile ilgili gözlem ve görüşlerini içerir. Birçok başlık, hikâyeden çok fikir yazısı özelliği taşır. Yahudilerin dünya üzerinde nasıl bu kadar egemen olmayı başardıklarını merak eden sanatçının vardığı nokta bizim konumuz olan değerlerin bir kısmı ile uyuşmaktadır: Eğitim almanın önemi, çalışkanlık, sabırlı olmak, azimli olmak. Yahudilerin kendi doğruları için bu değerler önem taşıırken, başka millet ve dinden olanlara yaklaşımları için çok acımasız ve bencil olduklarını söylemeliyiz.

“*Revizyonist*” yazarın yurt dışı gezileri sırasındaki gözlemlerini okurla paylaştığı bir eserdir. Farklı kültürleri tanımak ve hayata farklı pencerelerden bakmak açısından kayda değer bir eserdir.

“*Susuz Yaz*” Cumalı’nın avukatlık yıllarındaki gözlemleri ile Anadolu insanının hayatını anlattığı hikâyelerden oluşur. Bu eserde daha çok ahlak yoksunu insanların başına gelenler ile toplumun dışladığı insanların duyguları işlenir. Doğal olarak kötü alışkanlıklar ve ahlak kuralları üzerinde durulur.

“*Yalnız Kadın*” birbiri ile çok fazla benzerlik göstermeyen hikâyelerden oluşur. Bunların bir kısmında insanların ne kadar gereksiz işlerle uğraştıkları anlatılırken, bir kısmında ahlaki yoksunluk ele alınır.

“*Kente İnen Kaplanlar*” daha çok aile odaklı hikâyeler içerir. Aile, arkadaşlık ve sadakat değerleri üzerinde çokça durulur.

Necati Cumalı'nın romanlarından üçü nehir roman özelliği gösterir. *Zeliş (Tütün Zamanı 1)*, *Yağmurlarla Topraklar (Tütün Zamanı 2)* ve *Acı Tütün (Tütün Zamanı 3)*. Bu üç romanda da Urla ve çevresindeki tütün tarımı ile aşk hikâyeleri birlikte işlenir. Hemen her eğitim değerinin yer aldığı bu romanlarda günlük yaşamın yöresel şeklini, yörenin kültür ve değerlerini tanıma şansı buluruz.

“*Uç Minik Serçem*” adlı roman, hayvan sevgisi ve hoşgörü gibi küçük yaşta verilmesi gereken değerleri işlemiştir. Ortaokul çocuklarının zevkle okuyabileceği bir dili vardır.

“*Viran Dağlar*” ise toplumsal değerler bakımından oldukça zengin bir eserdir. Zülfikar Bey çevresinde; özellikle konukseverlik, yardımlaşma, vatan aşkı okuyucuya verilmiştir. Böyle kaliteli bir eseri hem eğitim değerleri hem de Balkan Türklerinin mücadelesi bakımından gençlerimizin okumasını sağlamak gerekir.

Ele aldığımız eserleri eğitim değerleri açısından karşılaştıracak olursak; hikâyelerden “*Yakubun Koyunları*”, romanlardan “*Viran Dağlar*” en çok eğitim değeri içeren eserlerdir.

Kısacası Cumalı'nın hikâye ve romanları, sadece anlatımı ve kurgusu ile değil eğitim değerleri açısından da okunmaya değerdir.

KAYNAKÇA

I. YAZARIN KENDİ ESERLERİ

A. İNCELENEN KAYNAKLAR

1. ROMANLAR

CUMALI, Necati. (2009a). **Acı Tütün (Tütün Zamanı 3)**, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları Yayınları.

CUMALI, Necati. (1975). **Aşk da Gezer**, İstanbul: Sander Yayınları.

CUMALI, Necati. (2011). **Uç Minik Serçem**, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları Yayınları.

CUMALI, Necati. (2007a). **Viran Dağlar**, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları Yayınları.

CUMALI, Necati. (2007b). **Yağmurlarla Topraklar (Tütün Zamanı 2)**, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları Yayınları.

CUMALI, Necati. (2009b). **Zeliş (Tütün Zamanı 1)**, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları Yayınları.

2. HİKÂYELER

CUMALI, Necati. (2000). **Ay Büyürken Uyuyamam**, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları Yayınları.

CUMALI, Necati. (2009c). **Değişik Gözle**, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları Yayınları.

CUMALI, Necati. (2010). **Makedonya 1900**, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları Yayınları.

CUMALI, Necati. (1979). **Revizyonist**, İstanbul: Tekin Yayınevi.

CUMALI, Necati. (2006a). **Susuz Yaz**, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları Yayınları.

CUMALI, Necati. (1984). **Yakubun Koyunları**, İstanbul: Tekin Yayınevi.

CUMALI, Necati. (2006b). **Yalnız Kadın**, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları Yayınları.

B. YAZARIN YARARLANILAN DİĞER ESERİ

ANI

Cumalı Necati. (1990). **Yeşil Bir At Sirtında**, Can Yayınları, İstanbul

DİĞER KAYNAKLAR

SÖNMEZ, Veysel. (2004). **Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı**, Anı Yayıncılık, Ankara.

Taş Songül. (2001). **Necati Cumalı ve Oyunları**, Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri, Ankara.

Tekin, Mehmet. (2002). **Roman Sanatı (Romanın Unsurları)**, Ötüken Yayınları, İstanbul.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, 1977, Dergâh Yayınları, İstanbul.

Türkçe Sözlük, 1998, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

BİLDİRİ VE MAKALELER

Alnıaçık, Raik. (1992). **Necati Cumalı Üstüne Konuşma**, Türk Dili, S. 30, s. 46- 49

Arslan, Nihayet. (2001). **Necati Cumalı**, Türk Dili, 590, s.217-220

Halıcı, Feyzi. (1991). **Necati Cumalı**, Türk Dili, 475, s.11-16

Kabaklı, Ahmet. (1991). **Necati Cumalı**, Türk Edebiyatı, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul, C. 4, s. 129-137

Oktay, Metin. (2014). Necati Cumalı'nın "Makedonya 1900 adlı Eserinde İnsan- Zaman-Mekân", (Editör: Salih Ünver). **19. Uluslararası Türk Kültürü Sempozyumu Bildirileri**, Ankara: Halk Kültürü Araştırmaları Kurumu Yayınları.

DOKTORA ÇALIŞMALARI

Akçaoğlu, Serap. (2003). **Necati Cumalı'nın Hikâye ve Romancılığı**, Doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Aydoğdu, Hamza. (2011). **Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Eserlerinde Eğitim Değerleri**, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

YÜKSEK LİSANS ÇALIŞMALARI

Akın, Kevser. (2009). **Sevinç Çokum'un Romanlarında Eğitim Değerleri ve Türkçe**, Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

Cuma, Ahmet. (1996). **Gerhart Hauptmann ve Necati Cumalı'nın Tiyatro Eserlerinde Toplum Eleştirisi**, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Çakan, Eyüp. (2008). **Ahmet Mithat Efendi'nin Hikâyelerinde Eğitim Değerleri ve Türkçe**, Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

Kocabıyık, Deniz. (2006). **Necati Cumalı'nın Romanlarında ve Hikâyelerinde Yapı ve Tema**, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.

Salar, Recep. (2011). **Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarının Eğitim Değerleri Açısından İncelenmesi**, Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.

Savaş, Yasemin. (2010). **Necati Cumalı'nın Eserlerinde Halk Edebiyatı ve Kültürü Unsurlarının İncelenmesi**, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Tan, Ferda Kurtuluş. (2008). **İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun Tiyatro Eserlerinin Eğitim değerleri Açısından İncelenmesi**, Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

Temel, Tamer. (2007). **Necati Cumalı'nın Oyunlarındaki 'Kadın Karakterlerin' İncelenmesi**, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Yıldırım, Ahmet. (2011). **Necati Cumalı'nın Şiirlerinde Toplumsal Eleştiri**, Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.

T. C.

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

Özgeçmiş

Adı Soyadı:	Emine YADİGAR	İmza:
Doğum Yeri:	Osmaniye	
Doğum Tarihi:	26/08/1981	
Medeni Durumu:	Evli	

Öğrenim Durumu

Derece	Okulun Adı	Yer	Yıl
İlköğretim	Güneysu İlkokulu	Osmaniye	1992
Ortaöğretim	Anadolu İmam Hatip Ortaokulu	Osmaniye	1995
Lise	Anadolu İmam Hatip Lisesi	Osmaniye	1999
Lisans	Selçuk Üniversitesi	Konya	2004
Yüksek Lisans	Necmettin Erbakan Üniversitesi	Konya	2017

İş Deneyimi	MEB Ahmet Cevdet Paşa Anadolu Lisesi	Osmaniye	2017
-------------	---	----------	------